

Ink: 15 Juni 1827

No 31.

[illegible]

An Seine Majestät

den König der vereinigten Niederlande,

allerunterthänigst

von dem Verfasser.

NATUURKUNDIGE

VERHANDELINGEN

VAN DE HOLLANDSCHE

MAATSCHAPPIJ

DER

WETENSCHAPPEN

TE HAARLEM.

TWAALFDE DEELS, TWEEDE STUK.

TE HAARLEM,

BIJ DE WED. A. LOOSJES, Pz.

MDCCCXXIV.

VERHANDELING

OVER DE

GEWIJZIGDE KINDERPOKKEN

DOOR

J. W. GITTERMAN,

MED. CHIRURG. & ARTIS OBSTETR. DOCTOR
TE EMDEN.

UITGEGEVEN DOOR DE HOLLANDSCHE MAAT-
SCHAPPIJ DER WETENSCHAPPEN.

TE HAARLEM,
BIJ DE WED. A. LOOSJES, Pz.
MDCCCXXIV.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

VERHANDELING

TER BEANTWOORDING DER

VRAGE:

Daar ſedert de algemeene invoering der koepokinenting de epidemiën der kinderziekte overal genoegzaam waren opgehouden, maar nu ſedert jaren zich hier en elders vertoonen; daar zich ook ſedert kort geopenbaard heeft bij de te voren gevaccineerden eene ſoort van pokken, eerst door de Engelſchen onder den naam van *modificated ſmall-pox* beſchreven, wordt gevraagd: „ 1°. *Welk is het beloop en de* „ *aard dezer ſoort van valſche pokken? Waarin verſchillen die* „ *van ware pokken, en van de* varicelle (*water-, ſteen- en* „ *windpokken*)? *Brengen die, bij beſmetting van niet gevac-* „ *cineerden*, ware *pokken voort. Hangen dezelve van de bij-* „ *zondere conſtitutie, van eenige ziekelijke ongeſteldheid, van* „ *de vaccineſtof zelve, of van andere oorzaken af? En welk* „ *is het middel om dezelve voor te komen?* 2°. *Wat heeft* „ *men thans te denken van het op den duur behoedend vermo-* „ *gen der koepokken? Is het raadzaam in elke epidemie op* „ *nieuw in te enten?* 3°. *Zijn de middelen bij ons aange-* „ *wend en de aanmoediging der* gratis *gedane vaccinatiën, nut-* „ *tig en voldoende, om de vaccinatie meer te bevorderen, en* „ *daardoor de kinderpokken eindelijk uit te roeijen? Zoo neen,* „ *welke middelen zouden tot dat heilzaam oogmerk best ge-* „ *ſchikt zijn?*"

DOOR

J. W. GITTERMANN,

Med. Chir. & Art. Obſt. Doctor, te Emden.

Aan wien, in de Algemeene Jaarlijkſche Vergadering van de Hollandſche Maatſchappij der Wetenſchappen te *Haarlem*, op den 8 Julij 1823, de gouden eerprijs en de premie van *f* 150 is toegewezen.

VERHANDELING

OVER DE

GEWIJZIGDE KINDERPOKKEN.

INLEIDING.

De achtingwaardige Maatſchappij van Wetenſchappen te *Haarlem* bepaalt in de bovenſtaande vraag de aandacht op een onderwerp, hetwelk, zonder twijfel, van het hoogſte belang is, en uit dien hoofde, ſedert eenige jaren de opmerkzaamheid, niet alleen van de geneeskundigen, maar zelfs van leeken in de kunst tot zich heeft getrokken. Het is toch niet alleen in de eigenlijk gezegde geneeskundige ſchriften, dat wij, ſedert een' geruimen tijd, een niet gering getal van waarnemingen vinden opgeteekend, volgens welke de tot dusverre, voor zoo weldadig gehoudene, inenting met koepokken, nu niet meer eene volſtrekte beveiliging voor de kinderziekte zoude verleenen; maar in allerlei dagbladen en in tijdſchriften, welke zoozeer geene geneeskundige ſtrekking hebben, ontbreekt het niet aan mededeelingen, welke het beveiligend vermogen der koepokken in een nadeelig daglicht ſtellen. Kon men dit ook wel anders verwachten? De koepokken en de beveiliging voor de kinder-

pokken, welke zij zullen te weeg brengen, maken eene zaak uit, waarin niet alleen artſen, maar de geheele menschheid belang ſtelt. Dit is genoeg bewezen door de algemeene verſpreiding dezer inenting, onder bijna alle volken, welke ſlechts eenige aanſpraak op beſchaving maken. De koepokinenting werd niet alleen door de verlichte Europeanen gretig aangenomen, maar ook in andere werelddeelen, ja zelfs door de meest verwijderde bewoners van de eilanders der ſtille *Zuidzee.* Ook daar kon men zich niet weêrhouden, eene ontdekking van zooveel gewigt, en van zulk eenen beſlisſenden invloed op volksvermeerdering en op het welzijn des menschdoms in het algemeen, met de grootſte vreugde aan te nemen. Des te vreemder moet het nu elken beſchaafden mensch voorkomen, dat er zich, ſedert eenige jaren, verſcheidene ſtemmen verheffen, welke de aan de koepokinenting in het begin toegekende hooge waarde zoeken te verkleinen, en als het ware twijfelachtig te maken; een doel, hetwelk zij inderdaad eenigermate ſchijnen te bereiken, daar juist nu een groot gedeelte van het beſchaafd publiek, meer dan ooit te voren, in het geloof aan de waarde der koepokinenting begint te wankelen. Indien de tegenwerpingen, welke men, ſedert eenige tijd, tegen de koepokinenting heeft bekend gemaakt, inderdaad gegrond zijn, en dezelve niet langer als een voorbehoedmiddel tegen de aanſteking der kinderpokken kan worden aangemerkt, zoo zoude het menſchelijk geſlacht, en in het bijzonder de opgroeijende nakomelingſchap zeer te beklagen zijn, daar de ſchoonſte en zegenrijkſte verwachtingen volkomen verijdeld zoude wezen; terwijl ook vele volwasſenen nu nog de kinderziekte zouden moeten doorſtaan, voor welke

de-

dezelve, in hunne kindschheid willigt zachter en minder gevaarlijk zoude geweest zijn. Doch, indien van den anderen kant de beſchuldigingen, waarmede men de koepokinenting bezwaard heeft, zoo niet geheel ongegrond, althans overdreven mogten wezen, is het inderdrad meer dan tijd, dat de zaak eindelijk eens grondig onderzocht, en het reſultaat van zulk een onderzoek, aan het grootere publiek tot deszelfs onderrigting, worde medegedeeld, alsmede aan de artſen, ten einde het in aanmerking te nemen en te beoordeelen.

De achtingwaardige Maatſchappij der Wetenſchappen te *Haarlem*, verdient derhalve den dank van elk lid der menſchelijke maatſchappij, dat zij zoowel de buitenlandſche als Nederlandſche geneeskundigen zulk eenen eervolle gelegenheid aanbiedt, om een onderwerp van dat aanbelang te bewerken, en de uitkomſten hunner waarnemingen daarover in te leveren. Het is te hopen, dat verſcheidene mannen van talenten zich met de beantwoording dezer vraag mogen bezig houden, opdat de beoordeelaren der ingekomen antwoorden eene des te ruimere gelegenheid mogen hebben, uit deze vereenigde pogingen een antwoord te kiezen, hetwelk, in alle opzigten, zoo voldoende mogelijk is, en op die wijze de waarde der koepokinenting bij het publiek te handhaven, of dezelve in alle hare nietigheid ten toon te ſtellen.

Ook ik wage het de volgende waarnemingen en betrachtingen aan de geachte Maatſchappij in te zenden. Niet als of ik verwachtte, dat de eerbiedwaardige beoordeelaren juist mijn werk als het beste en voldingendst antwoord, op de prijsvraag zullen aanmerken (ik weet toch niet, welke in kennis boven mij verhevene mannen

 wel-

welligt met mij ditzelfde trachten te erlangen); maar alleen, om aan den drang mijner aandoeningen te voldoen. Ik heb de zaak der koepokinenting, van het begin af, dat ik gelegenheid had, daarover waarnemingen te maken, tot een hoofdpunt mijner oefeningen gekozen, en haar, in vervolg van tijd, ſteeds met bijzondere opmerkzaamheid gade geſlagen. Ik zag toch, door de berigten, welke geloofwaardige geneeskundigen, van tijd tot tijd, ten nadeele van de koepokinenting gemeen maakten, maar al te duidelijk, dat al wat tot de koepokinenting behoort, nog een naauwkeurig onderzoek en beoordeeling behoeft. Daarenboven had ik gelegenheid eene zeer aanmerkelijke epidemie van kinderpokken waar te nemen, welke, gedurende anderhalf jaar in de plaats van mijnen werkkring als geneesheer, zonder ophouden heerschte, en waarbij ik, helaas! de treurige ondervinding had, dat vele (ik zeg: *vele*) te voren gevaccineerde perſonen door de kinderpokken werden aangetast. Deze ontmoedigende gevallen maakten het mij tot een' beroepspligt de zaak met alle mogelijke naauwkeurigheid te onderzoeken; hetwelk ik dan ook, zoolang als ik gelegenheid had de kinderpokken te zien, zonder ophouden, gedaan heb. Ik kon daarmede, hoe langer hoe meer, met genoegen, voortgaan, daar ik door mijne waarnemingen zelve meer en meer overtuigd werd, dat de ſedert eenige tijd ten nadeele der koepokinenting verſpreide geruchten, gedeeltelijk zeer overdreven en ongegrond zijn.

Ik neem derhalve de vrijheid het reſultaat mijner eigene waarnemingen, benevens het daartoe behoorende van andere ſchrijvers, aan de geëerde Maatſchappij van Weten-ſchappen, als een antwoord op de door haar uitgeſchre-

ve

vene vraag aan te bieden; en ik zal mij voor mijnen arbeid genoegzaam beloond achten, indien dezelve aanleiding moge geven tot eenige nuttige gevolgtrekkingen. — Wat de orde en verdeeling mijner verhandeling betreft, ik ben daarin, de vraag, in hare onderſcheidene deelen, op den voet gevolgd, en ga derhalve tot het onderwerp der beantwoording zelve over.

EERSTE AFDEELING.

Welke is de aard en het beloop van deze ſoort van valſche pokken? Waarin verſchillen die van ware pokken en van de varicelle (water-, ſteen- en windpokken)? *Brengen die bij beſmetting van niet gevaccineerden* ware *pokken voort? Hangen dezelve van de bijzondere conſtitutie, van eenige ziekelijke ongeſteldheid, of van andere oorzaken af? En welk is het middel dezelve voor te komen?*

Eene behoorlijke en boven alle zwarigheden verheven beantwoording dezer vragen, is zonder tegenſpraak het het gewigtigſte gedeelte van alle die vraagſtukken, waarvan de Maaatſchappij eene oploſſing verlangt. Ik erken dan ook, dat ik dezen arbeid met een' zekeren ſchroom onderneme; dewijl onderſcheidene, aanzienlijke en achtingwaardige mannen, en die de zaak geheel meester waren, reeds dit onderwerp behandelden, zonder dat zij echter voldoende, en over het geheel aannemelijke reſul-

taten geleverd hebben. Ik wage het niet te bepalen, waarin eigenlijk de reden gelegen zij, dat de waarnemingen van die verdienstelijke geleerden, welke ik in het vervolg nader, en met name, zal aanvoeren, geene aanleiding tot zekere en voldoende resultaten gegeven hebben; het komt mij echter voor, dat eene zekere ongeloovigheid en twijfelzucht bij elk van dezelven geheerscht hebben, en dat daarenboven elk slechts naar zijne eigene ondervinding, over de zaak geoordeeld hebbe, zonder de waarnemingen van andere evenzeer geloofwaardige geneeskundigen, naar behooren, in aanmerking te nemen. Menigeen moest uit dien hoofde eenzijdig oordeelen, nademaal sommige schrijvers duidelijk eene al te groote vooringegenomenheid voor de koepokinenting en hare waarde als voorbehoedmiddel aan den dag schenen te leggen, terwijl anderen meer tot een tegenovergesteld gevoelen overhelden, zonder dat evenwel van beide partijen genoegzame bewijzen werden aangevoerd. Uit zoodanig eene bearbeiding van ons onderwerp kon dan ook voorzeker geen algemeen geldend, met de waarheid overeenkomend resultaat worden afgeleid, dewijl men, bij de beoordeeling eener zaak, als die, waarover de Maatschappij hier opheldering verlangt, zich voorzeker niet alleen op eigene waarnemingen moet verlaten, maar integendeel alles, wat geloofwaardige, en der zake kundige artsen, daaromtrent openlijk hebben bekend gemaakt, moet beoordeelen en nader onderzoeken, ten einde, zoo doende, de zaak in den grond leeren kennen. — Uit zulk een oogpunt, beschouwe ik dan ook de beantwoording der vrage, welke ik ga ondernemen, en late het der Maatschappij over,

te beoordeelen, in hoeverre ik het doel, hetwelk zij zich heeft voorgesteld, hiermede bereikt hebbe of niet.

Ik kan niet nalaten hier vooraf te doen opmerken, dat ik er, bij dit werk, in het geheel niet aan denke, de van elkander afwijkende gevoelens veler schrijvers, met betrekking tot het onderwerp, hetwelk ons bezig houdt, alle één voor één critisch te beoordeelen, of zelfs mij in een' wijdloopigen pennestrijd in te laten; ik merk alleen aan, dat ik daar, waar ik van anderen mogt verschillen, toch ook gronden voor mijne stellingen zal moeten bijbrengen. Kan ik daarmede anderen niet zoo overtuigen, als ik er zelf door overtuigd ben, zoo moet ik het deskundige beoordelaars overlaten te beslissen, welk gevoelen hem het aannemelijkste voorkomt.

De uitvinding van den onsterfelijken Britschen Geneesheer, EDUARD JENNER, aangaande de inënting met koepokken, was, toen zij eerst bekend werd, eene zoo verrassende, en eene, het gansche menschdom zoo veel heil belovende ontdekking, dat derzelve bijna alle Natiën, bij welke de pest der natuurlijke kinderziekte niet onbekend gebleven was, eene bijzondere belangstelling moest inboezemen, en vooral de geneeskundigen, onder dezelve, tot nader onderzoek en beproeving moest aansporen. Het laatste had dan ook zoo wel in het Vaderland der Uitvinding als in het grootste gedeelte van het vaste land, plaats, en er werden, zoowel bij enkele personen, als in het groot waarnemingen gedaan, welke geen twijfel meer over de waarde of onwaarde der door JENNER gedane ontdekking konden achterlaten. De resultaten van dit veelvuldig, en op de meest verwijderde plaatsen in het werk gesteld onderzoek vielen, zoo als genoeg

bekend is, zoo eervol, en voldoende voor het beveiligend vermogen de koepokken tegen de kinderziekte uit, dat de koepokinenting bijna algemeen onder alle volken, welke slechts eenige aanspraak op beschaving maken, werd aangenomen, en slechts hier en daar nog eenige weinige Geneeskundigen het waagden als tegenstanders tegen dezelve op te treden. Zelfs deze laatsten schenen in hun welligt door een' te grooten ijver veroorzaakt ongeloof te wankelen, en het algemeen gevoelen ten voordeele de koepokinenting te eerbiedigen. Hiervan zal ik slechts eenen MARCUS HERZ ten voorbeelde aanvoeren. Hoezeer deze toch, in den beginne, openlijke tegen de koepokinenting ijverde, naderhand echter was hij, naar zijne verklaring aan den Lijfarts STIEGLITZ te *Hanover*, niet ongenegen zijne eigen kinderen te laten inenten. Zoo zegepraalde de koepokinenting volkomen, zoodat op het vaste land, onder den beschaafden stand bijna niemand meer tegen haar durfde optreden en zijne twijfelingen opgeven, en de geneeskundigen zelven een voortgezet onderzoek van deze zaak als overtollig en haar als volkomen uitgemaakt schenen aan te merken.

In haar Vaderland zelf wedervoer de uitvinding van JENNER veelzins een ander lot. Zij vond hier zulk een gunstig onthaal, als op het vaste land, niet. De oorzaak echter schijnt niet zoo zeer in een gegrond en onpartijdig onderzoek der zaak zelf, maar veel meer in personeele oogmerken, betrekkingen en voordeelen der geneesheeren in dat land gelegen te hebben. Naauwelijks waren er eenige jaren vervlogen, of in *Engeland* groeiden de waarnemingen in aantal aan; volgens welke de koepokinenting geen volkomen voorbehoedmiddel tegen de kinderpokken

zou-

zoude zijn. Volgens die wearnemingen toch waren verſcheidene te voren met de koepokken ingeënte perſonen door de kinderpokken aangeſtoken geworden. De door de Engelſche artſen bekend gemaakte verſtrooide waarnemingen verdienden echter des te minder geloof, dewijl uit de verhalen zelve bleek, dat de waarnemers van vooringenomenheid tegen de vaccine niet geheel vrij waren gebleven. Eindelijk verkoos een Britsch Geneesheer ROBERT WILLAN de zaak tot een onderwerp van zijn onderzoek, en deelde het publiek de reſultaten zijner ondervinding dáaromtrent in een afzonderlijk geſchrift mede (*). Moet men aan geneeskundige waarnemingen geloof hechten, zoo was dit geſchrift, door welks vertaling MUHRY zich zeer verdienſtelijk gemaakt heeft, voorzeker reeds zeer geſchikt, om de geneeskundigen meer oplettend op het werk der koepokinenting te maken, en deze zaak niet als uitgemaakt te doen beſchouwen, daar in dat geſchrift waarnemingen worden medegedeeld, welke ten hoogſte verdienen opgemerkt te worden, zoo als ik er dan, in het vervolg mijner verhandeling, nog nader op zal terugkomen. Niet lang nadat het werk van WILLAN door MUHRY was in het licht gegeven, trad deze laatſte, in *Duitschland*, met eene eigene waarneming openlijk op, volgens welke een perſoon, die te voren met de koepokken was ingeënt geworden, zoo dat men geen den minſten twijfel over de echtheid dier koepokken kon hebben, naderhand weder een uitſlag kreeg, hetwelk zoowel volgens de gegronde uitſpraak van MUHRY zelven, als ook volgens die van an-

de-

(*) R. WILLAN *über die kuhpokeninphung* aus dem Engl. überſ. von G. T. MUHRY. Götting. 1808.

dere geloofwaardige geneesheeren voor niets anders dan eene uitbotting der natuurlijke kinderpokken konde gehouden worden. Dit geval werd, zoo als bekend is, in 1809 in het *Journal der Praktifchen Heilkunde* van HUFELAND en HIMLY (28e. B. 3 St. S. 1) medegedeeld, en gaf aanleiding tot de genoeg bekende leerzame twistfchriften van HEIM te *Berlijn* en STIEGLITZ te *Hanover*. Deze waarneming is als de eerfte eenigzins uitvoeriger van dien aard, welke in *Duitschland* openlijk bekend gemaakt werd, te gewigtig, dan dat ik er in het vervolg nog niet eens opzettelijk op zoude terugkomen.

In het vervolg vernam men wel hier en daar zoowel in gefprekken, als uit openlijk medegedeelde berigten van waarnemingen, enkele toefpelingen op de ongenoegzaamheid der koepokkken ter beveiliging tegen de kinderpokken, maar niemand waagde het echter zich bepaald ten nadeele der koepokinenting te verklaren. Voornamelijk zal dat ook wel moeten toegefchreven worden aan de zeldzaamheid van epidemie van kinderziekte, in die jaren, waardoor er geene gelegenheid was, door proefnemingen in het groot te oordeelen. De enkele, hier en daar waargenomen gevallen, dat de koepokken niet volkomen tegen de kinderziekte zouden beveiligd hebben, werden uit dien hoofde grootendeels als onnaauwkeurig aangemerkt, en aan vergisfing of het gebrekkig onderzoek der waarnemers toegefchreven. Doch voor omtrent vijf jaren begonnen de kinderpokken, op het vaste land, wederom op vele plaatfen, zeer epidemisch en kwaadaardig te heerfchen, en om dezen tijd vermenigvuldigden ook bij ons, even als te voren in *Engeland*, de waarnemingen, volgens welke een niet gering gedeelte der in vorige jaren met de koe-

koepokſtof ingeënte perſonen niet vrij bleven van de aanſteking der natuurlijke pokken, en men derhalve de koepokken niet langer als een volſtrekt voorbehoedmiddel tegen dezelve kon aanmerken. Dergelijke gevallen werden, zoo als gezegd is, niet ſlechts door enkele Geneesheeren waargenomen, maar er was bijna geene ſtad, zoo er ſlechts kinderziekte epidemisch heerschte, waar de geneesheeren, welke er die ziekte waarnamen, niet verſcheidene gevallen van dien aard zagen en openlijk bekend maakten. Hierdoor ontſtonden de verhandelingen en geſchriften, welke er in verſcheidene landen van *Europa*, b. v. in de *Nederlanden*, in *Duitschland* en *Engeland* voer dit onderwerp werden in het licht gegeven. Hierdoor moest de koepokinenting natuurlijk een' gevoeligen ſtoot krijgen; zulke waarnemingen toch kunnen voor het ongeneeskundig publiek niet verborgen blijven, hetwelk maar al te ligt zich geregtigd waant, om juist over zulke onderwerpen te oordeelen, welke het niet verſtaat.

Deze talrijke ten deele door zeer voorname en geloofwaardige artſen, in zulke verſchillende landen medegedeelde waarnemingen, zijn grootendeels zoo naauwkeurig verhaald en ook met zooveel opmerkzaamheid gedaan, dat men ze aan geene dwalingen of misgrepen kan toeſchrijven, maar dat men de daarin voorgeſtelde zaken, als waarlijk geſchied, moet aanmerken, tenzij, dat men alle geneeskundige waarneming wilde in twijfel trekken. Uit de vergelijking en beoordeeling der in die ſchriften bevatte waarnemingen vloeit dan het reſultaat voort, dat de koepokinenting bij een aanmerkelijk aantal menſchen niet in ſtaat geweest is, den aanleg tot eene latere aanſte-

ſteking van de natuurlijke pokken volkomen, en in alle gevallen weg te nemen, dewijl een aanmerkelijk getal, te voren met de koepokken ingeënte, perſonen daarna toch de kinderziekte kregen, en dus niet volkomen daarvoor beveiligd geweest waren. Van hoevele zijden men zich ook moge beijverd hebben, den eigenlijken grond dezer gevallen na te vorſchen, en hoevelerlei gevoelens men daarover gedeeltelijk reeds openlijk heeft bekend gemaakt; (daar ſommige reeds de te voren gedane koepokinenting als gebrekkig; anderen de daarna ontſtaande pokken niet als zoodanig wilden aangezien hebben) is men des niet te min de zaak nog niet op eene voldoende manier op het ſpoor gekomen, zoo als zulks door de uitſchrijving der voorhandene prijsvraag zelve bewezen wordt, immers dezelve verlangt eene meer voldoende beantwoording der vraag, dan tot dusvere heeft plaats gehad.

Zoo ſtaan dan nu de zaken. De ontdekking van JENNER ſchijnt, zoo niet met alle, thans met de meeste menſchelijke uitvindingen, dit gemeen te hebben, dat zij eerst met eene ſterke tegenpartij te kampen had, doch weldra met geestdrift aangenomen, en zooveel mogelijk over den geheelen aardbol verſpreid werd, tot dat, na verloop van jaren, er nieuwe twijfelaars en tegenſtanders ten voorſchijn traden en haar, de haar in den beginne toegekende waarde zoeken te betwisten. Zoo ging het in de geneeskunde met elk nieuw ſtelſel, met elke ontdekking; zulk een lot had b. v. het dierlijk magnetisme. Ook dit werd in het begin vervolgd, beſtreden en veracht, daarop onmatig verheven, en eindelijk eerst in zijne echte waarde erkend; toen een bedaard onderzoek de plaats van overdreven geestdrijverij had ingenomen. Zoo zal het ook

waar-

waarſchijnlijk met de ontdekking van JENNER gaan: want ook zij zal voorzeker eerst nu, nadat eene zoo groot aantal van waarnemingen van mannen, vrij van vooroordeel en der zake kundig, over haar is bekend geworden, haren juisten prijs, en, gelijk ik in het vervolg hope, aan te toonen in haren ſchoonſten luister bekend worden. Zoo als het in elke wetenſchap ging, had het voornamelijk in de geneeskunde plaats; de theoriën en ſtelſels op loutere beſpiegeling gebouwd, verzonken, na verloop van eenige jaren, in hun eigen nietigheid. De kennis van dezelve verdween of bleef ten hoogſte in de geſchiedenis der wetenſchap over; terwijl de ondervindingen en waarnemingen van alle tijden als onſchatbare gedenkſtukken van menſchelijk vernuft bewaard bleven, en nu nog zelfs ons meermalen veilige leidsvrouwen op onzekere wegen; van groot nut zijn. Ik ga dan ook, in de beantwoording dezer prijsvraag van het ſtandpunt der ervaring uit, zoowel van de ondervinding van andere artſen, als van mij zelven, zonder echter door ondervinding blinde *empirie* te verſtaan. Ik zal derhalve zoo vrij zijn, in de eerſte afdeeling mijner verhandeling de waarnemingen mede te deelen, welke ik als bewijzen voor die gevoelens aanmerke, die ik het vervolg zal voordragen, en waarop ik mij, in het vervolg, tot nadere ontwikkeling en ſtaving mijner ſtellingen beroepen zal. Ik zoude hier gaarne eene zoo veel mogelijk volledige reeks van gevallen aanvoeren, waarin de koepokinenting niet volkomen voor de kinderpokjes beveiligde, maar ik vrees te wijdloopig te zullen worden. Ik bepale mij derhalve tot een zoo kort mogelijk verſlag van eenige der gewigtigſte en het meest afdoende gevallen, welke door Nederlandſche, Duitſche

en

en Engelſche geneesheeren zijn bekend gemaakt; nademaal, voor zoover ik weet, de geneeskundigen, onder die drie volken de meeste en beste bouwſtoffen hiertoe, in de laatſte tijden, geleverd hebben.

I.

Waarnemingen in de Nederlanden.

Het ſchijnt, als of men in de *Nederlanden* eerst in de laatſte jaren heeft waargenomen, dat de koepokinenting niet in alle gevallen eene volkomene beveiliging tegen de natuurlijke kinderziekte verſtrekt; althans in vorige jaren heeft men, in dat land, voor zoo veel ik weet, nooit vele waarnemingen bekend gemaakt, welke tot bewijs daarvoor konden dienen. Het ontbrak misſchien ook daar aan de gelegenheid, om waarnemingen van dien aard te verzamelen, doordien er geene aanmerkelijke epidemiën van kinderziekte ontſtonden, waarvan men ten minſte in de ſchriften van Nederlandſche artſen, of in de tijdſchriften niet veel melding gemaakt vindt. In de laatſte jaren kwamen echter, in verſcheidene groote ſteden, zoowel als op het platte land de natuurlijke kinderpokken ten voorſchijn, en werden, binnen kort tot eene zeer aanmerkelijke heerſchende ziekte, zoodat de Geneesheeren er gelegenheid genoeg hadden, de gevolgen der voorafgegane koepokinenting te onderzoeken. Zij waren daarin dan ook niet achterlijk, en maakten verſcheidene van hunne waarnemingen openlijk bekend, welke zoo belangrijk zijn, dat ik niet kan nalaten, eenige van dezelve hier meer in het bijzonder te leeren kennen.

In

In de eerste plaats verdienen hier de waarnemingen van Dr. GIJSBERTI HODENPIJL te *Rotterdam* (*) inzonderheid opgemerkt te worden. Zij zijn bij het Duitsch publiek door eene vertaling (†) bekend. Dezelve zag vooreerst niet alleen verscheidene gevallen, dat personen, welke vele jaren geleden met de koepokken ingeënt waren, en bij welke er geen twijfel hoegenaamd over de echtheid der koepokken bestond, nu weder van een uitslag overvallen werden, hetwelk maar al te zeer van de valsche pokken (*varicellae*) onderscheiden was en baarblijkelijk voor een uitslag moest gehouden worden, dat zeer na aan de natuurlijke kinderziekte grensde; — maar ten tweede zag hij ook verscheidene lijders, welke te voren met de koepokstof ingeënt waren, gedurende de epidemie wederom door een uitslag werden aangetast, welke voor niets anders, dan ware natuurlijke kinderziekte kon gehouden worden. Van dezen aard was b. v. de ziekte van de jonge dochter J. E., oud vijftien jaren, welke in het jaar 1805 door den met roem bekenden professor VINK ingeënt, nu weêr door de ware kinderpokken overvallen werd, welke zich op verscheiden plaatsen ineenloopend vertoonden, zoodat men zelfs begon bezorgd te worden voor het leven der jonge lijderesse (§). Niet slechts Dr. GIJSBERTI HODENPIJL zelf, welke het meisje als geneesheer behandelde, maar ook de Heeren Doctoren DAVIDS, RIPPING, C. DALEN en H. VAN DEN

(*) *Waarnemingen omtrent de thans heerschende epidemie der kinderziekte* door GIJSBERTI HODENPIJL, *M. D.* te *Rotterdam*, 1818, 8°. en het *Vervolg*.

(†) HUFELAND, *Journal*, Novemb. 1818. S. 3.

(§) T. a. p. bl. 16, 17.

DEN BOSCH, welke de zieke insgelijks verscheiden malen zagen, verklaarden het uitslag voor *echte kinderpokken*, zoodat men aan de waarheid van het geval niet wel kan twijfelen, zonder die Heeren te na te komen. — Van denzelfden aard, maar evenwel in een' minderen graad was het uitslag bij de jonge jufvrouw C. en den jongen heer L., beide voor vele jaren behoorlijk met de koepokken ingeënt, hoewel zij nu door de natuurlijke kinderziekte aangestoken waren (*). Het zoude overbodig zijn meer gevallen uit de ondervinding van GIJSBERTI hier aan te voeren, daar toch de bijgebragte voldoende zijn, als bewijzen, en de overige in de Verhandeling zelve kunnen nagelezen worden.

De beroemde Groningsche Hoogleeraar THOMASSEN à THUESSINK, op wien de *Nederlanden* met regt trotsch kunnen wezen gaf een klein maar zaakrijk werkje (†) in het licht, waarin wel geene eigene waarnemingen, van met koepokstof ingeënte personen, die naderhand de kinderziekte kregen, voorkomen, maar waarin echter, op verscheidene plaatsen wordt toegestaan, dat zulks werkelijk het geval kan geweest zijn, en hetzelfs niet onmogelijk zijn zoude, dat met koepokken ingeënten naderhand aan de kinderziekte zelfs stierven (§).

De provinciale Kommissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt te Dordrecht, gaf in 1819 een bijzonder geschrift (§§) uit; waarin eene afzonderlijke afdeeling

(*) *Vervolg* enz. bl. 11.

(†) *Over het beveiligend vermogen der koepokken tegen de kinderpokken door* E. J. THOMASSEN à THUESSINK, Groningen 1818.

(§) T. a. p. bl. 21.

(§§) *Handleiding tot de kennis der enting met koepokstof, voorna-*

ling gevonden wordt, met het opschrift: *over de pokken, welke somtijds, bij algemeen heerschende kinderziekte, bij zulke personen gevonden worden, die te voren reeds met de koepokstof ingeënt waren.* In dat hoofdstuk leest men, dat men in het bijzonder in de jaren 1817 en 1818, bij de epidemie van kinderziekte te *Rotterdam* en *IJsselmonde*, bij verscheidene te voren gevaccineerde voorwerpen nu wederom eene soort van pokken had waargenomen, welke in het bijzonder in het tijdperk der uitbotting alle kenmerken van echte kinderpokken vertoond zouden hebben. Hetzelfde hadden in den *Haag*, zeer ervaren en kundige artsen, zoo als ONTIJD, VAN MAANEN, MIRANDOLLE en anderen, en te *Amsterdam* HEILBRON (†) waargenomen (§). De President der gemelde Kommissie had insgelijks zulke waarnemingen gedaan (††). Men kan, na het hier aangevoerde getuigenis van zoovele voortreffelijke geneeskundigen, niet wel aannemen, dat in deze gevallen dwaling en misleiding plaats gehad hebben, maar men vindt zich genoodzaakt, de zaak zelve voor waarheid aan te nemen.

De als geleerde met roem bekende A. VAN STIPRIAAN LUISCIUS, gaf ook in het jaar 1818 een zeer lezenswaardig werkje in het licht (§§), waarin insgelijks gezegd wordt,

namelijk tot inlichting voor de Heelmeesters ten platten lande, onder haar ressort opgesteld en uitgegeven door de Provinciale Kommissie enz. 1819. 8°.

(†) *Letterbode* 1818. No. 40.

(§) *Handleiding* enz. bl. 54, 55.

(††) Aldaar, bl. 55.

(§§) *De waarde der koepokinenting gehandhaafd en op nieuw aan ouders en kunstgenooten aanbevolen.* Delft 1818.

wordt, dat, bij ſterke epidemiën van kinderziekte, voorbeelden zijn voorgekomen, dat de ziekte perſonen, die te voren met de koepokken ingeënt waren, niet verſchoond had, en zelfs bij dezelven min of meer ernſtig geweest was. Het zoude beſpottelijk zijn, of eene al te groote vooringenomenheid met zich zelven verraden, de uitſpraak, of de waarnemingen van zulk een' man in twijfel te willen trekken.

Ook Dr. A. MOLL, die te *Nijmegen* eene epidemie van natuurlijke kinderziekte waarnam, maakte verſcheidene gevallen bekend, waarin met de koepokſtof ingeënte perſonen door de kinderpokken werden aangeſtoken. Hier waren echter of de koepokken te voren niet echt geweest, of de waargenomene pokken konden niet als ware kinderpoken worden aangemerkt (*). Offchoon ik vermeende, dat Dr. MOLL zich vergist, en de zoogenaamde gewijzigde kinderpokken (*mitigated ſmall-pox*) voor de gewone valſche pokken gehouden heeft, durf ik echter die gevallen niet als afdoende bewijzen hier bij te brengen, maar maak er als hetware alleen om der volledigheidswille, en uit een geſchiedkundig oogpunt gewag van.

Een ongenoemde (†) bekent insgelijks dat de koepokken ſomtijds een onvolkomen voorbehoedmiddel tegen de kinderziekte waren.

De bovengenoemde waarnemingen zijn de gewigtigſte, welke mij uit de *Nederlanden* bekend zijn; men zoude dezelve waarſchijnlijk door verſcheiden, in Nederduitſche tijd-

(*) Ιπποκρατης, *Magazijn*, enz. 4de Deel, bl. 97 volgg.
(†) T. a. p. bl. 134 volgg.

tijdſchriften vervatte waarnemingen kunnen vermeerderen. Eene naauwkeurige opgave van dezelve zoude intusſchen hier natuurlijk overtollig wezen, daar uit de opgegevene reeds genoegzaam blijkt, dat men in de *Nederlanden* een niet onbeduidend aantal van gevallen gezien heeft, dat menſchen, welke te voren de koepokinenting regelmatig hadden doorgeſtaan, naderhand evenwel door een huiduitſlag werden overvallen; hetwelk de aanzienlijkſte en ervarenſte artſen, in dat land, niet waagden, ſlechts voor eene ſoort van valſche pokken te houden, maar niet konden nalaten het voor eene uitbotting van echte kinderziekte te verklaren.

II.

Waarnemingen in Duitschland.

In *Duitschland* nam men reeds vroeger, dan in de *Nederlanden*, uitbotting van echte kinderpokken na de koepokken waar. Het was MÜHRY te *Hanover*, welke reeds in het jaar 1809 openlijk eene waarneming van dien aard bekend maakte (*). Het is waar, de Geheimraad HEIM te *Berlijn*, heeft zich beijverd dit geval als eene dwaling van den waarnemer te doen voorkomen (†), daar hij beweerde, dat de, na de koepokken, ontſtane uitbotting geenszins van ware kinderpokken, maar van valſche pokken geweest was; de bewijzen echter, welke hij

(*) In HUFELAND's *Journal* enz. 1819. 2 Stuck. ſ. 1.

(†) In HORN's *Archif fur medic. Erfahrung.* 10 B. 2 Heft. ſ. 183 ff.

hij daarvoor bijbrengt, komen mij niet voldoende voor. Stieglitz heeft dan ook, met zijne gewone bondigheid de tegenwerpingen van heim oordeelkundig toegelicht, en de ongegrondheid van dezelve aangetoond (*). De waarneming van mühry werd daarenboven door verscheidene zeer verdienstelijke geneesheeren te *Hanover*, welke er ooggetuigen van geweest waren, volkomen bevestigd, zoodat men derhalve aan de waarheid van dit geval geenszins kan twijfelen.

De Regeringsraad frank te *Frankfort*, heeft voorts eene verhandeling laten drukken, onder den titel: *Auf Erfahrung gegrundete Bemerkungen zur volſtandigeren Wurdigung der Schutzkraft der Vaccine gegen die naturlichen Blattern* (†), eene verhandeling, welke van het grootſte gewigt is, daar in dezelve, buiten eene groote menigte van gevallen, welke eenigermate in twijfel zouden kunnen getrokken worden, verſcheidene waarnemingen bevat zijn, waaruit blijkt, dat met echte koepokſtof behoorlijk ingeënte perſonen, naderhand de natuurlijke pokken weder kregen. Ik zoude verſcheidene voorbeelden uit die verhandeling ter bevestiging kunnen aanvoeren, doch om eene te groote uitvoerigheid te vermijden, bepaal ik mij alleen tot het geval bl. 247 medegedeeld, waarin vier perſonen, die, volgens uitſpraak, van zeer ervaren geneeskundigen, de ware koepokken gehad hadden, naderhand weder door een uitſlag werden overvallen, hetwelk door dezelfden geneeskundigen voor echte natuurlijke kinderpokken verklaard werd.

De

(*) Aldaar, II B. 2 Heft. ſ. 187.

(†) In *Memorabiliën der Heilkunde Staatsartsneywisſenſchaft und Thierheilkunst von* kausch, III. 342.

De waarnemingen en opmerkingen, welke de Heer KAUSCH, in eene Verhandeling onder den titel: *Erfahrungsmäsſige Beleuchtung der neueren Einwurfe gegen die naturlichen Blattern, nebst vorſchlägen zur Forderung der gute ſache, nach dem gegenwartigen Standpunkte der Wisſenſchaft* openlijk heeft bekend gemaakt (*), leveren een gelijkſoortig reſultaat, dewijl de ſchrijver, hoezeer hij zich beijverd, de koepokinenting voor te ſpreken, eindelijk echter als ſlotſom zijner overwegingen moet vastſtellen: *De koepokken beveiligen in den regel volkomen voor de natuurlijke kinderziekte, en ſlechts in zeldzame gevallen, en, als hetware bij uitzonderingen op den regel volgt, na dezelve eene verſcheidenheid der kinderpokken, welke men gewijzigde kinderpokken genoemd heeft, en die een' gemakkelijken voor het leven niet gevaarlijken loop hebben* (†)!

Uit hetzelfde oogpunt beſchouwt ook HUFELAND de zaak in zijn *Journal der praktiſche Heilkunde* (§).

In de jaren 1814 tot 1817, heerschte in het Koningrijk *Wurtemberg* eene epidemie van kinderziekte, waardoor een aanmerkelijke aantal menſchen, welke te voren de koepokken behoorlijk hadden gehad, werden aangeſtoken. De natuurlijke pokken hadden echter ook hier, in dat geval, een zacht karakter, en kwamen overeen met de gewijzigde koepokken, welke men op andere plaatſen had waargenomen (§§).

Be-

(*) Aldaar ſ. 268 ff. (†) T. a. p. ſ. 298.

(§) 1820, Juniſtuck, ſ. 18.

(§§) *Beſchreibung der Menſchenpockenſeuche, welche in dem jahren* 1814—1817 *im Königreich Würtemberg geherscht hat von* J. ELSASSER, Stuttg. 1820.

Bniten de hier aangehaalde verhandelingen, bevindt er zich nog een groot aantal waarnemingen verſpreid in de tijdſchriften der laatſte jaren, waaruit duidelijk voortvloeit, dat het verſchijnen van kinderpokken na de koepokken dikwijls heeft plaats gehad, en het uit dien hoofde, na de daromtrent openlijk bekend gemaakte en genoegzaam bewezene daadzaken, eene openbare beleediging der Duitſche geneeskundigen zijn zoude, wanneer men hen ten aanzien van die zoo omſtandig en bondig verhaalde waarnemingen van dwaling, of zelfs van onwetendheid wilde beſchuldigen.

III.

Waarnemingen in Engeland.

In geen land vond, zoo als bekend is, de koepokinenting, terſtond na hare ontdekking, en ook naderhand, heviger tegenſpraak, dan juist in *Groot-Brittanje* en het gedrukt *Berigt van het Koninklijk Collegie der Geneesheeren te Londen*, van den 8ſten April 1807, door den Preſident LUCAS PEPYS onderteekend, ſtrekt ten bewijze, dat men van de koepokinenting geene volſtrekte beveiliging tegen de koepokken te wachten heeft (*):

Niet lang daarna trad de voortreffelijke ROBERT WILLAN, met zijn hierboven reeds vermeld werk ten voorſchijn (†), een werk, dat door MUHRY vertaald en vermeerderd werd, en zoo mij voorkomt; de aandacht der ge-

(*) *Muhry* t. a. p. ſ. 176.

(†) *On Vaccine-Inoculation.* London 1807. 4°.

geneeskundigen op het vaste land niet in die mate trok, die het anders in zulk een' hoogen graad verdiende. Dat HEIM er zoo uit de hoogte op neêr zag, zel daar waarschijnlijk veel aan hebben toegebragt. In dat werk vindt men eene afzonderlijke afdeeling, met het opschrift: *Over uitbotting van kinderpokken, na koepokken ontstaande* (*), in hetwelk een groot aantal waarnemingen wordt medegedeeld, dat na echte koepokken toch wederom in het vervolg, aansteking der kinderziekte plaats had. Van dien aard is b. v. het geval bij den zoon van den Heer MINTON (†), bij ELISABETH CLARKE (§), en nog vele andere waarnemingen, welke in het werk zelf kunnen worden nagelezen.

Vooral in de Engelsche geneeskundige tijdschriften vindt men dikwijls waarnemingen vermeld, van mislukte koepokinentingen, waarvan de meer naauwkeurige opgave hier echter al te wijdloopig zoude zijn, aangezien in de eerste plaats het bestek dezer verhandeling zulks niet duldt, en ten tweede, die waarnemingen juist niet altijd van volkomen onbevooroordeelde waarnemers zullen wezen; terwijl ik mij daarentegen alleen op genoegzaam bewezenen gevallen verlate.

Tot deze laatste rekene ik dan ook de door Prof. CLARUS medegedeelde waarnemingen van Dr. DUNDAS, in *Edinburg*, volgens, welke aldaar verscheidene, te voren met de koepokstof ingeënte personen, de kinderpokken weer kregen, evenwel in een' zeer ligten graad (**).

Met

(*) S. 38 van de vertaling. (†) S. 39. (§) S. 40.
(**) HUFELANDS *Journal*, 1818, März. s. 118.

Met even hetzelfde regt verdienen hier de berigten van de Edinburgsche geneeskundige stichting aangevoerd te worden. Uit dezelven blijkt duidelijk, dat de koepokinenting, in verschillende gevallen, geene volstrekte beveiliging voor het vervolg tegen de aansteking der kinderziekte verschaft heeft (*). Deze mededeelingen kunnen wij in het algemeen niet in twijfel trekken, daar de schrijvers van dezelven, zich sedert lang als zeer kundige en onbevooroordeelde geleerden hebben onderscheiden.

De waarnemingen door J. THOMSON bekend gemaakt, en door denzelven, ter gelegenheid van eene in *Edinburg* heerschende epidemie van kinderziekte verzameld, bevestigen het, dat de koepokinenting somwijlen het gewenscht gevolg niet gehad heeft (†).

Dezelfde gaf naderhand nog een bijzonder geschrift over hetzelfde onderwerp uit, hetwelk zeer belangrijke waarnemingen over de zoogenaamde gewijzigde kinderpokken bevat (§). De schrijver had namelijk de gelegenheid eene zeer uitgestrekte epidemie van kinderziekte, welke in *Edinburg*, *Perth*, *Lamark* en andere deelen van *Schotland* heerschte, gedurende een' geruimen tijd waar te nemen, en had daarbij het verdriet te ondervinden, dat gedurende die epidemie niet minder dan 310 personen, die te voren gevaccineerd waren, van de kinderziekte werden aangestoken. Uit deze waarnemingen vloeit echter tevens het verblijdend resultaat voort, dat de gewijzigde pokken, in alle die gevallen, een bijzonder zacht

ka-

(*) *Edinburg. medic. and surgic Journ.* Jul. 1818.

(†) HUFELAND *Journal*, Nov. 1819. S. 120.

(§) J. THOMSON, *Account of the varioloid epidemic, which has lately prevailed at Edinburgh &c.* Lond. 1820. 8°.

karakter hadden aangenomen, en van alle de aangestokene slechts een eenige gestorven is; en hiertoe droeg nog wel eene zamenkomst van verscheidene bijzonder ongunstige omstandigheden het meeste toe.

Het werkje van ALEXANDER MONRO (*), over het somwijlen mislukken der koepokinenting ter beveiliging tegen de kinderpokken, hetwelk reeds twee jaren vroeger in het licht verscheen, is van denzelfden aard, als dat van THOMSON, waarvan straks melding gemaakt werd. Ook daarin vindt men een aanzienlijk aantal waarnemingen opgeteekend van verschillende te voren gevaccineerde personen, die in het vervolg naderhand wederom door de echte kinderpokken werden aangestoken, doch die ook, in deze gevallen, insgelijks zeer zacht en goedaardig waren.

Het zoude overtollig zijn, nog meer in *Engeland* verschenen geschriften over dit onderwerp hier bij te brengen, daar het, zoo als gezegd is, geenszins mijn voornemen is, eene volledige letterkundige geschiedenis over de gewijzigde kinderpokken te leveren, maar het integendeel voldoende is, hier alleen die geschriften kortelijk aan te stippen, waarop ik in het vervolg van mijne verhandeling gedeeltelijk nog wat meer bijzonder wilde terugkomen. — De verhaalde waarnemingen leveren echter de ondubbelzinnigste bewijzen, dat het beveiligend vermogen der koepokken, vooral in *Engeland*, zich niet altijd als volstrekt zeker betoond heeft, maar dat naar evenredigheid, een vrij aanmerkelijk aantal van voorbeelden kan op-

(*) *Observations of the different kinds of small-pox, and especially on that, which sometimes sellows Vaccination bij* A. MONRO, Edinburgh 1818, 8°.

opgeteld worden, dat, naar het getuigenis van beroemde geneeskundigen daar te lande, naderhand eene aanſteking met de kinderziekte heeft plaats gegrepen.

IV.

Waarnemingen van den Schrijver.

Het zij mij vergund, ook nog eenige weinige gevallen, welke ik in de gelegenheid was waar te nemen, tot beſluit aan te voeren, offchoon dezelve niets meer doen, dan bevestigen, wat in het voorgaande bevat is. Ik zag namelijk in de plaats, waar ik de kunst uitoefen, eene volkrijke ſtad, anderhalf jaar lang, eene zeer ernſtige epidemie van kinderziekte welke ſedert twintig jaren aldaar bijna niet meer geheerscht had. Dit laatſte was waarſchijnlijk het gevolg van de invoering der koepokinenting' welke de geneeskundigen, van hunne zijde met eenen prijzenswaardigen ijver hadden bevorderd. Ik had derhalve overvloedige gelegenheid, nu het uitwerkſel der koepokinenting waar te nemen en vestigde daarop al mijn aandacht, waarbij ik het verdriet had, te ondervinden, dat tusſchen vijftig en zestig perſonen, welke voorheen gevaccineerd waren geworden, zonder dat men eenigen twijfel aan de echtheid der koepokinenting konde hebben, naderhand van de natuurlijke kinderziekte werden aangeſtoken, en dat bij verſcheiden van die lijders de ziekte zoo ernſtig was, dat men ze niet zonder gevaar konde noemen. Indien ik alle waarnemingen, waarin de koepokken zich bij mij als niet volſtrekt beveiligend voordeden, hier zeer

naauw-

naauwkeurig wilde opgeven zoude ik in de groote en onnoodige wijdloopigheid vervallen, daar de natuurlijke kinderziekte, in die gevallen, ten aanzien van derzelver vorm en loop, in allen deele met de bekende waarnemingen der Engelſche, Duitſche en Nederlandſche geneeskundigen, overeenkomt; intusſchen kan ik eenige weinige gevallen, welke ik gelegenheid had te zien, niet geheel onaangeroerd laten voorbijgaan, daar dezelve ongetwijfeld ten hoogſte verdienen opgemerkt te worden, en in het bijzonder ten aanzien van den eigenlijken aard der gewijzigde kinderziekte, oplosſing kunnen geven.

1. Den vierden Julij werd ik hier bij den Heer N. N. geroepen, en vond deszelfs twaalfjarige dochter, die verſcheidene jaren geleden, door een' algemeen als kundig bekenden geneesheer met de koepokken was ingeënt. De koepokken hadden toen, naar het getuigenis van dien zelfden geneesheer, die de koepokinenting met eene bijzondere geestdrift, tot zijne voornaamſte bezigheid maakt, een' volkomen regelmatigen loop gehad, en de, op den eenen arm voortgebragte pokkeu, waren door hem voot volkomen echt verklaard. Op den arm waren, na de inenting, ook nog drie likteekens overgebleven, welke nu nog zeer duidelijk waren, en de kenteekenen droegen, welke men aan de likteekens van echte koepokken toekent. Dit kind was nu ſedert twee dagen, naar het zeggen der ouders, zeer ziek geweest, had over pijn in de leden, meer in het bijzonder over pijn in het hoofd en in de keel geklaagd, was altijd koortſig en zeer dorſtig geweest, had nu en dan geijld, en meermalen gebraakt, waardoor er een weinig ſlijm ontlast was. Heden, dat ik geroepen werd, zijnde de derde dag der ziekte, vond ik het kind

nog

nog bijna in denzelfden toeſtand. Er was echter in den laatſten nacht, op verſcheidene plaatſen van het ligchaam, in het bijzonder in het gezigt, rondom den neus en den mond, aan den hals, de borst, de voorarmen en handen, een uitſlag ten voorſchijn gekomen, beſtaande in kleine, roode, wel wat naar vlooijenbeeten gelijkende vlakjes. Hierbij klaagde het kind nog over pijn en branden in de keel, was zeer dorſtig en koortſig, had een wit beſlagen tong en gebrek aan eetlust.

Den volgenden dag, den 22ſten, waren de roode vlakken van gisteren aanmerkelijk boven de huid verheven, en ook op het gevoel bemerkbaar, dewijl dezelve ware, harde knobbeltjes vormden, hetwelk den vorigen dag het geval nog niet geweest was. Het uitſlag was tevens zeer toegenomen, en had zich bijna over het geheele ligchaam verſpreid, behalve het behaarde deel van het hoofd, hetwelk ook in het vervolg geheel vrij bleef. Voor het overige bevond niet het kind veel beter, had bijna geen pijn in de leden meer; ook de hoofdpijn en koorts waren genoegzaam geheel verdwenen.

Den 23ſten, den derden dag der uitbotting, was deze, zoo het ſcheen geheel op haar hoogſte punt gekomen, dewijl, er na dien dag, geene nieuwe puistjes meer beſpeurd werden. Die er waren, en die er in den voorgaanden nacht nog bij kwamen, waren nu nog meer verheven geworden, en verſcheidene zoo groot, als eene half doorgeſneden erwt. Het grootſte gedeelte van dezelve had nu, in het middelpunt een witte, parelkleurige, vlak gekregen, waarin lymphatisch vocht was, en deze vlak was door een' rozenrooden rand omgeven. — Het kind was an-

anders wel en had alleen hinder van pijn in de keel bij het ſlikken.

Den 24ſten en 25ſten, den vierden of vijfden dag na den uitbotting, kwamen er, zoo als reeds gezegd is, geene nieuwe puistjes meer bij, maar die er waren, hadden zich nog meer opgezet, vormden ware puistjes met eene roode ſchijf omgeven en met een geel etterachtig vocht gevuld. Ik maakte er 's morgens eenige in het gelaat open, waarbij er een geelachtige etter uitvloeide, en vond diezelfde puistjes 's avonds wederom gevuld. De grootſten hadden duidelijk een putje, en de deelen, waarop er de meesten zaken, vooral het aangezigt, waren aanmerkelijk opgezwollen. Geen puistje was er zoo veel ik beſpeuren kan, van zelf opengebarsten, doch de zieke had er verſcheiden, wegens het geweldig jeuken, opengegekrabt.

Den 26ſten, den zesden dag na de uitbotting, was het aangezigt bijna wederom heheel geſlonken, en de roode rand om alle de puisten bleeker geworden. Deze begonnen, in het midden, eene kleine korst te vormen, en vele kleine puistjes, welke de grootte van een' grooten ſpeldeknop verkregen hadden, rimpelden, zonder dat men in derzelve eenige ettering beſpeuren kon.

Den 27ſten—29ſten, was de uitdrooging zeer zigtbaar toegenomen, en wel in dezelfde orde, als de puisten ten voorſchijn waren gekomen, te weten eerst in het aangezigt en naderhand aan de overige deelen des ligchaams. — Den 30ſten, den tienden dag na de uitbotting, waren bijna alle korsten, welke het voorkomen van blaren hadden, reeds geheel afgevallen, en er bleven nog eenigen tijd roode plekken overig, welke op eenige weinige plaatſen,

lik-

likteekens nalieten, welke terwijl ik dit ſchrijf, nog aanwezig zijn. De zieke bevond zich van het oogenblik af aan, dat de uitbotting geëindigd was, wat haar geſtel betrof, volkomen wel. Van de etterkoorts en van den eigenaardigen de pokken kenſchetſenden reuk had men niets beſpeurd; er waren ook geene geneesmiddelen gebruikt.

Men kon de hier beſchrevene ziekte niet wel voor valſche pokken, *Varicellae*, houden, dewijl men aan de echtheid der te voren plaats gehad hebbende koepokinenting niet in het minſte kon twijfelen en de tegenwoordige ziekte, wel wat het uiterlijk voorkomen van het uitſlag betreft, als de uitbotting en het verloop geheel en al het beeld van echte kinderpokken vertoonde, zoodat voorzeker elk Geneesheer, al ware hij nog zoo ervaren geweest, indien hij het uitſlag, in het tijdperk der uitbotting gezien had, hetzelve voor echte kinderpokken zoude verklaard hebben. Alleen het tijdperk der opdrooging was verſchillend van de ware kinderziekte, daar het ſlechts een zoo korten tijd duurde en er geene zoogenaamde etterkoorts aanwezig was. Ten aanzien der laatſte, zoude men intusſchen met GIJSBERTI HODENPIJL kunnen vragen: of men die tweede koorts juist als een nooit ontbrekende gezellin de ware kinderziekte moet beſchouwen, of niet? Volgens mijne ondervinding moet ik mij voor het laatſte verklaren, daar ik verſcheidene gevallen van echte kinderpokken, van een zeer zacht goedaardig karakter, bij niet gevaccineerde perſonen waarnam, waar insgelijks geen bewijs van etterkoorts aanwezig was, zonder dat men daarom die gevallen niet voor

ech-

echte pokken had willen laten gelden. — Na de toevallen, welke in het medegedeelde geval aanwezig waren, rijpelijk overwogen te hebhen, zoowel als door de beſchouwing van de ziekte in haar geheel, zoo als zij zich toen aan mij voordeed, kan ik dezelve voor niets anders, dan voor echte kinderziekte verklaren, met die bepaling evenwel, dat dezelve hier, door de voorafgaande koepokken, in een' aanmerkelijken graad was verzacht geworden, en in het algemeen zich zoo vertoonde, al deze ziekte, onder den naam van *gewijzigde kinderziekte*; *modificated ſmall-pox*, door de Nederlandſche, Duitſche en Engelſche artſen is beſchreven.

2. De vijftienjarige zoon van den Heer N. N. was, veertien jaren geleden, door een' bekend geneesheer met koepokſtof ingeënt, die de koepokken voor echt verklaard had. Op den eenen arm waren ook nog op de plaats der inënting drie goede likteekens van koepokken duidelijk zigtbaar. Op den 12den Mei werd deze jongeling ziek, klaagde over pijn in de leden, vooral in het hoofd en de keel, was daarbij zeer dorſtig en koortſig, en had geen' eetlust; om alle die toevallen werd hij genoodzaakt het bed te houden. Hij had ook meermalen gebraakt.

Den volgenden dag bleef hij in denzelfden toeſtand, doch den 14den was er over het geheele ligchaam, voornamelijk echter in het aangezigt, op den hals, en de handen, een uitſlag voor den dag gekomen, hetwelk de gedaante van kleine roode vlakken had. De daarbij geroepen geneesheer had, dewijl de koorts van een' ontſtekingachtigen aard ſcheen te wezen, ontſtekingwerende geneesmiddelen voorgeſchreven, en verzocht mij dezen dag

na het verschijnen van het uitslag, dezen zieke gemeenschappelijk met hem te bezoeken.

Den 15den, den tweeden dag na de uitbotting, bezochten wij beiden den lijder, en waren niet weinig verbaasd zijn geheele lijf als bezaaid te zien met een uitslag, hetwelk maar al te duidelijk alle kenmerken van ware kinderpokken droeg. De roode stipjes van gisteren waren, op verschillende plaatsen van het ligchaam, nu reeds in kleine puistjes veranderd, waarvan de grootste, in hun middelpunt, eene witte, doorschijnende vlek kregen en alle met een' rooden rand omgeven waren. Voor het overige was de zieke in dezelfde gesteldheid, als gisteren.

Den 16den den derden dag na de uitbotting, waren er er nog meer puistjes ten voorschijn gekomen, zoodat voorzeker het getal duizenden bedroeg. De grootste, vooral in het aangezigt en op den voorarm, begonnen met een parelkleurig vocht gevuld te worden. De koorts was dezen dag zeer matig, en hij klaagde over niets, dan over een zeer hinderlijk jeuken van de huid.

Den 17den en 18den kwamen er geen nieuwe puisten meer op, maar die er waren, werden hoe langer, hoe meer met een nu reeds naar het gele hellend, etterachtig vocht opgevuld, en waren alomme met roode randen omgeven, en in het midden van een putje voorzien. In het aangezigt, hetwelk zoo opgezwollen was, dat de oogleden bijna in het geheel niet geopend konden worden, liepen de pokken zigtbaar in een. Eenige, 's morgens geopende, pokken gaven een' gelen etter, en waren 's avonds wederom opgevuld. Voor het overige bevond de zieke zich wel, de koorts was geweken, hij had een weinig eetlust hij kon slechts, uit hoofde van het groot aantal

pok-

pokken, bijna geen lid zonder pijn bewegen, en moest daarom het bed houden.

Den 19den was er verder geene verandering te bespeuren, dan dat de zwelling van het aangezigt wat verminderd was, de pokken zelfs donkerder geel geworden waren, en de roode rand, om dezelve er bleeker uitzag.

Den 20sten, den zevenden dag na de uitbotting, begonnen de pokken, in haar middelpunt harder te worden en er zette zich eene kleine korst. Geen van dezelve was van zelfs opengebarsten maar alle verdroogden, gedurende de volgende dagen, zonder gevolgen, zoodat er op den 24sten, den tienden dag na de uitbotting, op het gansche ligchaam geene enkele korst meer te vinden was. Doch op alle de plaatsen, welke met pokken bezet waren geweest, bleven nog een' geruimen tijd roode vlakken over, welke overal een groeve in de huid als van een likteeken vormden, waarvan de basis, op die plaatsen geene holle, maar veeleer eene bolle oppervlakte vormde, even zoo als zulks gemeenlijk na de natuurlijke kinderziekte het geval is. Vele van deze likteekens verdwenen in het vervolg weder, maar een groot aantal is er echter overgebleven en zelfs nu nog aanwezig. — Het verdient onze opmerking, dat deze jongeling, toen hij met de koepokstof ingeënt werd, aan klierachtige verhardingen leed.

Ook dit geval kon men, zoo min als het vorige, voor valsche pokken houden, daar alle de toevallen de natuurlijke kinderziekte zoo duidelijk aanwezig waren, dat men er hoegenaamd geen twijfel over konde hebben. Slechts de etterkoorts was hier even min voorhanden, en offchoon de ziekte, in haar geheel, in den beginne niet zonder ge-

 vaar

vaar ſcheen te zijn, was echter het tijdperk der opdrooging in het oogvallend, kort en zacht, zoodat ik deze ziekte voor zoogenaamde gewijzigde kinderziekte moet houden.

3. Den 18den Julij, werd ik geroepen bij de veertienjarige dochter van den Heer N. N., welke twaalf jaren geleden, door Dr. N. de koepokſtof was ingeënt, welke den loop derzelve toen waargenomen, haar voor ware koepokken verklaard, en vele andere kinderen met goed gevolg er van had ingeënt. Op den eenen arm waren ook drie goede litteekens van pokken duidelijk te zien. Dit meisje was, nu, ſedert twee dagen, zeer koortſig geweest, had over hevige hoofdpijn geklaagd, veel geijld, en dikwijls gebraakt. In den voorgaanden nacht was er, over het geheele ligchaam, een uitſlag voor den dag gekomen, hetwelk men voor niets anders dan voor natuurlijke kinderpokken konde houden. Dit werd dan ook op de volgende dagen nader bevestigd, daar de uitbotting zoo ſterk toenam, dat den 20ſten (den derden dag na dezelve) er op het geheele ligchaam, naauwelijks eene plek van een duim breedte, vrij van pokken te zien was. Met dien dag was de uitbotting afgeloopen, de koorts verminderde ook wat, zonder echter geheel op te houden. De pokken ſtonden vervolgens tot den 25ſten in vollen bloei en werden grootendeels ſterk met etter gevuld; zij waren alle klein, duidelijk met deuken voorzien en eene enkele met een' rand omgeven, verreweg over het grootſte gedeelte des ligchaams, waren het zamengevloeide pokken, en vormden als het ware te zamen eene algemeen aaneenhangende etterkorst Den 24ſten, den zevenden dag na de uitbotting, bragt ik een' mijner

kunst

kunstgenooten, Dr. N., bij de zieke, welke toen juist met een zeer ſterk gezwollen aangezigt, en daarom met volkomen geſloten oogen lag. Deze geneesheer verklaarde de ziekte insgelijks voor echte zamenvloeijende kinderpokken, zoo als zeker elk ander geneesheer gedaan zou hebben. Ik heb meer dan honderd aan de kinderziekte krankliggende, gedurende de epidemie in mijne woonplaats behandeld, en kan op mijn geweten verzekeren, onder die alleen geen gezien te hebben, waar de ziekte, naar het uiterlijk voorkomen, van het uitſlag te oordeelen, gevaarlijker ſcheen, dan juist in dit geval, en evenwel nam de kwaal juist hier zulk een' gunſtigen keer, als ik niet had durven denken. Den 26ſten, namelijk, de negende dag na de uitbotting, begonnen de pokken reeds in haar middelpunt duidelijke korsten te vormen, en toen volgde de uitdrooging zoo ſnel, dat alle korsten den 29ſten reeds afgevallen waren, en de zieke als geheel herſteld kon aangemerkt worden. Ook in dit geval kon men niets van eene etterkoorts bemerken, welke anders zeker, en bij zulk eene menigte van pokken, nooit ontbreekt; integendeel was de koorts, welke na de uitbotting in den beginne nog voortduurde, juist op dien tijd, waarop zij bij de echte pokken zich wederom verheft, geheel verdwenen. — De zieke herſtelde, zoo als gezegd is, ſpoedig, zij bleef alleenlijk nog eenigen tijd met eene algemeene roodheid der huid behebt, welke een gevolg was van de groote hoeveelheid der zamengeloopene pokken. Ware likteekens bleven er echter, nadat die roodheid langzamerhand verdwenen was, ſlechts weinig over.

Gaarne beken ik, dat het in eenige gevallen ten uiter-

ſte moeijelijk is de echte pok van de valſche (*varicelle*) te onderſcheiden, en ſtem toe, dat daartoe dikwijls een zeer geoefend oog en groote kunde noodig zijn, maar ik verklare tevens ronduit, dat, al ware een HEIM bij deze zieke, den zevenden dag na de uitbotting, tegenwoordig geweest, en hij had de ziekte voor valſche pokken willen uitgeven, ik zijn gevoelen niet zoude hebben kunnen aannemen, hoe gaarne ik anders de kundigheden van anderen regt laat wedervaren en dezelve eerbiedige.

Na eene rijpe overweging van alle de omſtandigheden, kan ik, naar mijne overtuiging, deze ziekte voor niets anders, dan echte natuurlijke kinderpokken verklaren, daar toch de ziekte, tot den negenden dag na de uitbotting daarmede, in alle opzigten, overeeenkwam. Juist van dit tijdſtip af, begon de vooraf plaats gehad hebbende koepokinenting hare weldadige werking op het heerlijkst te openbaren, daar de etterkoorts geheel wegbleef, en het tijdperk der uitdrooging binnen drie dagen volkomen was afgeloopen, op eene wijze, zoo als men dit bij natuurlijke kinderziekte, waar geene koepokinenting voorafgegaan is, voorzeker nooit waarneemt. In het algemeen had de ziekte, hoe gevaarlijk zij in den beginne ſcheen, naderhand toch geheel en al den loop der zoogenaamde gewijzigde kinderziekte, waaronder ik haar dan ook meen te kunnen rekenen.

4. De achtjarige zoon der weduwe N. N., was, twee jaren geleden, gevaccineerd, maar, zoo als de Moeder verklaarde, toen niet regt gezond geweest. Zij liet hem echter vaccineren, en de koepokken hadden, volgens de uitſpraak van den arts, welke de inenting verrigtte, den

aan

aan dezelve eigenen, geregelden loop. Op den eenen arm waren ook drie goede likteekens van pokken nagebleven. Dit kind kreeg den 12den Julij de gewijzigde kinderziekte, wel niet in een' hevigen graad, maar echter met die verschijnselen, welke aan die uitslagziekte eigen, en zoo als zij in de drie voorgaande waarnemingen zijn opgegeven. De pokken stonden, in dit geval, tot den zevenden dag, van de uitbotting af gerekend, droogden daarop zonder etterkoorts uit, en vielen als hoornachtige korsten, binnen drie dagen wederom geheel af, zoodat er, den elfden dag na de uitbotting, geene enkele korst meer aan den zieke zigtbaar, en hij wederom geheel hersteld was.

De zuster van dit kind, een gezond meisje van zes jaren, was nog niet gevaccineerd, en sliep met haren, aan de gewijzigde kinderziekte, krankliggenden broeder, gedurende de geheele ziekte, in één bed, en kwam, ook gedurende den dag, naauwelijks uit het vertrek, waarin de broeder lag. De Moeder, namelijk, scheen weinig vrees te hebben, dat het meisje de pokken door aansteking van hare broeder zeude krijgen, en wat mij betreft, ik moet ronduit bekennen, dat ik, daar toch de gelegenheid tot zulk eene waarneming zoo zeldzaam voorkomt, zeer begeerig naar het gevolg was, of, namelijk het meisje door den broeder zou worden aangestoken, of niet.

Wat ik, in de stilte, vreesde, had ook plaats, daar de zuster, eenige dagen na de herstelling van haren broeder, ziek werd, en, zoo als weldra bleek, de natuurlijke kinderziekte kreeg. Deze werden, in dit meisje zoo ernstig, en inzonderheid was de etterkoorts zoo hevig,

 dat

dat men, met reden, bevreesd moest zijn voor den afloop der ziekte. Het tijdperk der uitdrooging verſchilde, in dit geval, van dat in de gewijzigde hemelsbreedte, en kwam geheel en al overeen met de gewone ware kinderziekte, zoo als ook de geheele ziekte, in hare loop, het beeld vertoonde van echte kinderziekte, zonder eenige wijziging. Er verliep een' geruimen tijd, eer het meisje geheel op haar verhaal kwam, en er bleef eene groote menigte ware pokdalen over.

De hier medegedeelde geſchiedenis is voorzeker, in meer dan een opzigt, merkwaardig en verdient de grootſte opmerkzaamheid, daar zij een bewijs oplevert, dat de gewijzigde kinderziekte van met koepokſtof ingeënte perſonen eene ſmetſtof ontwikkelt, welke in ſtaat is, bij andere niet gevaccineerde perſonen, de ware kinderziekte, zonder eenige wijziging, te weeg te brengen, — een ſtuk, waarop ik, in het vervolg, nog wederom zal terugkomen.

5. Ten beſluite breng ik nog een geval van gewijzigde kinderziekte bij, waarin bij de pokken tevens eene ſoort van roodvonk, ten tijde van de uitbotting werd gezien, iets, dat echter ook reeds door anderen, b. v. door GIJSBERTI HODENPIJL is waargenomen.

De twaalfjarige dochter van den Apotheker N. N. was ſedert hare kindschheid klierachtig geweest, en had inzonderheid veel aan eene ontſteking der oogleden, welke uit zulk eene oorzaak voortkwam, geleden. Verſcheiden jaren geleden, werd zij door den Heer Medicinaal-Raad N. met de koepokken ingeënt; de koepok had toen een regelmatig beloop, en werd derhalve voor echt verklaard. Op den eenen arm bleven drie zeer goede

lik-

likteekens van koepokken over en zijn nu nog duidelijk zigtbaar. Den 10den Januarij werd ik bij het kind geroepen, en vond hetzelve in eene ſterke koorts, welke reeds den vorigen dag, des ochtends ontſtaan was, vergezeld van hevige brakingen. De zieke had den dag te voren over hevige pijn in de leden en in het hoofd geklaagd, en dit hield dezen dag aan; de vorige nacht was ſlapeloos in eene geſtadige ijlhoofdigheid doorgebragt. Er was in het geheel geen eetlust, den vorigen dag was er ontlasting geweest. Er werden ontſtekingwerende middelen voorgeſchreven, daar de koorts eenigzins een ontſtekingachtig karakter had.

Den 11den was de lijderesſe nog volmaakt in denzelfden toeſtand. Er was alleen in het aangezigt, op de borst, op de ledematen eene ſcharlakenachtige roodheid ten voorſchijn gekomen, in welke echter, hier en daar, donkerroode ſtippen onderſcheiden konden worden. Men zoude in het algemeen, op dien dag gezegd hebben, dat de ziekte eene ſcharlakenkoorts was;| zoo niet het ontbreken van de bezetting in de keel eenigen twijfel had veroorzaakt. Ik liet met het ontſtekingwerend geneesmiddel voortvaren, en wachtte den volgenden dag af. — Op den 12den was de ſtraks gemelde ſcharlaken roodheid overal wederom verdwenen, daarentegen de vlekken, welke zich daarin vertoonden, niet. De laatſte hadden, in tegendeel, eer toegenomen in hoeveelheid, en lieten zich, zoowel voor het gezigt, als het gevoel als kinderpokken kennen. Overigens bevond zich de zieke even als te voren, de koorts was echter een weinig minder; hoofdpijn en ijlhoofdigheid waren verdwenen. Den 13den, des ochtends, (den derden dag na de

uitbotting) waren er nog meer pokken voor den dag gekomen, en haar aantal beliep, naar eene oppervlakkige berekening, zeker 2000 of 3000. De koorts was nu, zoo te zeggen, geheel weg, en er was ook verder geen bezwarend toeval aanwezig. De pokken ſtonden nu juist vier dagen in vollen bloei, de grootſte werden eerst met een melkachtig vocht gevuld, hetwelk naderhand geel- en etterachtig werd, en de kleine kregen een gerimpeld uitzigt, even als wratten, waarop beide hoornachtige korsten vormden, die binnen korten tijd afvielen, zoodat het geheele ligchaam den 21ſten, den 11den dag na de uitbotting, er volkomen van gezuiverd, en de zieke volkomen weder herſteld was. Er bleven nog, gedurende eenige weken, bruinachtige roode vlekken, in menigte, over, doch ook deze verdwenen langzamerhand en lieten ſlechts hier en daar een enkel litteeken.

De zes broeders en zusters van dit meisje, welke alle, bij afwisſeling, gedurende de ziekte in dezelfde kamer geweest waren, en die allen, in vorige jaren, door denzelfden geneesheer gevaccineerd waren, tot dusverre de valſche pokken nog niet gehad hadden, bleven alle gezond, en zijn tot op dezen dag verder ook niet aangeſtoken geworden, offchoon hun vader daartoe overvloedig aanleiding gaf, daar hij dagelijks verſcheidene zieken, aan de kinderziekte liggende, bezocht.

Ik meen, dat de vijf hier verhaalde ziekte-geſchiedenisſen genoeg zullen wezen, om aan te toonen, dat de, in dezelve, vermelde perſonen, in weêrwil van de voorafgegane geregelde koepokinenting, naderhand echter weêr van een uitſlag werden aangetast, hetwelk zeer van de gewone valſche pokken (*varicella*) verſchilt, en daar-

daarentegen veel met de echte kinderziekte overeenkomt. Ik zoude deze waarnemingen met nog omtrent 50 dergelijke kunnen vermeerderen, welke ik, gedurende de epidemie van kinderziekte in mijne woonplaats gelegenheid had te zien. Bij dezen vertoonde de ziekte zich somtijds wel in een' min hevigen graad, doch bij anderen even zoo, als ik haar in de medegedeelde waarnemingen geschetst heb. Ik onthoude mij echter van een nader en bijzonder verhaal van dezelve; dit toch zoude niets dan eene herhaling van het voorgaande, ja zelfs van hetgene door andere schrijvers medegedeeld is, behelzen, hier eene te groote ruimte beslaan en welligt geheel ongepast wezen. In de plaats daarvan, ga ik nu liever tot de beantwoording van dat gedeelte der prijsvraag over, hetwelk de opgave verlangt van den loop der gewijzigde kinderziekte in het algemeen, naar aanleiding zoowel van mijne eigene waarnemingen, als die van anderen; daarop zal ik het onderzoek naar de Natuur deze ziekte laten volgen.

Welke is de aard en het beloop dezer soort van valsche pokken?

ALGEMEENE SCHETS VAN HET BELOOP DER GEWIJZIGDE KINDERZIEKTE.

Het uitslag, hetwelk men in de jaarboeken der geneeskunde, sedert eenige jaren, onder den naam van gewijzig-

zigde kinderziekte (een naam, welke ik, om redenen, naderhand aan te voeren, behouden heb) beſchreven vindt, heeft zulk een bepaald en door duidelijk kenſchetſende verſchijnſelen en toevallen zoo kenbaar beloop, als men dit bij de natuurlijke echte kinderziekte naauwelijks ſterker aantreft. Deze loop der ziekte is daardoor zoowel van de echte kinderziekte, als van de valſche pokken zeer merkbaar onderſcheiden, waarvan ik elken onpartijdigen beoordeelaar door de hier volgende ſchets van denzelven hoop te overtuigen.

De gewijzigde kinderziekte tast, bij uitſluiting, ſlechts zulke perſonen aan, welke, of de echte natuurlijke kinderziekte reeds eenmaal hebben doorgeſtaan, of met de koepokſtof ingeënt, ware regelmatige koepokken gehad hebben. Doch ook zulke perſonen kunnen er door aangetast worden, welke de koepokken eerst kort te voren gehad hebben, ja! bij welke de koepokken haren loop nog niet voleindigd hebben, zoodat, in zulke gevallen, de koepokken en de gewijzigde kinderziekte, ter gelijker tijd, bij een en denzelfden perſoon aanwezig zijn. Daar echter deze laatſte in alle de opgenoemde drie gevallen, ten aanzien van de wezenlijke verſchijnſelen, geen verſchil van eenig aanbelang ondergaat, zal ik de drie verſchillende gevallen, in de beſchrijving, zamenvatten, en hatgene in het een of ander geval eenigzins mogte afwijken, daarbij dan aanteekenen.

Het beloop der gewijzigde kinderziekte kan, even als dat der ware, in vier tijdperken verdeeld worden, welke, in eenige gevallen, wel niet zeer ſcherp afgeſcheiden zijn, maar echter in het algemeen zich zeer duidelijk la-

laten onderſcheiden, zoo als uit de volgende, aan de Natuur zelve ontleende beſchrijving, genoegzaam blijkt.

Eerſte tijdperk. Tijdperk van koorts of prikkeling, *ſtadium febrile ſeu irritationis.* Dit tijdperk duurt bij alle zieken niet even lang; bij den eenen naauwelijks twee, bij den anderen wel vier dagen, eer dat het uitſlag uitbot, en daarmede het tweede tijdperk begint. In ſommige gevallen, wil men, dat hetzelve niet aanwezig of althans zeer onmerkbaar geweest is (*), hetwelk echter tot de allerzeldzaamſte gebeurtenisſen behoort. Ik heb ten minſte, in de gevallen, welke ik heb waargenomen, de koorts nooit gemist, maar meestal dit tijdperk drie dagen zien aanhouden.

Tot de voornaamſte verſchijnſelen van dit tijdperk, behoort dan inzonderheid *koorts*, welke gewoonlijk den eerſten dag der ziekte met een' vrij ſterken aanval van koude begint. Deze duurt dan eenige uren en gaat vervolgens in hitte over. Gewoonlijk heeft deze koorts, drie of vier dagen lang, het karakter van eene aanhoudende-aflatende koorts (*continua remittens*), welke des morgens aflaat, en welke den derden of vierden dag eindigt met eene zachte uitwaſeming, welke tot dien tijd toe ontbrak, en waarmede het uitſlag dan doorgaans voor den dag komt. Gedurende dezen koortſigen toeſtand, klagen de zieken tevens over pijnen door alle de leden, die ſomtijds ook wel, reeds eenige dagen te voren, plaats hadden. Vooral is er pijn in den hals, en ſterke pijn in het hoofd, niet zelden met ijlhoofdigheid vergezeld, ſomtijds ook wel met eenige ſtuipachtige bewegingen der le-

(*) THOMSON, *Account*, &c. p. 35.

ledematen. Meestal is er ſterke dorst aanwezig, en een volſlagen gebrek aan eetlust; de tong is met een witachtig beſlag bedekt, dikwijls gebrek aan ontlasting, welke echter in ſommige gevallen ook te ſterk zijn kan, zoodat er zelfs galachtige buikloop plaats heeft. Menigmalen klagen de zieken over duizeligheid, ſuizen door de ooren, ſlikkeren voor de oogen, vooral in zulke gevallen, dat de koorts eenigermate een ontſtekingachting karakter aanneemt, hetwelk niet zelden het geval is; hierop volgt dan ſomtijds, met verligting, neusbloeden. — Een vooral lastig toeval is het braken, hetwelk ik zelden geheel niet, en ſomwijlen zoo hevig waarnam, dat bijna, al wat de ziekte gebruikte, aanſtonds wederom werd uitgebraakt. Bij eenige weinige perſonen, kwam dit braken eenige dagen voor het uitbarsten der ziekte, of den eerſten koortsaanval, inzonderheid bij zulke kinderen, bij welke men eenig vermoeden op wormen kon hebben. — De *urin* is, gedurende dit tijdperk, gewoonlijk rood en ongekookt, eerst op de vierden dag beſpeurde ik wel eens een roodachtig wit bezinkſel in dezelve. Dikwijls ontſtaat er op den eerſten, of tweeden dag der koorts, op het aangezigt en de ledematen een ſcharlakenrood uitſlag, zoodat men ſomwijlen de geheele ziekte voor eene ſcharlakenkoorts zoude kunnen houden, inzonderheid wanneer er te gelijk pijn in de keel is, zoo als het niet zelden gebeurt; na eenige dagen verdwijnt dit uitſlag echter weder. — Zietdaar dan eene ſchets der toevallen van het eerſte tijdperk, welke natuurlijk bij ſommigen meer, bij anderen minder hevig konden wezen.

Tweede tijdperk, tijdperk van uitbotting, ſtadium eru-

eruptionis. Dit begint, even als bij de ware kinderpokken, met het eerfte uitkomen van het uitflag, hetwelk, naar den regel, den derden, of ten laatften den vierden dag, na het begin der koorts gefchiedt. Dit tijdperk duurt, even als bij de kinderpokken, in gewone gevallen, twee of drie dagen, en men moet het voorzeker als eene afwijking aanmerken, wanneer na dien tijd nog nieuwe pokken ten voorfchijn komen. Het uitflag komt het eerst vooral het aangezigt, den hals en de voorarmen, en vormt op deze plaatfen, kleine roodachtige ftippen, naar vloobeten gelijkende, welke eerst alleen gezien, naderhand, zelfs op den avond van denzelfden dag, ook gevoeld kunnen worden, doende zich dan als kleine, eenigzins harde knobbeltjes voor. Op den tweeden dag, na de uitbotting puilen zij zeer duidelijk, hoe langer, hoe fterker uit, naar evenredigheid echter meer in de hoogte, dan in den omvang, en fteken daarom op het gevoel, een weinig fpits boven de huid uit. De dan voorhanden zijnde puisten zijn tevens met een' rozenrooden kring omgeven, welke naar evenredigheid van de grootte der puisten, eene grootere, of geringere breedte heeft. Op dezen dag komen er daarenboven nog meer puisten ten voorfchijn, b. v. op de borst, den onderbuik, den rug en de onderfte ledematen, welke denzelfden loop volgen, als de eerst uitgekomene. Dikwijls is de uitbotting met den tweeden dag gedaan, fomtijds houdt dezelve nog een dag langer aan, zoodat dit tijdperk, in het algemeen, op zijn hoogst, drie dagen duurt. De eerst uitgekomen pokken fchijnen, den derden dag na de uitbotting, in haar middelpunt de roode kleur te verliezen, en krijgen daar een klein parelkleurig vlakje, in hetwelk bij de groo-

grootere pokken, niet zelden nu reeds eene geringe deuk is waar te nemen. De geheele oppervlakte van de huid des ligchaams, kan door het uitſlag bezet worden, maar het behaarde gedeelte van het hoofd ſchijnt hierop eene uitzondering te wezen, dewijl ik althans daarop in 55 gevallen, welke ik naauwkeurig heb gade geſlagen, ſlechts zeer zelden eenige pokken gezien heb.

De koorts verdwijnt, met het begin der uitbotting, doorgaans geheel, gelijk mede alle de overige toevallen, welke gedurende het eerſte tijdperk aanwezig waren, en hierboven beſchreven zijn: in eenige zeldzame gevallen duurt de koorts intusſchen, hoewel in een minderen graad, ooknog wel zoo lang, tot de uitbotting geheel is afgeloopen, en houdt dan op.

Derde tijdperk, *tijdijerk van verettering*, *ſtadium ſuppurationis.* Dit begint gewoonlijk den derden dag na de uitbotting, of, wanneer men van den eerſten koortsdag afrekent, met het einde van den zesden, of het begin van den zevenden dag der ziekte; het duurt, naar den regel, twee of drie dagen. De pokken, die tegen het eind van het vorig tijdperk reeds in haar middelpunt witte ſtipjes begonnen te krijgen, ontwikkelen zich in dit derde tijdperk, meer en meer, en worden volkomen rijp. Zij worden grooter van omvang, het witte ſtipje, dat aan de punt was, ſpreidt zich meer in de diepte uit, en naar de baſis heen, zoodat de pok met den achtſten, of negenden dag geheel gevuld is, en dan in het midden ook eene duidelijke deuk vertoont. Groeit in het tweede tijdperk de pok meest in de hoogte, in dit derde, ſchijnt de groei meer naar de zijden, of den omtrek, gerigt te zijn. Is het uitſlag zeer ſterk en me-

menigvuldig, zoo volgt er wel eens, hoewel die gevallen zeldzaam zijn, ter dezer tijd, vooral in het aangezigt en op de bovenſte ledematen eene zamenvloeijing der pokken, en vergezeld van eene zwelling der oppervlakte van de huid. Dit ineenvloeijen der puisten heeft eene treffende overeenkomst met het zamenvloeijen der natuurlijke kinderpokken, en zoude, in het algemeen, ligt aanleiding tot verwisſeling van beide ziekten kunnen geven, zoo niet de overige toevallen, zamengenomen, dit verhinderden. — De, op de vijfden of zesden dag na de uitbotting, geopende puisten, welke dan wel de grootte eener midden doorgeſneden erwt hebben, geven een gelen etter op, en worden ſpoedig weder op nieuw gevuld; zoo als ik in mijne hier voren medegedeelde waarnemingen bijzonder opmerkte. Den vijfden dag na de uitbotting is de roode kring, welke de puisten omgeeft, donkerder van kleur; met den zesden dag vermindert die roodheid reeds een weinig, en de punten beginnen in het midden eene kleine in het bruinachtige trekkende vlek te krijgen. — Intusſchen geldt de hier medegedeelde beſchrijving alleen van de grootere puisten, dewijl dikwijls een gedeelte van het uitſlag de gedaante van puisten niet eens verkrijgt, maar alleen zulke eene gedaante aanneemt, welke de Engelſche Geneesheeren, onder den naam van *puistjes* (*pimples*) en *blaasjes* (*vesicules*) waargenomen en beſchreven hebben. Is nu het uitſlag, bij een' en denzelfden perſoon, onder die drieërlei gedaanten ten voorſchijn getreden, zoo beginnen, gedurende dit tijdperk, de puistjes en blaasjes in te krimpen zonder dat er, in dezelve, eene eigenlijke etterwording beſpeurd wordt, en vormen hoornachtige korsten; doch de eigen-

lijke puisten houden den befchreven loop, ook in dat geval. Voor het overige heeft de opvulling der puisten in dezelfde orde, waarop zij uitkwamen, te weten eerst in het aangezigt, en naderhand op de ledematen plaats.

De algemeene ongefteldheid is, gedurende dit tijdperk, van weinig beduidenis, en zoo al foms in dat der uitbotting de koorts niet geheel ophield, verdwijnt dezelve toch gewoonlijk nu geheel, en de zieken klagen over niets anders, dan over jeukte en pijnlijkheid der huid.

Vierde tijdperk, tijdperk van uitdrooging, ftadium exficcationis. Nadat het uitflag twee of drie dagen in vollen bloei geftaan heeft, begint het laatfte tijdperk, hetwelk onze aandacht te meer verdient, daar juist dit tijdperk van dat der natuurlijke kinderpokken zoo wezenlijk en zoo duidelijk onderfcheiden is. Het begin van dit tijdperk moet, door elkander gerekend, op den zesden dag na de uitbotting, of op den negenden na het eerfte opkomen van de koorts, gefteld worden. Op den zesden, of althans zeker op den zevenden dag beginnen de puisten, in haar midden, de gele kleur te verliezen en eene bruinachtige vlek te krijgen, zonder dat men evenwel een, van zelfs plaats hebbend, openbarsten kan waarnemen. Deze bruine vlek wordt vervolgens, ziender ooge, grooter, zoodat de geheele puist weldra, tot aan hare bafis, hare kleur verliest, en zij gemeenlijk den volgenden achtften dag na de uitbotting zich bruin vertoont. De roode kring, welke de puisten te voren omgaf, vermindert hierbij tevens fterk, en is er dikwijls nu niet meer aanwezig. Den volgenden, negenden, dag zijn de puisten nog donkerder van kleur, zien er dan za-

zamen gekrompen uit, en zijn hard op het gevoel. Niet zelden beginnen zij nu ook reeds af te vallen, vooral in het aangezigt. Dit afvallen neemt daarop aanmerkelijk toe, en wel zoo ſnel, en binnen zulk een' korten tijd, als het in de echte kinderpokken voorzeker nooit is waargenomen. Met den tienden dag namelijk na de uitbotting zijn de pokkenkorsten reeds zoo geheel bezig af te vallen, dat er dan dikwijls op het geheele ligchaam geene pokken meer te zien zijn, of, indien dit al het geval mogt zijn, derzelver aantal dan echter ſlechts zeer gering is, en deze zijn dan den volgenden dag alle gezamenlijk verdwenen, zoodat de oppervlakte des ligchaams zich van alle kanten zuiver vertoont. De gedaante en kleur der afgevallene korsten zoude men, zoo als MÜHRY opmerkt, wel met eene gedroogde linze kunnen vergelijken; mij kwam echter, in de 55 door mij waargenomene gevallen, de kleur wat meer donkerbruin voor; van weefſel en zamenhang was de korst hoornachtig, als een ſtukje van de taaije eeltachtige opperhuid, welke men van den hak met een mes kan afſchellen. Wanneer men de afgevallen korsten der echte kinderpokken tusſchen de vingers wrijft, kan men dezelve als tot een grof poeder wrijven, dit is echter met de korsten van de gewijzigde pokken het geval niet. Deze zijn taaijer en laten zich, op die wijze, eer tot kleine bolletjes draaijen. Op verſcheidene plaatſen des ligchaams, inzonderheid op zulke, waar het uitſlag minder puisterig, maar meer de gedaante van puistjes en blaasjes had aangenomen, ontſtaan er niet eens eigenlijk gezegde korsten, zoo als wij daar beſchreven hebben: het uitſlag krimpt als het ware zamen en verdwijnt op die manier weêr, of ſchilfert ten hoogſte

 eenig-

eenigzins af. Overal, waar korſten geweest zijn, blijven roode vlekken over, welke dikwijls, na verloop van verſcheidene weken zigtbaar zijn, en dan langzamerhand verdwijnen. Somwijlen zijn die roode vlekken niet boven de huid verheven, en deze is, op het aanraken, glad en effen, doch dikwijls valt er in elk van deze roode vlekken ook eene diepte of groef, welke even groot is, als te voren, de pok, welke daar gezeten heeft, aan hare baſis was, en waaruit dan in het vervolg de likteekens, of naden, ontſtaan. De huid, welke den bodem of den grond dier groeven vormt, is, in den beginne, glad, en, in het midden, duidelijk verheven, zoodat zij voorkomt bolrond te wezen, en eenigzins hard op het gevoel is. In het vervolg echter, ſomtijds zelfs na verloop van verſcheidene maanden, gaat die glad- en rondheid verloren, en daarmede ook de roode kleur dezer indeuken, en dezelve krijgen, op haren bodem, een meer oneffen, zamengekrompen voorkomen, en hier en daar ziet men er, even als in de naden der echte kinderpokken, zwarte ſtipjes in. Het aantal dezer likteekens, welke na de gewijzigde kinderziekte overblijven, is dikwijls aanmerkelijk en bedraagt niet zelden verſcheiden honderd, waarvan ik verſchillende gevallen heb waargenomen. Hunne gedaante is, in alle de gevallen, niet dezelfde, ſomtijds is de kring rond, of eirond, ſomtijds echter meer gekronkeld en uitgeſneden, zoodat hij, even als bij de naden der echte kinderpokken, verſcheiden hoeken heeft.

Buiten en behalve het hier beſchreven beloop van het uitſlag zelf, verdient nu ook de overige geſteldheid van de lijders, gedurende dit tijdperk, onze aandacht; niet zoo ten aanzien van de hevigheid en het gevaar, maar

veel-

veelmeer om het eigenaardige, hetwelk de gewijzigde kinderpokken daardoor verkrijgen. Even als toch reeds in het vorig tijdperk alle de te voren voorhandene, bezwaarlijke toevallen geheel verdwijnen, en in het bijzonder de koorts ophoudt, blijven ook de zieken, in dit tijdperk, vrij van alle verdere toevallen, en de zoogenaamde *etterkoorts*, welke in de echte natuurlijke kinderziekte, als het uitſlag eenigzins aanmerkelijk is, nooit uitblijft, wordt bij de gewijzigde kinderpokken niet beſpeurd. Volgens mijne eigene waarnemingen, ontbreekt, in de gewijzigde kinderpokken, de etterkoorts zelfs in die gevallen, waar het uitſlag in grooter menigte aanwezig was, en het aantal puisten zeker verſcheiden duizenden beliep. Het is waar, ſommigen, b. v. THOMSON, beweren, dat in vele gevallen ook in deze ziekte, in het vierde tijpperk, eene tweede koorts zoude zijn waargenomen. Ik wil deze ſtelling ook niet tegenſpreken, eensdeels, omdat men niet wel de waarnemingen van zulk een kundig arts kan in twijfel trekken, anderdeels, omdat men zich de zaak zeer wel als mogelijk kan voorſtellen, dat er bij de gewijzigde pokken, in eenige gevallen, eene etterkoorts kon bijkomen. Ik kan echter niet nalaten hierbij te voegen, dat die etterkoorts, in de door THOMSON waargenomen gevallen, bijzonder zacht geweest, en ten aanzien van hare hevigheid geenszins met die vergeleken kon worden, welke bij de echte natuurlijke pokken wordt waargenomen.

Op de hier beſchreven wijze verloopende, bereiken de gewijzigde kinderpokken doorgaans haar einde, en de gezondheid der daardoor aangedane perſonen blijft voorts ongeſtoord, zonder dat er naziekten ontſtaan, zoo als

zulks bij de gewone kinderziekte het geval is. THOMSON alleen teekent aan, dat hij, ten tijde van het verminderen van het uitſlag, blaren, nu eens grooter dan kleiner, onder de pokken had opgemerkt. Dezelve hadden overeenkomst met de blaren der *Pemphygus*, maar moeten van weinig aanbelang geweest zijn, zoodat men er naauwelijks den naam van naziekte aan konde geven.

Het aanwenden van eene bijzondere geneeswijze heeft bij de gewijzigde kinderpokken geene plaats; de ziekte toch is op zich zelve zonder eenig gevaar, en loopt behoorlijk, zonder geneeskundige hulp, af, wanneer er geene bijzondere complicaties dezelve noodig maken. Het is voldoende den zieke koel te houden, en zacht ontſtekingwerend te behandelen, tenzij anders, bijkomende omſtandigheden eene bijzondere behandeling noodzakelijk maken. In zulke gevallen moet dezelve naar de grondbeginſelen, welke bij de echte kinderziekte gelden, ingerigt worden, waarover men dan in bekende werken over de praktijk der geneeskunst omſtandiger onderrigt kan vinden.

Na de gegevene beſchrijving van den loop dezer ziekte, kome ik nu tot een inzonderheid gewigtig deel mijner verhandeling, namelijk tot het onderzoek naar de eigenlijke Natuur der ziekte, of liever van de ſmetſtof, welke haar veroorzaakt, een onderwerp, waarover reeds verſcheidene, zeer bekwame, mannen hun gevoelen hebben bekend gemaakt, zonder dat men daardoor tot een bepaald reſultaat is kunnen geraken. Indien ik derhalve, naar aanleiding van de opgegevene prijsvraag het moet wagen, dit punt op nieuw aan te roeren, kan ik het niet vermij-

mijden, de gevoelens van fommigen als ongegrond aan te merken, die van anderen te verbeteren, of in vele punten nader op te helderen, maar ik verklare vooraf, dat noch de zucht naar nieuwigheden, noch andere, min edele bij-oogmerken mijne pen beftuurd hebben, daar ik alleen mijne gemoedelijke overtuiging en onpartijdige beoordeeling gevolgd ben, zonder mij evenwel ook, van den anderen kant, door gezag te laten blinddoeken.

Over de eigenlijke Natuur der gewijzigde kinderpokken.

Hoe verfchillend het oordeel en de gevoelens der Geneeskundigen over de Natuur der gewijzigde kinderziekte mogen zijn, kan men dezelve echter voornamelijk tot drie partijen brengen, welke wij afzonderlijk een weinig nader moeten befchouwen, en zooveel mogelijk ophelderen.

De aanhangers van de eerfte vooronderftelling fchijnen te gelooven, dat de gewijzigde kinderpokken geene andere ziekte zijn, dan de echte kinderziekte zelf, en dat de koepokinenting over het algemeen volkomen als onnut te befchouwen is, daar zij tegen de pokken niet beveiligt. De verdedigers van dit gevoelen bevonden zich, voor eenige jaren, vooral in *Engeland*, en waagden het zelfs openlijk in hunne gefchriften tegen de waarde der koepokinenting op te treden. In deze gefchriften beweren zij bepaaldelijk, dat men, na de koepokinenting, dikwijls ware kinderpokken gezien heeft. Ik maak hier, in de plaats van zoovele anderen, alleen gewag van fchriften

van eenen ROWLEY (*) en J. BIRCH (†), waarin zeer ten nadeele der koepokinenting gefproken wordt, en die ook aan dezelve een aanmerkelijk nadeel hebben toegebragt. Intusfchen verhieven zich weldra verfcheiden zeer kundige geneesheeren tegen dit gevoelen, en wederlegden hetzelve op eene zoo bondige, bedaarde en overtuigende wijze, dat er voorzeker nu niet ligt meer iemand zich zal opdoen, om de eerstgenoemden bij te vallen. Deze wederlegging vindt men in de fchriften van een JOHN RING (§), ADAMS (**), THORNTON (††), HILL (§§), MOORE (***), en verfcheiden andere, en zijn, zoo als gezegd is, zoo overtuigend, dat men verder geene bewijzen meer behoeft bij te voegen, en men driest kan volhouden, dat, zoo dan die tegenftrevers der koepokinenting al eens waarlijk, na voorafgegane echte koepokken, eene pokken-uitflag waarnamen, dit laatfte voorzeker geen echte, maar ten hoogfte eene uitbotting van gewijzigde kinderpokken geweest is. Ik zal derhalve het nader onderzoek van dit gefchil daarla-

(*) *Cow-pox Inoculation no fecurity against fmall-pox Infection with above* 500 *proofs of failure by* W. ROWLEY *M. D.* 3. *ed. Lond.* 1806.

(†) *Serious reafons for uniformly objecting to the practice of vaccination. In anfwer to the report of the Jennerian Society by* J. BIRCH, 1806.

(§) *An anfwer to Dr.* MOSELY *containing a defence of vaccination* 1805.

(**) *Anfwer to all the objections against the Cow-pox.* 1805.

(††) *Vaccinae Vindiciae &c.* 1805.

(§§) *Cow-pox Inoculation vindicated and recommanded, by* R. HILL.

(***) *A reply to the antivaccinists.* 1806.

laten, dewijl men het als reeds beslist kan aanmerken.

De *tweede* partij, wier aanhangers zich eerst in later tijd begonnen te vertoonen, houdt de gewijzigde kinderpokken voor niets anders, dan eene soort van reeds sedert lang bekende en onder den naam van *valsche pokken*, (*varicellae*) beschreven ziekte, en tracht dit gevoelen door verschillende redenen te bewijzen. In *Duitschland* voornamelijk hebben verscheiden voorname artsen, b. v. de Geheimraad HEIM (*) te *Berlijn*, reeds in het jaar 1809, en nu onlangs de Regeringsraad KAUSCH (†) te *Liegnitz*, dit oordeel over den aard der gewijzigde kinderpokken geveld, offchoon de laatste, eenige jaren te voren, de zaak uit een gansch ander oogpunt scheen te beschouwen (§). De eerste gaf, zoo als bekend is, zijne verhandeling uit, met het oogmerk, om de waarneming van den Hofarts MÜHRY, waarvan reeds meermalen melding gemaakt is, te wederleggen, en gaf, op zijne beurt, aanleiding tot de gemeenmaking der gedachten van den Lijfarts STIEGLITZ te *Hanover*, over dit onderwerp; deze namelijk treedt als tegenstander van HEIM op. Ik achte het voldoende, geene andere, dan deze geleerden hier bij te brengen, en derzelver oordeel in het bijzonder te overwegen, dewijl het mannen zijn, waarop de Duitsche Geneeskunde trotsch mag zijn, en inzonderdeid HEIM

(*) HORN's *Archief* 1809, Juli- und August-Heft, s. 183 ff.

(†) HUFELAND's *Journal* 1820, Juni-Heft, s. 4. ff.

(§) Te weten in zijne *Memorabiliën*, &c. 3e. Bändchen 1819. s. 268. ff.

HEIM alle zijne kundigheden ſchijnt te hebben in het werk geſteld, om de gewijzigde kinderpokken voor niets dan gewone valſche pokken te doen keuren, en de koepokinenting als een volſtrekt beveiligend middel tegen de kinderziekte te doen aanmerken. — Met niet minder geleerdheid en ſchranderheid heeft STIEGLITZ de ſtellingen van HEIM, door gegronde wederlegging, bewezen onnaauwkeurig te zijn, en aangetoond, dat de toen nog bijna alleen door de Engelſchen waargenomene uitbotting van pokken, na de koepokinenting, niet maar bloot als gewone valſche pokken moet aangemerkt, maar onbewimpeld voor eene ſoort van echte kinderziekte verklaard worden, die evenwel in haren loop, door de voorafgegane koepokinenting, eenigermate verzacht, of gewijzigd is. — Offchoon de hierover in het licht gegevene verhandelingen van HEIM en STIEGLITZ aan de meeste geneeskundigen bekend zullen zijn, kan ik evenwel niet nalaten het wezenlijke uit dezelve, tot eene grootere volledigheid, hier kort aan te ſtippen, en tevens er nog eenige andere bewijzen bij te voegen, welke het mij onmogelijk maken de gewijzigde kinderpokken eenvoudig als gewone valſche pokken, *Varicellae*, aan te merken.

1. Wanneer HEIM beweert, dat het ten uiterſte moeijelijk is, de echte kinderpokken van de valſche te onderſcheiden, en dat zeer waarſchijnlijk de door MÜHRY waargenomen, en ook door STIEGLITZ voor zoodanig verklaarde gewijzigde kinderpokken alleenlijk valſche pokken geweest zijn; voert STIEGLITZ daartegen aan, dat, indien het inderdaad zoo moeijelijk was, de natuurlijke kinderziekte van de valſche pokken te onderſcheiden, er dan voorzeker gewis dikwijls artſen hadden moeten gevon-

von-

vonden worden, die beweerden, tweemaal herhaalde kinderziekte bij een' en denzelfden perſoon te hebben waargenomen. Intusſchen zijn er in de laatſte jaren niet bijzonder veel voorbeelden daarvan bekend geworden.

2. Heim verklaart voorts, dat de waarnemingen der Engelſche geneeskundigen, inzonderheid die van WILLAN onnaauwkeurig zijn, daar de laatſte ſlechts gewone valſche pokken waren. Hiertegen zegt STIEGLITZ, dat, geſteld eens, men moest toegeven, dat WILLAN eene gebrekkige kennis van de valſche pokken toonde, het ware duidelijk, dat hij dezelve niet juist genoeg beſchreven heeft, en dat hij eenige ſoorten en teekenen van dezelve niet naauwkeurig genoeg, in zijne beſchrijving, heeft opgegeven; — zoude hij daarom dezelve in de praktijk niet even zoo goed hebben kunnen onderkennen, als elk ander gewoon praktiſerend arts! — Kan men zelfs wel aannemen, dat WILLAN. wien wij zulke voortreffelijke beſchrijvingen der verſchillende huidziekten verſchuldigd zijn, en die alleen 74 gevallen van windpokken zag, welke hij bepäald daarvoor verklaart, offchoon zij bij met de koepokſtof ingeënte perſonen plaats hadden, en andere geneesheeren dezelve voor echte kinderpokken verklaard hadden, kan men, vrage ik met STIEGLITZ, wel aannemen, dat deze in de praktijk zoo ervaren geneesheer de valſche pokken niet van de ware wist te onderſcheiden? Voorzeker niet. Integendeel zulk een man verdient ongetwijfeld allen geloof, wanneer hij zegt, dat de door hem waargenomene gevallen van gewijzigde kinderpokken duidelijk van de valſche pokken onderſcheiden waren; zoo als hij dit, door zijne waarneming, dan ook genoegzaam bewijst.

3. Heim

3. HEIM neemt, wel is waar, het tegendeel aan, en verklaart ronduit, dat de door WILLAN, als gewijzigde kinderpokken, opgegevene ziekten, niets dan eenvoudige valſche pokken geweest zijn, doch hij heeft, zoo als STIEGLITZ opmerkt, voor deze ſtelling in het geheel geene bewijsgronden te berde gebragt, zoodat men, bij geene mogelijkheid, kan nalaten, de waarheid der waarnemingen van WILLAN aan te nemen.

4. Maar, zoo als STIEGLITZ ook zeer juist tegen HEIM aanvoert, een zeer ſterk en allerovertuigendst bewijs, dat de gewijzigde kinderziekte van nature geene valſche pokken zijn, wordt in den loop en in de verſchijnſelen zelve, welke bij de gewijzigde kinderziekte plaats hebben, gevonden. Dezelve hebben toch ingevolge alle de, in de laatſte jareni n het bijzonder, zoo veelvuldig daarover bekend geworden waarnemingen, een' zoo bepaalden en van de valſche pokken zoo duidelijk onderſcheidenen loop, dat men onmogelijk twee ziekten, welke zoo zeer verſchillen, ten aanzien van hare natuur, voor een en dezelfde ziekte houden kan. Offchoon het verſchil der bij beide de ziekten plaats hebbende toevallen, reeds uit den hierbij beſchreven loop der gewijzigde kinderziekte genoegzaam volgt, wanneer men namelijk daarmede den bekenden loop der valſche pokken vergelijkt; wil ik echter, ter voldoening aan het gedeelte der vraag, hetwelk daartoe bijzonder betrekking heeft, in het vervolg nog de hier behoorende diagnostiſche teekenen van beide deze ziekten naauwkeuriger opgeven.

5. Een nog ſterker bewijs, dat de gewijzigde kinderpok-

pokken van de valſche pokken verſchillen, vinden wij in de door de Engelſche geneeskundigen gedane waarneming, dat de ſtof uit de pok van een daaraan lijdende genomen, door inenting, in een niet gevaccineerd perſoon overgebragt, wederom echte kinderpokken, zonder eenige wijziging toegenaamd, te weeg brengt. HEIM, wel is waar, gaat deze waarnemingen met ſtilzwijgen voorbij, en ſchijnt dezelve dus geene opmerkzaamheid waardig geoordeeld te hebben; doch de voortreffelijke WILLAN (*), en, in later tijd de niet minder bondige ALEXANDER MONRO (†), en J. THOMSON (§), en verſcheidene andere ſchrijvers, voeren een niet onaanzienlijk aantal van gevallen aan, welke niet geloochend kunnen worden, en het ſtraks gezegde onwederlegbaar bewijzen. WILLAN (**), entte zelfs een kind, hetwelk door inënting uit de gewijzigde pokken van ELIZABETH CLARK, de echte kinderziekte gekregen had, naderhand nog eens wederom met echte pokſtof van menſchen-pokken in, doch zonder gevolg, zoodat daardoor de gelijkheid van de ſmetſtof uit de gewijzigde pokken en die der echte maar al te zeer bewezen wordt. Bij het verhaal van deze daadzaken merkt STIEGLITZ te regt aan, dat een geneesheer, die denker is, het twijfelen dikwijls zeer verre kan drijven; doch hier tot geen beſluit te komen, heet, naar

(*) T. a. p. op onderſcheidene plaatſen.

(†) *Observations of the different kinds of ſmall-pox* &c.; in het zesde hoofdſtuk zijn vooral de drie gevallen van Dr. BARTLET van gewigt.

(§) In deszelfs aangehaald *Account* &c. op verſcheidene plaatſen.

(**) T. a. p. ſ. 41.

naar mijn inzien, zich buiten paal en perk aan twijfelzucht (*ſceptiicismus*) over te geven (*).

6. Bij de hier bijgebragte bewijzen voor het verſchil tusſchen de gewijzigde kinderpokken en de valſche pokken, en van de ſmetſtof, welke de oorzaak is der eerſte, voeg ik nog mijne eigene waarneming, welke ik hier boven reeds wijdloopig heb medegedeeld, volgens welke de gewijzigde kinderpokken bij een ander nog niet gevaccineerd kind, door middel van de natuurlijke aanſteking, en zonder inenting, echte, niet gewijzigde, kinderpokken te weeg bragten, welke in alle derzelver toevallen zich zoo duidelijk voordeden, dat men daarbij in het minst niet aan valſche pokken denken kon.

7. Daar de gewone bekende valſche pokken, door middel van eene kunstmatige inenting ook voortgeplant kunnen worden, moest dan ook deze inënting, en die der gewijzigde pokken, ziekten doen ontſtaan, welke in hare verſchijnſelen overeenkomen. Intusſchen getuigen de proeven, daaromtrent door HEIM genomen, hier tegen zijn eigen gevoelen, daar hij door inënting met ſtof van valſche pokken eene ziekte voortbragt, geheel en al verſchillend van de gewijzigde kinderziekte.

De bijgebragte bewijsgronden tegen het gevoelen van HEIM over de gelijkſoortigheid der valſche pokken en de gewijzigde kinderpokken zouden nog voorzeker met vele andere vermeerderd kunnen worden; ik laat dezelve echter achterwege, uit vreeze van deze verhandeling al te wijdloopig te zullen maken; en ik kan dit te eerder doen, dewijl het reeds bijgebragte de ongegrondheid van het gevoelen van HEIM beſlisſend genoeg aan den dag legt.

In-

(*) T. a. p. ſ. 211.

Intusſchen moet ik nu nog van een later verdediger van dat gevoelen, namelijk van den Medicinaalraad KAUSCH kortelijk gewagen, en daartegen mijne aanmerkingen, met gepaste beſcheidenheid in het midden brengen. Deze Heer, namelijk, houdt de gewijzigde kinderziekte insgelijks voor eenvoudige valſche pokken, althans wat den naam betreft. Maar zijne daartoe bijgebragte bewijzen zijn van dien aard, dat zij mij ten minſte niet bondig genoeg voorkomen. Ik wil eenige der gronden, door den Heer KAUSCH bijgebragt, hier nader opgeven en in overweging nemen.

1. KAUSCH beweert, dat het gezamenlijk beſtaan van kinderpokken en valſche pokken, waaronder hij de gewijzigde kinderpokken mede rangſchikt, nooit zoo veelvuldig door hem is waargenomen als thans, na het invoeren der koepokinenting, en dat deze omſtandigheid een bewijs is, dat de valſche pokken en de ware kinderpokken niet gelijkſoortig zijn, en mits dien ook de gewijzigde kinderpokken, met betrekking van de ſmetſtof, waaruit zij ontſtaan, van de gewone verſchillen (*).

Wij moeten hiertegen aanmerken, dat, zoo KAUSCH al, voor de invoering der koepokinenting, het veelvuldig te gelijk beſtaan der kinderpokken en valſche pokken niet heeft waargenomen, dit toch door verſcheiden andere Geneeskundigen zeer dikwijls geſchied is, en wel door VAN SWIETEN (†), HUXHAM (§), STIEGLITZ (††), en verſcheiden anderen. De eigenlijke gewijzigde kinderpok-

(*) HUFELAND *Journal* 1820. Juni. ſ. 4.

(†) *Commentar.* t. V. p. 10.

(§) *Opera Phyſ. Medic.* 1764. p. 324.

(††) T. a. p. l. 232.

pokken kon men zeker onmogelijk, zoo als wij ze nu zien, voor de invoering der koepokinenting, waarnemen, daar zij juist eene ziekte zijn, die eerst door die invoering ontſtaan is. KAUSCH ziet dit zelf ook wel in, daar hij op eene andeie plaats zegt: „ de gewijzigde kinder-„ ziekte is het voortbrengſel van twee voortbrengende oor-„ zaken (*factoren*), waarvan de eene gegrond is in de ver-„ andering, die door de koepokinenting in het ligchaam, „ ten aanzien van deszelfs beveiliging voor de natuurlijke „ kinderziekte, is te weeg gebragt, — de andere is ge-„ grond op de werking van de ſmetſtof der natuurlijke „ kinderziekte op zulke voorwerpen."

2. Het thans zoo dikwijls plaats hebbende gelijktijdig heerſchen van de kinderziekte en de valſche pokken (hier onder zijn de gewijzigde kinderpokken mede begrepen) is, volgens KAUSCH, zoo vreemd niet te achten, daar in vorige tijden, vóór de invoering der koepokinenting, de valſche pokken een' veel kleiner kring ter harer verſpreiding hadden, komende zij alleen bij zulke menſchen voor, bij welke de natuurlijke kinderziekte niet volkomen ontwikkeld geweest was.

KAUSCH ſchijnt hier te gelooven, dat de natuurlijke kinderziekte, wanneer zij volkomen en ſterk genoeg was ontwikkeld geweest, ook voor de valſche kinderziekte, in het vervolg, beveiligt. Doch dit wordt door de ervaring lijnregt tegen geſproken.

3. Eindelijk komt het mij voor, dat de Heer KAUSCH, in zijne geheele Verhandeling, vooral daarop uit is, om de gewijzigde kinderziekte eenen anderen naam, dien van valſche pokken, *Varicellae*, te geven, maar dat hij, van den anderen kant, deze nieuwe valſche pokken, van groo-

grooter gewigt houdt, dan de gewone en haar van de tot dusverre bekende valſche pokken als zeer verſchillend wil aangemerkt hebben, iets, dat men van de gewone ſcherpzinnigheid van dezen ſchrijver ook niet wel anders verwachten kan. Hij zegt b. v. zeer bepaald: „Tot dus verre kan ik mij niet overtuigen, dat alle zoogenaamde valſche pokken, waterpokken, ſteenpokken, windpokken, met de ſmetſtof der koepokken en der ware kinderziekte eenigzins in verband ſtaan, zoo als dit toch met de gewijzigde kinderziekte het geval is" (†). — Intusſchen laat ik het elken onpartijdige ter beoordeelinge over, hoe het met eene gezonde redeneerkunde overeenkomt, de zaak zoo beſchouwende, de gewijzigde kinderpokken den naam van valſche pokken, *Varicellae*, te geven.

Nu onlangs heeft een ander, voor het overige zeer verdienſtelijk ſchrijver over de koepok-inenting, de Regerings-Medicinaal-Raad KRAUS, in zijn laatst uitgegeven bondig werk, zich beijverd, de waarnemingen van gewijzigde kinderpokken als dwalingen voor te ſtellen, en dezelve voor valſche pokken te doen gelden. Men mist echter bij hem de bewijzen, waardoor de bekende waarnemingen van beroemde geneeskundigen aangaande gewijzigde kinderpokken, voor ongegrond en valsch worden verklaard. Ja, men vindt hoofdzakelijk niets, dan de wat veel als eene magtſpreuk klinkende uitroeping: „de koepok neemt, even als de pokken zelve, den aanleg tot die ziekte weg, of zij doet het niet, een derde kan hier geen plaats hebben." Zulk eene handelwijze is echter geen wederleggen, maar heet alleen de waarnemingen van

(†) T. a. p. ſ. 8.

van anderen, zonder verder, te loochenen, en kan derhalve niet als een gegrond betoog worden aangemerkt; zoodat ik haar late voor hetgene zij is, en elk een er over late oordeelen.

Eene *derde* partij eindelijk, waarvan het oordeel over den aard der gewijzigde kinderziekte ter onzer kennisſe gekomen is, en die voorzeker de meeste aanhangers telt, is van gevoelen, dat die ziekte, wat haren aard betreft, inderdaad eene kinderziekte is, welke zulke voorwerpen aandoet, die te voren de regelmatige koepokken hebben doorgeſtaan, waarbij echter de na die koepokken plaats hebbende kinderziekte, in haren loop, op eene zeer in het oog vallende wijze verzacht wordt, en bijna geheel van allen gevaar ontbloot kan genoemd worden; weshalve men aan deze ſoort van kinderziekte den naam van *gewijzigde kinderziekte* moet geven. Tot de verdedigers van dit gevoelen behooren, bebalve nog andere Schrijvers, de volgende geleerde, en voorzeker bevoegde Artſen. 1. In *Holland* de beroemde THUESSINK (*), GYSBERTI HODENPIJL, VAN STIPRIAAN LUISCIUS, *de Geneeskundige Commisſie te Dordrecht*, ONTIJD, VAN MAANEN, MIRANDOLLE in *den Haag*, HEILBRON te *Amſterdam*. 2. In *Duitschland* MUHRY en STIEGLITZ te *Hanover*, FRANK te *Frankfort*, HUFELAND (†) te *Berlijn*, GITTERMANN te *Emden* (§), benevens nog vele anderen. 3. In *Engeland* WILLAN, ALEX MONRO, J. THOMSON, PEARSON, het *Jennersch Genootſchap tot uit-*

(*) *Salzburg. Med. Chir. Zeit.* 1820. B. 3. ſ. 282.

(†) In zijn *Journal der Pract. Heilk.* 1820. Juni. ſ. 18.

(§) HUFELAND *Journ.* 1821. Mai. ſ. 63:

uitroeijing der kinderziekte (*), het *Instituut ter bewaring der oorspronkelijke koepokken* (†), het *Koninklijk Collegie der Artsen* te *Londen* (§), benevens nog vele anderen; in het bijzonder, in deze laatste jaren, de officiele berigten, van het *National Vaccine-Etablissement* te *Londen*, door zijne Directeuren aan de Staatssecretaris voor het Departement der Binnenlandsche Zaken, Burggraaf SIDMONTH (**). Eindelijk zij het ook den Schrijver dezer Verhandeling vergund, zich tot een aanhanger van dit gevoelen te verklaren. Hij zal de gronden voor de waarheid van hetzelve in de volgende stellingen trachten open te leggen en daardoor zijn oordeel te staven.

1. De groote *meerderheid* der aanhangers van dit laatste gevoelen, volgens hetwelk de gewijzigde kinderziekte van denzelfden aard als de echte pokken zoude zijn, schijnt reeds voor de waarheid van hetzelve te pleiten. Onder de verdedigers van deze stelling vindt men toch niet alleen verscheidene mannen, die wegens hunne kunde een' bijzonderen naam hebben, maar zelfs geheele genootschappen en gevestigde collegiën, wier advijs van hooger hand, in deze zaak, was ingenomen. Zij hebben zich over dezelve zoo verklaard, dat men niet nalaten kan deze ziekte als eene soort van ware pokken aan te merken.

2. Het

(*) MUHRY'S *vertaling van* WILLAN. f. 160.

(†) MUHRY t. a. p. f. 163 en 172.

(§) MUHRY t. a. p. f. 180.

(**) Zij zijn verschenen onder den titel: *Report to the secretary of state* &c. Lond. 1820, 1821. vertaald door STIEGLITZ. *Hanov. Magazin* 1821.

2. Het gelijktijdig heerſchen der ware en der gewijzigde kinderpokken ſchijnt mede een bewijs van de gelijke natuur van beide te wezen. Men ziet, wel is waar, ook niet zelden, dat de valſche pokken te gelijk met de ware heerſchen, maar van de eerſte zijn de gewijzigde pokken zoowel in de uiterlijke gedaante van het uitſlag, als in den loop van hetzelve, zeer duidelijk onderſcheiden, zoodat zij daarmede niet kunnen verward worden.

3. De waarneming, dat menſchen, welke kort te voren de valſche pokken gehad hadden, naderhand door de gewijzigde kinderziekte werden aangetast, ſchijnt mede aan te duiden, dat zij meer van de kinderziekte, dan van de valſche pokken heeft. Het behoort toch voorzeker tot de zeldzaamſte verſchijnſelen, dat de valſche pokken denzelfden mensch, tweemaal binnen korten tijd, overvielen. Daarentegen ziet men dikwijls, dat menſchen, die naauwelijks van de valſche pokken herſteld waren, door de ware kinderziekte zijn aangetast geworden.

4. Voorts pleit de waarneming, dat de gewijzigde kinderziekte, wanneer zij met de echte tegelijk epidemisch heerscht, bijna alleen zulke perſonen aandoet, welke te voren reeds gevaccineerd waren, niet onduidelijk daarvoor, dat zij van denzelfden aard, als de kinderziekte zijn. Wanneer de gewone valſche pokken tegelijk met de kinderziekte heerſchen, tasten zij even zoo zeer diegenen aan, die reeds de echte kinderpokken gehad hebben, als dezulken, die met de koepokken zijn ingeënt.

5. De gewijzigde kinderziekte is wel meestal eene

ziek-

ziekte, waarbij niet het minſte gevaar is, maar men vindt toch eenige weinige gevallen opgeteekend, welke door een' bijzonderen zamenloop van ongunſtige omſtandigheden doodelijk afliepen (*). Dit is bij de gewone valſche pokken nog nooit waargenomen. Deze omſtandigheid komt mij voor mede een bewijs voor den gelijken aard der gewijzigde en der echte kinderziekte te zijn.

6. De gewijzigde kinderziekte is tot dus verre alleen op zulke plaatſen waargenomen, waar tevens de echte kinderpokken heerschten, ten bewijze, dat zij met deze uit dezelfde ſmetſtof ontſtaan, en in aard met dezelve overeenkomen. Daarentegen kunnen de gewone valſche pokken zeer epidemisch heerſchen, zonder dat de echte kinderziekte zulks doet.

7. De algemeene aandoening van het geſtel en de overige toevallen, welke in het eerſte tijdperk der gewijzigde kinderziekte worden waargenomen, komen volkomen overeen met die der echte kinderziekte, en zijn, door hunne meerdere hevigheid, op eene in het oog vallende wijze van die der valſche pokken onderſcheiden.

8. Het uitſlag van de gewijzigde kinderziekte zelf heeft, zoowel ten aanzien van het opkomen en de gedaante der puisten, als van het beloop derzelve in de drie eerſte tijdperken, zooveel overeenkomst met de echte kinderpokken, dat men die overeenkomst niet over het hoofd kan zien. Met de valſche pokken is dit het geval niet. Deze omſtandigheid, dat twee uitſlagziekten in ha-

(*) THOMSON *Account*, enz. p. 42.

hare uiterlijke gedaante en geheel beleop zoo veel overeenkomst hebben, maakt het zeer waarſchijnlijk, dat zij in de ſmetſtof, waaruit zij ontſtaan, en in haren geheelen aard, niet van elkander zullen verſchillen.

9. De door ondubbelzinnige en getrouwe waarnemingen bewezene gevallen, dat gevaccineerde perſonen, door middel van de kunstmatige inënting met natuurlijke aanſteking ontſtane zoogenaamde gewijzigde kinderziekte, in alle opzigten overeenkomdt, bewijst voorts ten overvloede, dat beide deze uitſlagziekten, natuurlijke echte en gewijzigde kinderziekte, wat haren aard betreſt, ſlechts eene en dezelfde ziekte zijn.

10. Nog duidelijker blijkt dit laatſte uit mijne eigene hier voren medegedeelde waarneming, waaruit bleek, dat de gewijzigde kinderziekte, door middel van natuurlijke aanſteking, bij een ander, nog niet gevaccineerd kind wederom eene echte niet gewijzigde kinderziekte voortbragt.

11. De talrijke proeven der Engelſche geneeskundigen, volgens welke de gewijzigde pokken, door middel van kunstmatige inenting, bij andere, niet met de koepokſtof ingeënte kinderen, eene echte, niet gewijzigde kinderziekte te weeg bragten, bewijst allerduidelijkst, dat beide deze ziekten, ten aanzien der ſmetſtof, niet van elkander verſchillen.

Ik zoude deze aangevoerde bewijsgronden voor de waarheid mijner ſtelling, ten aanzien van de natuur der gewijzigde kinderziekte, of veel meer, ten aanzien van den aard der ſmetſtof, waaruit zij voortkomen, nog met vele andere kunnen vermeerderen, indien ik niet meende, dat het bijgebragte alleszins voldoende is, om datgene,

wat

wat ik bewijzen wilde, duidelijk aan te toonen. Wanneer ik hier intusſchen over de natuur der bedoelde ziekte ſpreke, moet ik vooraf aanmerken, dat ik daaronder niet zoo zeer de eigenlijke naaste oorzaak der ziekelijke verandering, welke in het ligchaam des lijders plaats heeft, verſta, maar alleen de geaardheid van de ſmetſtof dier ziekte, met opzigt tot het daaruit voorkomend gevolg, namelijk het uitſlag. Ik beken toch gaarne, dat wij, in weêrwil van de jongſte onſchatbare pogingen van verſcheidene geneeskundigen, van den eigenlijken aard en zelfs van de werking der ſmetſtoffen weinig meer weten, dan wat wij door geneeskundige ervaring geleerd hebben. De wijze, waarop de ſmetſtoffen werken, gaat, naar mijn inzien, tot dusverre, ons begrip te boven, of is ons althans nog zeer duister. De ondervinding leert ons alleen, hetgene THUESSINK mede opmerkt, (*) dat iemand, die eens de pokken gehad heeft, dezelve niet ligt voor de tweede maal, op dezelfde manier weêrkrijgt, en dat ook, door de koepokinenting, de vatbaarheid voor de kinderziekte, enkele uitzonderingen daargelaten, wordt weggenomen.

Even als de ondervinding van vroegere jaren ons op de ſtraks aangevoerde beſluiten brengt, heeft eene even gegronde ondervinding, in later jaren, geleerd, dat de koepokinenting niet moet worden aangemerkt als een middel, hetwelk in alle gevallen en zonder eenige uitzondering, tegen de kinderziekte beveiligt; maar dat, hoewel in naar evenredigheid weinige gevallen, ook nog na de echte koepokken eene ſoort van echte kinderziekte ontſtaan kan, welke intusſchen, met be-

(*) T. a. p. bl. 10.

betrekking tot het gevaar, zeer verzacht is. Ik besluit derhalven dit stuk met deze stelling: de gewijzigde en de niet gewijzigde echte kinderziekte zijn, ten aanzien van hare natuur, of liever, ten aanzien van de smetstof, eene en dezelfde ziekte, en kunnen elkander wederkeerig voortbrengen. Het geheele onderscheid tusschen beide deze ziekten, eenige daarbij plaats hebbende toevallen uitgezonderd, berust hoofdzakelijk daarop, dat de gewijzigde kinderziekte alleen zulke menschen aantast, welke hetzij de koepokken of de kinderziekte reeds hebben doorgestaan, maar bij welke daardoor de vatbaarheid voor de smetstof der kinderziekte niet geheel uitgedelgd kon worden, en dat daarentegen de echte kinderziekte, zonder eenige wijziging in haren loop en karakter, gewoonlijk slechts diegenen aantast, bij welke dat geene plaats heeft gehad. Voor het overige hebben beide ziekten, de echte en de gewijzigde kinderziekte, slechts eene en dezelfde smetstof, welke intusschen van die der valsche pokken, wezenlijk verschilt, zoo als dit onlangs door GITTERMANN is bewezen, die daar voor in het bijzonder de volgende gronden opgeeft.

1. De loop zoowel als de gedaante der beide bedoelde uitslagziekten, der ware en der valsche pokken, toonen zulk een in het oogloopend verschil van elkander, dat men, met het grootste regt ook voor elk van dezelve eene bijzonder eigene smetstof kan aannemen.

2. Tot dusverre heeft men geen behoorlijk gestaafd voorbeeld, waardoor men zou kunnen bewijzen, dat een mensch, die de valsche pokken heeft, door middel eener natuurlijke aansteking, op een ander de echte kinderziekte heeft overgebragt, hetwelk toch zoude moeten kunnen

ge-

gebeuren, indien beide uitſlagziekten dezelfde ſmetſtof tot hoofdoorzaak hadden.

3. De waarnemingen van eenige geneeskundigen, bijzonder van HEIM, volgens welke door middel der inënting met echte, doch bedorven pokſtof, bij andere voorwerpen valſche pokken zouden zijn voortgebragt, geven geen genoegzaam bewijs, dat dezelfde ſmetſtof beide deze ziekten teweeg brengt. Zij pleiten veeleer voor het tegendeel, nademaal die door kunst teweeg gebragte valſche pokken zich van de gewone, op eene zeer in het oog vallende wijze, onderſcheiden toonden, zoo als STIEGLITZ met overtuigende gronden tegen HEIM bewezen heeft.

4. Men heeft, zoo als bekend is, verſcheidene voorbeelden opgezameld, dat dezelfde perſonen de valſche pokken meer dan eens kregen, hetwelk men bij de ware kinderziekte juist niet op die wijze waarneemt. De laatſte tast ook wel eens dezelfde perſonen meer dan eens aan, maar heeft dan gewoonlijk een gewijzigd karakter, hetwelk met de valſche pokken het geval niet is.

5. Indien het al eens wel bewezen ware, dat men door middel der inenting met echte, maar bedorven, of verouderde, pokſtof, bij andere menſchen valſche pokken kan te weeg brengen, zoo zien wij het tegenovergeſtelde nooit gebeuren, namelijk dat men door inenting met ſtof van valſche pokken, bij andere echte kinderziekten, kan te weeg brengen, hetwelk toch mogelijk moest wezen, indien beide ziekten door eene en dezelfde ſmetſtof ontſtaan.

6. Dikwijls heerſchen de valſche pokken op eene plaats epidemisch, zonder dat er een bewijs van echte kinderziekte kan beſpeurd worden, hetwelk een zeer ſterk be-

wijs voor het verschil der smetstof van beide deze ziekten is.

7. De eens doorgestane kinderziekte beveiligt, naar den algemeenen regel, voor eene tweede besmetting, doch nimmer ook voor de valsche pokken, en omgekeerd. Dit is onverklaarbaar, indien men beide uitslagziekten voor eenerlei houden wil.

8. De koepokinenting beveiligt ook, naar den algemeenen regel, tegen de echte kinderziekte, maar niet tegen de valsche pokken. Ook om deze reden kan men de smetstof van beide kwalen niet voor eenerlei houden.

Men zoude ligt nog meer bewijsgronden voor dit gevoelen bij kunnen brengen, maar ik ga dezelve voorbij, daar zij niet zoo noodzakelijk ter zake doen.

Het zoude hier wel de geschikte plaats wezen, om de oorzaak van het ontstaan der gewijzigde kinderziekte, alsmede over de oorzaak dier wijziging zelve, te handelen. Ik spare evenwel, naar aanleiding der prijsvraag, dit onderzoek tot het slot dezer afdeeling, en begeve mij nu tot eene naauwkeuriger opgave der diagnostische kenmerken der gewijzigde pokken, met opzigt tot derzelver onderscheid van de echte pokken, zoowel als van de valsche, dewijl in de prijsvraag uitdrukkelijk eene beantwoording van dit punt verlangd wordt.

Waar-

Waarin verſchillen zij van de waro pokken en varicellae?

ONDERSCHEIDING VAN DE GEWIJZIGDE KINDERZIEKTE EN GELIJKSOORTIGE ZIEKTEN.

Offchoon het, na de hier boven gegevene naauwkeurige beſchrijving van de gewijzigde kinderziekte en derzelver loop, bijna overtollig moet ſchijnen, nog in het bijzonder over derzelver onderſcheiding van andere ziekten te ſpreken, dewijl de kenſchetſende toevallen en verloop van de echte kinderziekte, zoowel als van de valſche pokken kunnen vooronderſteld worden bekend te zijn, en eene vergelijking van dezelve met de gewijzigde kinderziekte het verſchil dezer drie ziekten duidelijk voor oogen ſtelt; wil ik desniettemin en om de prijsvraag, in allen deele, te beantwoorden, en om eene meerdere volledigheid in mijn werk te brengen, dit verſchil nu nog nader trachten te ontwikkelen.

1. *Verſchil van de gewijzigde en de echte (gewone) kinderziekte.*

a. De echte kinderziekte tast, over het geheel, bij uitſluiting zulke menſchen aan, die nog nooit gepokt en ook de koepokinenting niet ondergaan hebben.

a. Bij de gewijzigde kinderziekte heeft juist het tegendeel plaats.

b. De

b. De echte kinderziekte verspreidt, al is het uitslag niet zeer aanmerkelijk, een' allezins eigenaardigen reuk.

b. Daarentegen is bij de gewijzigde kinderziekte, niet dan zeer zeldzaam een bijzondere reuk waar te nemen.

c. In het eerste tijdperk vindt men, bij de echte kinderpokken, alle dan plaats hebbende toevallen in een' vrij hevigen graad, inzonderheid, de koorts, de hoofdpijn, gebrek aan eetlust, dorst, keelpijn, braken, enz.

c. Bij de gewijzigde kinderziekte zijn diezelfde toevallen wel voorhanden, gewoonlijk echter in een' veel minderen graad; zij bereiken slechts zeldzaam die hoogte. De droogheid der tong, welke bij de echte kinderpokken kort voor de uitbotting zoo dikwijls plaats heeft, is bij de gewijzigde kinderziekte, een zeer vreemd verschijnsel (*).

d. Bij de echte kinderziekte begint het uitslag gemeenlijk uit te botten, zonder dat de opperhuid des ligchaams van te voren eenige verandering ondergaat.

d. Dit is bij de gewijzigde kinderziekte het geval niet, dewijl dikwijls, voor de uitbotting, eene scharlaken-roodheid van de huid voorafgaat, welke echter vervolgens wederom verdwijnt.

e. Het uitslag vertoont zich, bij de gewone natuurlijke kinderziekte, altijd het eerst in het aangezigt, vervolgens op de handen, en daarop eerst aan de overige deelen des ligchaams.

e. Bij de gewijzigde kinderpokken geschiedt de uitbotting

(*) Monro t. a. p. Kap. 7.

ting ook wel meest in deze orde, maar er komen echter nu en dan gevallen voor, dat het uitslag bijna gelijktijdig over het geheele ligchaam zigtbaar wordt, er zelfs bespeurt men het, in andere gevallen, nog eer aan de handen en aan den voorarm, als in het aangezigt.

f. Herhaald niezen is een gewoon toeval bij de echte pokken.

f. Bij de gewijzigde ziekte ontbreekt dit geheel (*).

g. Bij de uitbotting der echte kinderpokken, neemt men niet zelden galachtige ontlastingen waar.

g. Dit is bij de gewijzigde slechts zeldzaam het geval (†).

h. De keel en de amandelen lijden bij de uitbotting der echte pokken dikwijls aanmerkelijk, en zijn dan met witte korsten bedekt.

h. Het eerste heeft bij de gewijzigde ook plaats, doch het laatste niet (§).

i. Bij de echte kinderpokken duurt de koorts dikwijls nog, na de uitbotting, voort.

i. Dit is, bij de gewijzigde slechts zeldzaam het geval, en dan alleen in een' zeer ligten graad.

k. De pokken zwellen, bij de echte kinderziekte, alle op, en worden de een voor, de ander na, allen met etter gevuld.

k. Dit is bij de gewijzigde kinderziekte het geval niet; een groot gedeelte van het uitslag vormt geene puisten, en

(*) Monro, t. a. p. Kap. 7.

(†) Dezelfde t. a. p.

(§) Dezelfde t. a. p.

en wordt niet door etter opgevuld, maar krimpen, even als wratten, in een en verdwijnen op die manier.

l. De zoogenaamde etterkoorts (*febris ſecundaria*) wordt bij de echte kinderpokken zeer zelden gemist.

l. Daarentegen ontbreekt die koorts, over het algemeen genomen, in de gewijzigde kinderziekte altijd.

m. De pokken in de echte kinderziekte worden alle met waren etter opgevuld.

m. Die der gewijzigde bevatten niet zelden geen' etter, maar een melkachtig vocht.

n. Bij den aanvang der etterkoorts ontſtaat er bij de echte pokken doorgaans eene zwelling van het gezigt.

n. Dit geſchiedt bij de gewijzigde alleen in zeldzame gevallen.

o. Het tijdperk der uitdrooging duurt, bij de natuurlijke kinderziekte, zeldzaam korter, dan vijf dagen, en zelfs na dien tijd blijven de korsten nog wat zitten, voordat zij afvallen.

o. Dit tijdperk loopt in de gewijzigde in een' zeer korten tijd af, en alle korsten zijn doorgaans binnen drie dagen reeds afgevallen.

p. De korsten zijn, in de echte kinderziekte donkerbruin van kleur.

p. Bij de gewijzigde meer geelachtig bruin, en hoornachtig.

q. De pokken in de echte kinderziekte barsten dikwijls open.

q. Die der gewijzigde doen dit niet.

r. Op de plaatſen, waar de korsten, in de echte kinderziekte afgevallen zijn, blijven gemeenlijk nog lang naderhand roode vlekken over.

r. Dit

r. Dit gebeurt ook wel in de gewijzigde kinderziekte, maar blijven flechts zeldzaam zoo lang zigtbaar als in de echte ziekte.

s. Wanneer de echte pokken naden nalaten, is het getal daarvan doorgaans aanmerkelijk.

s. De gewijzigde laten ook wel eens naden over, doch zeldzaam in die mate.

t. De echte kinderziekte fleept niet zelden naziekten, b. v. ettergezwellen, enz. naar zich.

t. Dit is, bij de gewijzigde kinderziekte, het geval nooit, maar in verre de meeste, zoo niet in alle dergelijke gevallen, blijft de gezondheid dergenen, welke de ziekte hebben doorgeftaan, even ongefchonden bewaard, als te voren.

2. *Onderfcheid tusfchen de gewijzigde kinderziekte en de valfche pokken.*

a. De valfche pokken heerfchen, wel is waar, ook niet zelden met de echte, maar het ontbreekt echter ook niet aan waarnemingen, dat men deze uitflagziekte alleen epidemisch heeft zien heerfchen.

a. De gewijzigde kinderziekte heerscht epidemisch nooit anders dan te gelijk met de echte.

b. De valfche pokken tasten ook zulke menfchen aan, die noch de natuurlijke kinderziekte noch de koepokken hebben doorgeftaan.

b. Dit is met de gewijzigde kinderziekte het geval niet, dewijl alleen zulke perfonen er mede befmet worden, welke te voren, of de koepokken, of de echte kinderziekte gehad hebben.

c. De valfche pokken brengen zoowel door natuurlijke

aan-

aanſteking, als inenting door kunst, bij andere perſonen altijd weêr valſche pokken voort.

c. Daarentegen verwekken de gewijzigde pokken zoowel door inenting, als, volgens mijne eigene waarnemingen, door beſmetting, bij andere perſonen, welke gepokt hebben, of met de koepokken zijn ingeënt, ware kinderziekte.

d. De valſche pokken verſpreiden eenen eigenaardigen reuk, geheel verſchillend van dien der kinderziekte.

d. Daarentegen is er bij de gewijzigde kinderpokken in het geheel geene vreemde lucht aanwezig.

e. Voor het uitbotten der valſche pokken heeft er ook wel dikwijls hevige koorts, braken, enz. plaats, maar

e. Bij de gewijzigde kinderziekte zijn alle die toevallen gewoonlijk in een' veel heviger en graad aanwezig.

f. Bij de valſche pokken heeft de uitbotting van het uitſlag dikwijls op alle deelen des ligchaams te gelijk plaats, of althans aan de ledematen eer, dan in het gezigt, enz.

f. Bij de gewijzigde pokken heeft dit alleen in zeldzame gevallen, als het ware bij uitzondering plaats, daar de uitbotting van dezelve het meest in dezelfde volgorde, als bij de echte kinderziekte geſchiedt.

g. Bij de valſche pokken komen zeer dikwijls, zelfs na den derden dag, op verſcheidene plaatſen des ligchaams, nieuwe puisten voor den dag.

g. Dit is bij de gewijzigde kinderziekte het geval niet, dewijl hier zelden na den derden en nooit na den vierden, eene nieuwe uitbotting plaats heeft.

h. Het

h. Het uitſlag der valſche pokken jeukt gewoonlijk zeer ſterk;

h. Dat der gewijzigde pokken zoo zeer niet.

i. De ſtippen der uitbottende valſche pokken hebben eene donker-roode kleur;

i. Die der gewijzigde meer eene helder-roode even als bij de echte pokken.

k. Gedurende het tijdperk der uitbotting is, bij de valſche pokken, het aangezigt gezwollen;

k. Bij de gewijzigde kinderziekte heeft dit niet in het begin, doch eerst tegen het eind der ziekte plaats.

l. Nadat de puisten in de valſche pokken zich gezet hebben, ſlinkt het gezigt;

l. het tegendeel heeft bij de gewijzigde kinderziekte plaats.

m. De puisten der valſche pokken zijn hard op het gevoel;

m. die der gewijzigde daarentegen week.

n. Wanneer men de puisten in de valſche pokken opent, zoo vloeit er het vocht langzaam uit, en de puisten worden niet weder op nieuw gevuld;

n. In de gewijzigde kinderziekte worden de puisten daarentegen ſpoedig wederom gevuld.

o. Het vocht, in de puisten der valſche pokziekte bevat, is nooit etterachtig, maar meer dun en melkachtig;

o. In de gewijzigde kinderziekte is het vocht ook wel dikwijls zoo geſteld, maar hetzelve is toch ook wel etterachtig.

p. Het plekje van de huid, hetwelk den bodem van de puist in de valſche pokken vormt, is nooit verheven maar vlak en effen;

p. In de gewijzigde kinderziekte is dezelve zeer duidelijk opgezet en ziet er daardoor bolrond uit.

q. De zoogenaamde etterkoorts ontbreekt bij de valſche pokken altijd;

q. Dit is bij de gewijzigde ook wel meest het geval, doch THOMSON beweert echter dezelve nu en dan te hebben waargenomen.

r. De valſche pokken komen zeer dikwijls ook op het behaarde gedeelte van het hoofd, ja de gevallen zijn zeldzaam, dat niet juist op die plaats vele puisten ten voorſchijn komen;

r. De gewijzigde daarentegen komen ſlechts zeer zelden daarop voor.

s. De korsten der valſche pokken hebben eene donkerbruine kleur;

s. die der gewijzigde pokken een meer geelachtig bruine kleur.

t. De naden, welke na de valſche pokken over blijven, zijn witter van kleur, dan de overige huid, en zeer glad op het gevoel;

t. Die der gewijzigde zijn niet witter maar ruw op het aanraken.

u. Volgens HEIM houdt niemand na de valſche pokken meer dan twintig naden;

u. Na de gewijzigde blijft er niet zelden een groot aantal over.

Ik geloof, dat de hier opgegevene kenteekenen, waardoor de gewijzigde kinderziekte zoowel van de echte als van de valſche pokken onderſcheiden wordt, voldoende zijn zullen, om het verſchil tusſchen deze uitſlagziekten

ten te bewijzen, en dat hiermede het in de prijsvraag vervatte punt, in dit opzigt, beantwoord is.

Brengen die, bij besmetting van niet gevaccineerden, ware *pokken voort?*

Men heeft, zoo als bekend is, meermalen, onder de geneeskundigen er over getwist, en wij hebben dit punt ook reeds in overweging genomen, of de ware kinderziekte en de gewone valsche pokken beide niet slechts twee wijzigingen van eene en dezelfde smetstof zijn, dan of van elk dezer twee uitslagziekten eene bijzondere smetstof de oorzaak zij. Met andere woorden: of de kinderpokken, door middel eener natuurlijke besmetting, of kunstige inenting, bij anderen, valsche pokken kunnen veroorzaken? en, omgekeerd, of de valsche pokken, door middel der aansteking, kinderziekte kunnen te weeg brengen?

Er zijn, wel is waar, Geneeskundigen, die beweren, dat door middel der inenting met eene verdunde, of bedorven doch anders echte pokstof, bij andere personen, valsche pokken voortgebragt kunnen worden, zoo als dit, in het bijzonder, in eene, voor het overige lezenswaardige Akademische proefverhandeling van Dr. NIEDT (*) door waarnemingen wordt aangetoond; maar

(†) *Dissert. inaug. monstrans variolarum spuriarum ex verarum pure ortum.* Halae 1792.

maar de zoo grondig onderzoekende STIEGLITZ (†) heeft deze gevallen, met zijne gewone fcherpzinnigheid, toegelicht, en, naar mijn inzien, overtuigend de ongegrondheid van dezelve bewezen. Ik meene, uit dien hoofde, dit gevoelen niet te kunnen aannemen, daar het aan bepaalde waarnemingen ontbreekt, waaruit men onwederlegbaar zoude kunnen bewijzen, dat de echte kinderziekte, door kunstige of natuurlijke befmetting, valfche pokken zoude te weeg brengen. — Gefteld zelfs, dat op de door Dr. NIEDT bijgebragte waarnemingen niets ware aan te merken, zoo bewijzen dezelve, zoo het mij voorkomt, verder niets, dan dat, door de inenting met eene verdunde of valfche pokftof, eene ziekte ontftaat, die, zoo als ook ligt te verwachten was, ten aanzien van het daardoor voortgebragt uitflag, van de gewone pokken verfchilt, zonder dat zij daarom den naam van valfche pokken verdient. Dit laatfte betogen de door STIEGLITZ medegedeelde waarnemingen zeer blijkbaar, dewijl hij daarin aantoont, dat de door NIEDT medegedeelde gevallen van alle overige, door Geneeskundigen bijgebragte proeven, om de valfche pokken door inenting voort te brengen, zeer verfchillen.

Bij de beantwoording der andere vraag of, namelijk de valfche pokken, door middel eener natuurlijke of kunftige befmetting, ware kinderziekte kunnen te weeg brengen? kan ik even kort wezen. Zoo ongegrond het elken onpartijdigen beoordeelaar, al befchouwt bij de zaak ook flechts oppervlakkig, moet voorkomen, om dit gevoelen aan te nemen, zoo wordt de ongegrondheid van hetzelve nog

(†) HORN's *Archif* t. a. p. s. 233. ff.

nog meer bepaald daardoor bewezen, dat er volſtrekt geene voorbeelden zijn, welke hier als bewijzen kunnen dienen. THOMSON alleen ſchijnt zich, als het ware, als een aanhanger van dit gevoelen voor te doen (*), dewijl hij aanneemt, dat, zoowel de echte, als de valſche en de gewijzigde, kinderpokken alle gezamenlijk uit eene en dezelfde ſmetſtof ontſtaan, een gevoelen, waarvoor hij verſchillende bewijsgronden aanvoert. Ik moet echter bekennen, dat ik dezelve niet als volkomen geldende bewijzen voor die vooronderſtelling kan aannemen, en breng hier in de plaats van alle andere tegenwerpingen, alleen de waarnemingen van den Geheimraad HEIM (†) tegen aan. Dezelve ſtelde vele proeven in het werk met de inenting der valſche pokken, maar kon, door middel van deze inenting, nooit echte kinderziekte, niets anders, dan wederom gewone valſche pokken voortbrengen. Daarenboven verdienen hier ook nog mijne (GITTERMANN's) te voren aangehaalde aanmerkingen hier als tegenwerpingen te worden in het midden gebragt, daar ik, naar mij voorkomt, met afdoende gronden bewezen heb, dat beide uitſlagziekten, ware kinderziekte en valſche pokken, niet uit eene en dezelfde, maar uit tweeërlei verſchillende ſmetſtof veroorzaakt en door beſmetting verſpreid worden. Beide deze uitſlagziekten worden voorzeker tegenwoordig alleen elk door eene bijzondere aan elk van dezelve eigene ſmetſtof veroorzaakt en voortgebragt, offchoon zij welligt, in vroeger tijd, alleen wijzigin-

(*) *Account* &c. op onderſcheidene plaatſen.

(†) T. a. p. ſ. 234.

gingen van eene en dezelfde ſmetſtof geweest zijn. Nu echter plant elk van twee ſmetſtoffen ſlechts hare eigene ſoort van ziekte voort, en geen van beide gaat in de andere ſoort over. De beroemde REIL drukt dit, ten aanzien van mazelen en ſcharlakenkoorts even ſchoon als waar, uit, wanneer hij zegt: „ Mazelen en ſcharlakenkoorts hebben voorzeker de grootſte overeenkomst met elkander. Deze ziekten gaan nu wel niet meer de eene in de andere over, elk van dezelve plant zich op zich zelve voort, elke heeft hare eigene gedaante en toevallen, en de eene beveiligt niet voor de andere. Het is, met dit alles, mogelijk, dat de eene ziekte oorſpronkelijk van de andere afſtamt, en de ontaarding van de ſmetſtof der eene gelegenheid gegeven heeft tot het ontſtaan der andere (*).”

Moet men het derhalve als niet bewezen aanmerken, dat de valſche pokken, door beſmetting, bij andere niet gevaccineerde perſonen echte pokken kunnen voortbrengen, met de gewijzigde kinderziekte is het, in dit opzigt, eene andere zaak, en het is de vraag: of deze niet in ſtaat zij bij andere, niet met de koepokſtof ingeënten, door beſmetting, eene ware, niet gewijzigde kinderziekte te doen geboren worden? Offchoon het antwoord op deze vraag in het te voren gezegde, inzonderheid in de afdeeling over den aard der gewijzigde kinderziekte, bijna reeds duidelijk genoeg vervat is, kan ik echter niet nalaten dit onderwerp hier bijzonder te behandelen, en eenige waarnemingen daarover mede te deelen, daar deze laatſte hier het best kunnen beſliſſen.

Reeds vele jaren geleden deed WILLAN de waarneming, dat

(*) *Fieberlehre*, 5er Th. ſ. 200.

dat de gewijzigde kinderziekte, door middel der inënting, bij menſchen, die niet gevaccineerd waren, eene ware, niet gewijzigde, kinderziekte te weeg bragten, waarvan op verſcheidene plaatſen van het hierboven aangevoerde werk van WILLAN bepaalde en beſlisſende waarnemingen gevonden worden.

In later jaren, zoodra de natuurlijke kinderziekte zich in verſchillende landen, meer dan te voren, epidemisch vertoonde, werden de voorbeelden van deze eigenſchap der gewijzigde kinderziekte, om bij niet gevaccineerden, door inënting, wederom echte kinderziekte te veroorzaken, nog aanmerkelijk vermeerderd, zoodat men aan de waarheid van dezelve niet langer met regt kan twijfelen. Ten bewijze hiervan wil ik alleen de waarnemingen van eenige Engelſche, zeer geloofwaardige artſen hier mededeelen. ALEXANDER MONRO zegt bepaald, dat de wijzigende en verzachtende kracht der koepokken zich niet verder dan tot een perſoon uitſtrekt. Wanneer namelijk iemand, die niet met de koepokſtof is ingeënt geworden, met de pokſtof uit de gewijzigde pokken wordt ingeënt, zoo ontſtaan er wederom echte natuurlijke pokken, zonder eenig bewijs van zoogenaamde wijziging. Gemelde Geneesheer deelt, uit zijne eigene ondervinding en die van andere Geneeskundigen, daarvan verſcheidene voorbeelden mede (*). Daarmede ſtemmen de uitgevers van het Edinburgsch *Medical Surgical Journal* volkomen in, daar zij zich op de volgende wijze doen hooren: „ De verzachte (gewijzigde) pokken kunnen op de gewone wijze door inënting medegedeeld worden, en brengen bij dezulken, welke door de koe-

(*) T. a. p. kapitt. 6.

koepokinenting ſlechts onvolkomen beveiligd zijn, insgelijks gewijzigde, doch bij niet-gevaccineerden, en bij zulke, welke de pokken nog niet gehad hebben, eene regelmatige pokziekte teweeg (†). Uit dit oordeel van de uitgevers van het *Edinburgsch Journal* blijkt derhalve, op een allezins ondubbelzinnige wijze, dat de gewijzigde pokken, niet ſlechts door middel eener kunstige inënting, maar zelfs door natuurlijke beſmetting, bij andere perſonen, welke niet gevaccineerd zijn, weêr eene echte, niet gewijzigde kinderziekte kunnen voortbrengen. Men kan deze uitſpraak des te eer volkomen geloof geven, daar dezelve op de waarnemingen van verſchillende, zeer verdienſtelijke, artſen gegrond is, en, zoo als HUFELAND, bij deze gelegenheid, ook aanmerkt, de gemelde uitgevers van het Edinburgsch Geneesheelkundig Tijdſchrift mannen zijn, die zich ſteeds door bondigheid, geleerdheid en ſtrenge beoordeeling onderſcheiden hebben.

Ik zelf heb, wel is waar, geene bijzondere waarnemingen en proeven over het inënten der gewijzigde kinderziekte bij menſchen, die nog niet gevaccineerd zijn of nog niet gepokt hebben, gedaan, dewijl zoodanige proefnemingen mij, na hetgene hierover reeds gedaan en bekend is, vrij overtollig voorkwamen, maar ik nam echter een, hier boven beſchreven, maar dan ook niet meer dan dit één geval waar, dat de gewijzigde kinderziekte, langs den weg der natuurlijke beſmetting, bij een ander kind, hetwelk nog niet met koepokſtof was ingeënt geweest, al-

(†) *Edinb. med. ſurg. journ.* Juli 1818 overgenomen in HUFELAND's *Journ.* 1819. 2e. ſtuk.

allerwaarſchijnlijkst eene echte niet gewijzigde kinderziekte teweeg bragt. Er kwamen mij wel, gedurende de door mij waargenomene epidemie van kinderziekte, verſcheidene gevallen voor, dat in een huis kinderen aan de gewijzigde pokken ziek lagen, en in hetzelfde huis zich andere nog niet gevaccineerde kinderen bevonden, zonder dat deze laatſte door de pokken werden aangetast, zoo als men anders had kunnen vermoeden, daar zij met de pokzieken dikwijls genoeg in aanraking kwamen; maar men kan hieruit, met dat al, het beſluit niet opmaken, dat de gewijzigde kinderpokken de eigenſchap niet zouden bezitten, bij perſonen, die niet gevaccineerd zijn, door middel van natuurlijke beſmetting wederom echte kinderziekte teweeg te brengen, daar de uitgevers van het Edin-*Edinburgsch Journaal* die eigenſchap aan gemelde ziekte zeer bepaald en onbewimpeld toe kennen, en ik zelf ten minſten in één geval gelegenheid had de waarheid van die uitſpraak bevestigd te zien.

Door de hier medegedeelde waarnemingen betrekkelijk de geſchiktheid der gewijzigde pokken om door beſmetting voortgeplant te worden en derzelver eigenſchap, om bij menſchen, die niet gepokt hebben, of niet gevaccineerd zijn, wederom een *echte*, *gewone*, *kinderziekte* voort brengen, meene ik het hier op doelend punt in de prijsvraag genoegzaam beantwoord te hebben, en neme nu nog alleen deze gelegenheid waar, om de geneeskundige Beſturen op deze eigenſchap der gewijzigde kinderziekte oplettend te maken, daar zij dit in een' hooge graad verdienen. Er vloeit hier namelijk uit voort, dat de gewijzigde pokken volkomen dezelfde maatregelen van voorzorg noodzakelijk maken, om eene beſmetting en verdere ver-

ſpreiding der kinderziekte te beletten, als de natuurlijke echte kinderziekte zulks vordert, en dat derhalve de Magiſtraat, bij het uitbreken der kinderziekte, op eene plaats, elk geval, hetwelk hem ter kennis komt, door daartoe aangeſtelde geneeskundige beambten ſtreng en naauwkeurig moet doen onderzoeken, ten einde de mogelijke verſpreiding der ware kinderziekte door de gewijzigde voor te komen en te beletten, Ik maak echter van deze zaak hier alleen, in het voorbijgaan, gewag, en keere weder tot de beantwoording der voorgeſtelde vraag.

Hangen dezelve van de bijzondere conſtitutie, van eenige ziekelijke ongeſteldheid, van de vaccineſtof zelve, of van andere oorzaken af?

Eene juiste bepaling der oorzaken, waar van het afhangt, dat de koepok niet bij alle menſchen, zonder onderſcheid, een volſtrekt beveiligend vermogen tegen de ſmetſtof der natuurlijke kinderziekte bezit, behoort, zonder twijfel, mede tot die punten, welker beantwoording ten uiterſte moeijelijk moet vallen; zoo als men dit dan ook, wegens den aard en geſteldheid de zaak, niet wel anders verwachten kan. Wij misſen namelijk genoegzaam beſlisſende waarnemingen, waaruit blijkt, welke eigenlijk in dergelijke gevallen, waarin de koepokken zich niet volkomen beveiligend toonden, de ware grond van het verſchijnſel geweest zij. In de meeste gevallen van dien aard, waren er reeds

reeds verscheiden jaren verloopen, sedert de inënting bij die personen plaats had gehad. Men kon derhalve slechts zeldzaam nagaan, welke omstandigheden welligt, ten tijde van inenting, aanwezig geweest waren, en of men ook daaruit eenig licht over het naderhand gebleken gebrekkig beveiligend vermogen dier pokstof konde verkrijgen. Intusschen zijn de Geneeskundigen hier niet werkeloos geweest, maar zij hebben ons verscheiden, door hen waargenomen, omstandigheden medegedeeld, welke men, naar alle gedachten en met de meeste waarschijnlijkheid, althans in eenige gevallen, als de oorzaken van de mislukte beveiliging der koepokken kan aannemen. Zijn dezelve niet zoo zeker en boven allen twijfel verheven, dat zij, zonder verder onderzoek, als in alle gevallen geldend en met de natuur der zaak overeenkomend kunnen aangemerkt worden, zij zijn, van den anderen kant, alle aandacht waardig, en moeten, bij een nader onderzoek der zaak, hetwelk misschien eerst na verloop van verscheidene jaren zal kunnen plaats hebben, voornamelijk in aanmerking genomen worden. Ik zal dan al vast de zaakrijkste en waarschijnlijkste gevoelens der schrijvers, over de oorzaken van het niet zelden minlukkend beveiligend vermogen der koepokken, en der daardoor in het vervolg te weeg gebragte gewijzigde kinderziekte hier kortelijk, met bescheidene bijvoeging mijner eigene aanmerkingen, mededeelen, ten einde zoo de door de Maatschappij der Wetenschappen voorgelegde vraag op eene, naar de tegenwoordige kennis over dit onderwerp voldoende, wijze op te lossen.

Zoo lang de koepokinenting bekend en nadat dezelve on-

onder alle beschaafde natiën bijna algemeen is ingevoerd, hebben ons de waarnemingen, welke daaromtrent in al dien tijd bekend gemaakt zijn, geleerd, dat zij, in de *meeste* gevallen tot eene *volkomene* beveiliging tegen de kinderpokken verstrekt, en derhalve wel den naam van een volkomen beveiligend middel verdient. Die gevallen toch, waarin de koepokinenting tegen de ware menschenpokken geene volstrekte zekerheid gaf, worden oneindig overtroffen door tegengestelde uitkomsten, ja! kunnen daartegen niet in aanmerking komen. De ondervinding leert ons echter verder, dat in *alle* gevallen, waarin de koepokken volkomen tegen de menschenpokken beveiligen zullen, de inenting daarmede behoorlijk moet in het werk gesteld worden, en de ingeënte pokken een' in allen opzigte regelmatigen loop moeten hebben, en bij den ingeënten eene zekere terugwerking of aandoening van het geheele ligehaamsgestel te weeg brengen. Door de vereeniging van alle deze vereischten alleen wordt er, wanneer zij in gevaccineerde voorwerpen plaats had, eene onaandoenlijkheid voor de volgende besmetting der kinderziekte te weeg gebragt. Men kan, met veel waarschijnlijkheid, aannemen, dat in alle die gevallen, waarin de koepokinenting geene volstrekte beveiliging bewerkte, eenige *bijzondere* oorzaken, of omstandigheden moeten voorhanden geweest zijn, waardoor het kwam, dat de aandoenlijkheid, of aanleg tot eene in het vervolg plaats hebbende besmetting van echte kinderziekte, niet geheel werd weggenomen, en deze laatste dan, onder de gedaante der door ons beschrevene gewijzigde pokken ten voorschijn

kwa-

kwamen. — Ik zal nu de oorzaken, welke waarſchijnlijk dit verſchijnſel te weeg bragten, kort opgeven.

1. De bijzondere geſteldheid, of *Idioſyncraſie* van enkele perſonen, waardoor zij ongeſchikt waren, om door de koepokinenting voor de kinderziekte beveiligd te worden. — STIEGLITZ draagt inzonderheid dit gevoelen voor zeggende: „ Het ligt niet aan de koepokken maar aan de bijzondere geaardheid van enkele menſchelijke geſtellen, dat de koepokinenting in enkele zeldzame gevallen haar beveiligend vermogen niet ten volle uitoefent (†).” — Ofſchoon ik geloof, dat deze oorzaak in eenige weinige gevallen kan worden aangenomen, kan men haar echter op zulk een groot aantal van beſmettingen met de gewijzigde kinderziekte, als waarvan de laatſte jaren getuigen, niet wel toepasſen; zoo toch zoude men aan het woord *Idioſyncraſie* eene te ruime beteekenis hechten.

2. De eigenſchap, welke ſommige menſchen, die reeds de ware kinderziekte doorſtonden, hebben, van naderhand *nog eens* dezelfde ziekte, en dus voor de tweede maal te krijgen: — deze eigenſchap hebben ſommige Geneeskundigen mede ter verklaring van het verſchijnſel der gewijzigde kinderziekte, bij te voren gevaccineerde menſchen willen bezigen. Zij beweren, dat zulke menſchen ook dan, wanneer zij de ware kinderziekte gehad hadden, nog eens weder door dezelfde ziekte aangetast zouden geworden zijn. Zoo ſchijnt b. v. KAUSCH, behalve verſcheiden anderen, tot het aannemen van deze manier van verklaring over te hellen (§); THUESSINK ſtaat dit gevoelen, in een'

(†) HORN's *Archif.* t. a. p. bl. 216.

(§) HUFELAND's *Journal* 1819, Juni. ſ. 49.

een' brief aan ALBERS in *Bremen*, niet onduidelijk voor (*). Het driemaandelijksch berigt van de Geneeskundige Inrigting te *Edinburg* bevat insgelijks aanmerkingen, waarin zij dit gevoelen mede ſchijnen bij te vallen (†).

Naar de waarnemingen, welke in deze laatſte jaren door verſcheidene onpartijdige artſen gemaakt zijn, kan men niet ontkennen, dat een gevoelen, zoo als het ſtraks opgegevene, in vele gevallen volkomen gegrond is. De naauwkeurige waarnemingen toch van een' THOMSON (§), een' ADAMS (§§) en van anderen hebben ons geleerd, dat bij algemeen verſpreide epidemiën van kinderziekte, perſonen, welke de echte kinderziekte reeds gehad hebben, dezelve naderhand nog weder krijgen, hoewel in eene zachtere, als gewijzigde, gedaante. Deze waarneming werd in vorige jaren zoo zeer niet gedaan, omdat de Geneeskundigen gemeenlijk eene tweede beſmetting met de pokken, wegens de geringheid der ziekte, niet voor ware kinderziekte, maar voor gewone valſche pokken hielden. Daar nu latere waarnemingen ons bewijzen van de dwaling der geneeskundigen, in dit ſtuk, opleveren, geven zij ons tevens regt aan te nemen, dat, zoo ware kinderziekte dikwijls niet voor eene tweede beſmetting kan beveiligen, dit even zeer met de koepokinenting kan plaats hebben, en dit dus ook als eene oorzaak van het ontſtaan van gewijzigde pokken na de koepokinenting kan worden aangemerkt.

3. Eene

(*) *Salzburg medic. chir. zeitung* 1820.

(†) *Edinburgh Medic. & Surgic. Journ.* Juli 1818.

(§) *Account* &c. ſ. 30.

(§§) *Diſs. inaugural. quaedam de Variola et Vaccina complectens*. Edinb. 1814. pag. 42.

3. Eene in verſchillende opzigten *onvolkomene* koepokinenting wordt voorts door onderſcheidene Geneeskundigen, zoo als WILLAN, BATIMAN, MOORE en anderen als eene oorzaak der daarna ontſtaande gewijzigde kinderpokken opgegeven. Het is ook niet te ontkennen, dat deze oorzaak in vele gevallen volkomen gegrond zal zijn; gezegde Geneeskundigen zullen toch niet, op bloote vermoeden, zich zoodanig hebben uitgelaten. Het ontbreekt echter, van den anderen kant, ook niet aan waarnemingen, waardoor bepaald kan bewezen worden, dat, in verſcheidene gevallen, eene regelmatige en volkomen wil geſlaagde koepokinenting de gewijzigde kinderpokken is voorafgegaen. Van dien aard zijn inzonderheid de waarnemingen, welke in het driemaandelijksch berigt te *Edinburg*, waarvan wij gewag gemaakt hebben, zijn medegedeeld. Ik meene daaruit het een en ander woordelijk te moeten mede deelen. „ Indien wij al toegeven (zoo zegt men in dat Berigt), dat het aannemen van eene gebrekkige koepokinenting, volgens de waarnemingen van zulke geloofwaardige artſen, gegrond is, kan dit echter op de door ons medegedeelde gevallen niet worden toegepast: immers ſlechts bij twee der opgegevene gevallen, zoude men op zijn hoogst, en dat maar alleen uit het ontſtaan der pokken zelf, regt hebben, eene onvolkomene ontwikkeling der voorafgegane koepokken te vooronderſtelſtellen. In alle de overige gevallen zoude zoodanig eene vooronderſtelling geheel willekeurig wezen. Alle de door ons bijgebragte kinderen hadden duidelijke, bijna kringvormige, likteekens op de armen, en ſlechts bij MARIA PAR ſcheen het likteeken aanmerkelijk kleiner te wezen, dan bij de overige kinderen in dat huis en de nabuurſchap,

wel-

welke alle vrij bleven van de ziekte en ook nog in andere opzigten van haar verſchilden. Elf van onze zestien kinderen waren door algemeen bekende en beroemde geneeskundigen, op verſchillende plaatſen, de koepokken ingeent en tien daarvan, gedurende den loop der koepokken, allernaauwkeurigst gade geſlagen. Men had bij dezelve zelfs niet de geringſte afwijking van de regelmatige geſteldheid der kinderpokken beſpeurd, en verſcheidene, zelfs herhaalde malen, op nieuw ingeent, tot dat alle de verſchijnſelen, ten aanzien van de gedaante van het uitſlag en deszelfs loop, voldoende waren afgeloopen?"

Uit deze, insgelijks op waarnemingen gegronde aanmerkingen van de Geneeskundige Inrigting te *Edinburg*, waarbij ik de vrijheid neme ook nog mijne eigene waarnemingen, van gelijken aard, te voegen, volgt derhalven buiten eenigen twijfel, dat men de gebrekkige of onvolkomene koepokinenting *niet altijd* als oorzaak van de vervolgens plaats hebbende pokken kan aanmerken. Hier door wordt echter geenszins ontkend, dat zulks niet *ſomtijds* plaats zoude kunnen hebben, zoodat men derhalve, naar het ſchijnt, grond zoude hebben te ſtellen, dat eene onvolkomene koepokinenting, in ſommige gevallen, als de oorzaak der namaals plaats hebbende gewijzigde kinderziekte moet worden gehouden. Het is jammer, dat men, bij de ſchrijvers, welke zich voor dit gevoelen verklaard hebben, niet naauwkeurig vindt opgegeven, waarin dan toch de onvolkomenheid der vooraf gegane koepokinenting eigenlijk beſtaan hebbe, daar eene naauwkeurige opgave daarvan aanmerkelijke en beſliſſende uitkomſten zoude gegeven hebben. Naar mijne gedachte kan intusſchen het onvolkomene en gebrekkige der te vo-

ren

ren plaats gehad hebbende koepokinenting hoofdzakelijk tot de volgende punten worden gebragt.

1. Wanneer de tot de inenting gebruikte *lympha*, of ſtof, niet uit eene echte koepok genomen is.

2. Wanneer dezelve wel uit eene echte koepok, maar te vroeg, of te laat genomen is.

3. Wanneer de ſtof wel uit eene echte koepok genomen is, doch die *te voren reeds meermalen geopend werd.*

4. Wanneer de ſtof al te lang aan de dampkringslucht was blootgeſteld, of niet zorgvuldig genoeg bewaard, en derhalve *te oud* is.

5. Wanneer de ſtof met verroeste lancetten wordt ingeënt en dergelijken meer.

In alle de gevallen, waarin de hier opgegevene gelegenheids oorzaken plaats hebben, zal misſchien wel door de inenting eene koepok worden voortgebragt, doch die, naar alle waarſchijnlijkheid, niet de vereischte kenmerken eener echte koepok zal bezitten, en daarom ook niet wel volkomen, maar ſlechts gedeeltelijk voor de kinderziekte zal beveiligen.

Een dergelijk geval zal er plaats hebben, wanneer de kunstbewerking, of het inenten zelf, hoe ligt en onbeduidend dezelve ook zij, niet met behoorlijke voorzorgen en kennis van zaken verrigt is geworden; wanneer men, b. v., bij de inenting, de opperhuid niet behoorlijk heeft doorgeſtoken, of ook wel integendeel te diep ſtak, zoodat er uit de kleine wond te veel bloed vloeide en de ingebragte ſtof daardoor te zeer verdund werd, enz. In die gevallen kan er wel eene koepok ontſtaan, maar waarſchijnlijk ontſtaat er geene, die genoegzaam

echt is, en waardoor de vatbaarheid voor de kinderziekte, voor het vervolg, geheel wordt vernietigd.

Behalve de opgegevene omſtandigheden kunnen er, ten aanzien van de wijze van inenting, nog verſcheidene andere zijn, welke op den loop der koepokinenting een' niet onbeduidenden invloed kunnen uitoefenen, en welligt bij zulke perſonen aanleiding tot het ontſtaan van gewijzigde kinderpokken geven. Daar dezelve echter meestal ſlechts op waarſchijnlijke vermoedens rusten, en niet door zekere waarnemingen kunnen worden aangetoond, houde ik mij van eene wijdloopige opgave van dezelve ontſlagen, daar het, bij de beantwoording der prijsvraag niet zoo zeer op gisſingen, maar veel meer op wel geſtaafde daadzaken aankomt.

4. Wanneer de koepokinenting, bij een mensch, ſlechts eene eenige pok te weeg brengt, en men vervolgens zulk eene pok opent, om daaruit andere perſonen in te enten, zoo zoude daardoor het beveiligend vermogen der koepok verminderen, en zoodanig een voorwerp naderhand ligt de gewijzigde kinderziekte kunnen krijgen. Op zoodanig eene wijze beſchouwt, onder andere, Profesſor CLARUS te *Leipzig*, het ontſtaan en de oorzaak der gewijzigde kinderpokken, en grondt zich op eenige in *Engeland* gemaakte waarnemingen van dezen aard, welke in dezen als bewijs zullen dienen. Gaarne ſtem ik toe, dat dit gevoelen ook gegrond is, daar het zeer wel mogelijk dat, als bij iemand ſlechts eene koepok aanwezig is, deze door het openen en nemen van de ſtof eenigzins in haren loop geſtoord, en daardoor hare beveiligende kracht

(*) HUFELAND's *Journal* 1818. Maart ſ. 118,

kracht tegen de menſchenpokken gedeeltelijk verminderd kan worden.. Van den anderen kant meene ik echter ook, dat dit niet altijd, maar ſlechts in ſommige gevallen plaats zal hebben, en wel ten uiterſte zeldzaam, wanneer zulk eene pok niet tot verder inenten of door krabben gepend, noch op eenige andere wijze niet in haren loop geſtoord werd. Ik heb, namelijk, een aanmerkelijk aantal kinderen, welke door de koepokinenting ſlechts eene eenige koepok gekregen hadden, doch zonder dat deze niet geopend was, eenige jaren naderhand, voor de tweede maal ingeënt, zonder dat deze herhaalde inenting in een van die gevallen gelukte. Zij zijn ook allen te zamen, tot dusverre, van de kinderziekte verſchoond gebleven, offchoon zij herhaalde malen aan beſmetting waren blootgeſteld.

5. Ook meenen ſommigen, dat, wanneer in het algemeen bij de koepokinenting ſlechts weinig inentingſteken gedaan worden, zonder dat de daardoor ontſtane pokken tot verder inenting geopend worden, door deze manier op zich zelf reeds aanleiding tot het ontſtaan van gewijzigde kinderziekte bij zulke voorwerpen kan geboren worden. Bij name beweren dit, THUESSINK (*) en van STIPRIAAN LUISCIUS (†), de laatſte evenwel zonder verder eenige bewijsredenen of waarnemingen voor zijn gevoelen bij te brengen. De eerſte grondt zich op de door CHRESTIEN (§) medegedeelde waarnemingen, volgens welke men bij

(*) T. a. p. bl. 17.

(†) T. a. p. bl. 41.

(§) *Opuscule sur l'inoculation de la pétite vérole, avec quelques*

bij perſonen, welke reeds eens de echte pokken gehad hebben, door het kunstmatig inbrengen en opnemen van eene groote hoeveelheid pokſtof nog eens eene volkome kinderziekte heeft kunnen te weeg brengen. Uit deze waarnemingen beſluit THUESSINK, dat, indien in het bijzonder bij ſlappe en veerkrachtelooze voorwerpen de koepokinenting alleen door middel van zeer weinige inentingſteekjes in het werk geſteld, en daardoor welligt ſlechts eene of twee pokken ontſtaan, zulk eene handelwijs wel eens het gevolg kon hebben, dat er geene genoegzame hoeveelheid koepokſtof in het ligchaam gebragt en zoo doende eene al te zachte koepokziekte voortgebragt werd, welke dan de geſchiktheid tot eene naderhand voorkomende beſmetting met echte kinderpokken niet in ſtaat zoude zijn geheel te vernietigen.

Offchoon men niet vermoeden kan, dat, in het algemeen in die gevallen, waarin de koepokken alle eigenſchappen en kenteekenen van echtheid hebben, er ook geene algemeene werking op het geheele geſtel zou volgen, kan men echter, van den anderen kant, ook niet beweren, dat het gevoelen van THUESSINK geheel ongegrond zoude zijn. Indien hetzelve dan voor eenige gevallen geldt, en wij, dien ten gevolge uit den loop en de verſchijnſelen aan de koepokken zelve, niet tot derzelver echheid kunnen beſluiten, valt het zeer te beklagen, dat wij dan geen enkel zeker teeken van echte, volkomen beveiligende koepokken hebben; daar toch de koorts, welke de koepokken vergezelt, en die anders het

ques réflexions sur celle de la vaccine, suivi d'observations sur la méthode par absorbtion. An IX.

het zekerst kenmerk eenen algemeene werking oplevert, volgens de ondervinding van eenen AIKIN (*) en BRYCE (†), fomwijlen an wegblijven, zonder dat daarom de koepokken minder voor de kinderziekte heveiligen.

7. Eene andere oorzaak van het ontftaan der gewijzigde kinderziekte is, volgens het gevoelen van verfcheiden fchrijvers, daarin gelegen, dat de met de koepokftof ingeënte voorwerpen niet volkomen gezond waren, maar door verfcheidene ziekten, welke het watervaatgeftel voornamelijk aandoen, zoo als klierziekte, fchurft, venusziekte en anderen waren aangetast. Behalve verfcheiden andere fchrijvers, zijn b. v. HODENPIJL (§) en de Geneeskundige Kommisfie te *Dordrecht* (**) niet vreemd van dat gevoelen, en ik werd mede, door verfcheiden, naar mijne overtuiging, veel afdoende bewijsredenen, bewogen, hetzelve als zeer waarfchijnlijk aan te nemen.

GIJSBERTI HODENPIJL brengt onderfcheidene voorbeelden bij, waarin men bepaald kon aantoonen, dat die perfonen, waarbij hij de gewijzigde kinderziekte waarnam, ten tijde van de koepokinenting, aan klierziekte, Engelfche ziekte, en andere ziekten, welke voornamelijk in eene ziekelijke gefteldheid van het water-vaatgeftel gelegen waren, hadden geleden; weshalve het hem zeer waarfchijn-

(*) *A concive view of the most importance facta, conferving the Cow-pox.* Londen 1801.

(†) *Practifche Beobachtungen, uberfetzt von* FRIESE 1803. f. 121.

(§) T. a. p. op verfcheidene plaatfen.

(**) T. a. p. bl. 30. volgg.

ſchijnlijk voorkwam, dat de oorzaak van het daarna ontſtaan der kinderziekte daarin gelegen is.

De Geneeskundige Commisſie te *Dordrecht*, brengt bepaaldelijk de Engelſche ziekte, ſchurft, klierziekte, dauwworm, hoofdzeer, kanker, en de veneriſche ziekte der ouders als oorzaken bij, welke het behoorlijk beveiligend vermogen der koepokken kunnen verminderen, en raadt derhalve deze kwálen eerst door de daartoe aangewezen middelen te genezen, voor dat men bij de daaraan lijdenden met de koepokken voortga.

HUFELAND (*) merkt mede de ſtraks aangevoerde oorzaak als den grond voor het verſchijnen der gewijzigde kinderziekte aan.

In die gevallen van gewijzigde kinderziekte, welke ik zelf gelegenheid had waar te nemen, kon men den ſtaat der gezondheid van de ingeënte kinderen, ten tijde der volbragte koepokinenting, niet meer nagaan, dewijl noch de ouders, noch, helaas! de artſen, welke de koepokinenting verrigt hadden, daarvan juiste en voldoende berigten konden geven. Het kwam mij echter zeer opmerkelijk voor, dat juist in zeer vele gevallen, waarin de gewijzigde kinderziekte een eenigzins ernſtig karakter vertoonde, de ouders der lijdende kinderen bepaald beweerden, dat dezelve ten tijde van de in het werk geſtelde koepokinenting niet volkomen gezond, maar met onderſcheiden ſoort van uitſlag, de een met dauwworm, de ander met hoofdzeer, of met ſterk opgezwollen klieren aan den hals behebt waren geweest. Dit kon wel niet door naauwkeurige geneeskundige opgaven nader bewezen wor-

(*) *Journ. d. Prakt. Heilk.* 1818. 5e. ſtuck. ſ. 32.

worden, maar ik zie niet, waarom men hier het gezegde van bij de zaak doorgaans geen belang hebbende onders zoude in twijfel trekken, daar die ziekten ook van een' leek in de geneeskunst ligt onderkend kunnen worden.

In het onlangs in het licht verschenen werk van KRAUS (*) worden wel meer waarnemingen medegedeeld, welke volkomen het tegendeel van het aangevoerde zullen moeten bewijzen, daar de schrijver niet alleen opmerkte, dat de koepokken bij die kinderen, welke met klierziekte, Engelsche ziekte en slepend huiduitslag behebt waren, ten aanzien van derzelver loop niet gestoord waren geworden, maar dat dezelve op de genezing dier opgenoemde kwalen baarblijkelijk een' gunstigen invloed hadden, en derhalve ook voor de echte kinderziekte beveiligden. Het eerste gedeelte van deze stelling moge waar zijn, en is ook door meer andere Geneeskundigen waargenomen, dat namelijk velerlei chronische huidziekten na de koepokinenting verdwijnen en daardoor, als het ware, genezen schijnen te worden, doch het laatste, dat de koepokinenting, in zulke gevallen, ook volkomene veiligheid bij eene naderhand plaats hebbende besmetting van kinderziekte verstrekt, moet tot dusverre nog wel in twijfel getrokken worden; althans men mist in het werk van KRAUS bepaalde waarnemingen, welke daarvoor tot bewijs kunnen dienen.

Indien wij, in deze zaak, eenig regt hebben, om naar de analogie te besluiten, vermeerdert de waarschijnlijkheid van het gevoelen, dat verschillende ziekten van het watervaatgestel eenen aanmerkelijken invloed op het beveiligend ver-

(*) *Die Schutzpockenimpfung* u. s. w. s. 343.

vermogen der koepokken zouden hebben, ook nog bijzonder daardoor, dat men, bij de echte kinderziekte, onder dergelijke omstandigheden, bijna gelijke uitkomsten waarneemt. Het is namelijk door de waarnemingen van verscheidene geneeskundigen bewezen, dat de klierziekte in het bijzonder een' beslissenden invloed heeft op de natuurlijke kinderziekte: en dat klierachtige kinderen, welke de kinderziekte kregen, niet zelden naderhand evenwel van diezelfde ziekte nog eens werden aangetast. Ik breng hier, in de plaats van vele anderen, die dit waarnamen, alleen de met zoo veel regt hooggeschatten HUFELAND aan, die in zijn zoo belangrijk werkje over de kinderpokken (*) verscheidene bewijsredenen voor deze stelling geleverd heeft. Zoo zegt hij, onder andere, aldaar bl. 34: „ behalve wormen en het tanden krijgen heb ik alle uitdrooging (*Atrophie*) en klieren nadeeligen invloed op deze ziekte zien uitoefenen. Verstoppingen in de darmscheils-klieren schijnen de kritische bewerking van het gift te verhinderen, en bragten ligtelijk afwijkingen te wege." Op eene andere plaats, bl. 43: „ Altijd bespeurde ik dat de krisis volkomener was, hoe vrijer het kliergestel werkte, hoe meer zamenstemming en veerkracht er in het zenuwgestel plaats had. Vooral vond ik verstoppingen der klieren en van het onderlijf, wier sterke invloed op huidziekten en op de verhindering van kritische bewegingen genoegzaam bekend is, zeer werkzaam ter wijziging, ontaarding, en volslagen verhindering der krisis in de kinderziekte. Mij zijn eenige gevallen bekend, dat zelfs natuurlijke besmetting

(*) *Bemerkungen über die naturl. und geimpften Blattern* Leipz. 1793.

ting, bij dergelijke kinderen, louter onechte kinderpokken voortbragt, waarop hardnekkige ſlepende kwalen volgden."

Zouden wij, na deze ten aanzien van de gewone kinderziekte gemaakte waarnemingen, geen regt hebben te beſluiten, dat die ziekten, welke op de natuurlijke pokken zulk een' beſlisſenden invloed uitoefenen, en derzelver ſcheiding in zulk een' hoogen graad ſtoren, dat de ziekte voor de tweede maal zulke menſchen aantast, dat die ziekten in ſtaat zijn hetzelfde bij de koepokken te weeg te brengen. Ik moet bekennen, dat ik, wat mij betreft, in de geneeskunde niet veel op beſluiten bouwe, welke op niets anders, dan op analogie gegrond zijn; het ſtraks bijgebragte komt mij echter niet onwaarſchijnlijk voor, en ik moet, ingevolge van mijne eigene ondervinding daaromtrent, het daarvoor houden, dat de voornaamſte oorzaak van het ontſtaan der gewijzigde kinderziekte juist daarin gelegen is.

Uit de te voren medegedeelde waarnemingen, en de daarbij gewijzigde opmerkingen vloeit, derhalve duidelijk voort, dat het ontſtaan der gewijzigde kinderziekte bij ſommige perſonen geene loutere toevalligheid is, maar dat dezelve telkens door eene *bijzondere* en *bepaalde* oorzaak wordt te weeg gebragt, welke laatſte, voor elk geval, door middel van een ten dien einde in het werk geſteld onderzoek, buiten twijfel, zonder veel moeite zoude kunnen gevonden worden. Wij zien echter tevens uit het hier boven voorgedragene, dat niet eene en dezelfde oorzaak altijd en in alle gevallen de gewijzigde kinderziekte veroorzaakt, dewijl er onderſcheidene omſtandigheden wezen kunnen, welke in ſtaat zijn zulk een verſchijnſel

te veroorzaken en voort te brengen. Tot dusverre heeft ons de ondervinding, in deze zaak, de oorzaken, waarvan wij gewaagd hebben, als aanleiding tot het ontſtaan der gewijzigde kinderziekte leeren kennen, en het blijft voor de ſcherpzinnigheid en geest van waarneming, den artſen eigen, te bepalen, welke van alle de gemelde verſchillende oorzaken, in dit of dat geval van gewijzigde kinderziekte, tot het ontſtaan van dezelve voornamelijk gelegenheid heeft gegeven. Ik kan bij deze gelegenheid tevens de opmerding niet terughouden, dat men dit ſtuk toch niet voor volkomen afgedaan zal houden, dewijl hier altijd nog veel te wenſchen overig blijft, en ik achte het derhalve pligt, elken geneesheer, welke gelegenheid mogt hebben hierover nog meer waarnemingen te doen, te herinneren en aan te manen, die gelegenheid toch niet te laten voorbijgaan, zonder er gebruik van gemaakt te hebben.

Welk is het middel, om dezelve voor te komen?

Het gewigt van een naauwkeurig onderzoek en kennis der oorzaken, waaraan het ontſtaan der gewijzigde kinderziekte is toe te ſchrijven, is nog duidelijker bij de verlangde beantwoording der bovenſtaande vraag. Men kan toch ſlechts uit eene juiste kennis van de oorzaken der gewijzigde kinderziekte de middelen afleiden, welke men tot het weren van deze ziekte zoude moeten aanwenden, en tot welker beſchouwing ik nu, naar aanleiding der prijsvraag, moet overgaan.

Bij

Bij eene vergelijking van het aantal gevallen, waarin de koepokinenting, ingevolge de waarnemingen der Geneeskundigen volkomen en volſtrekt tegen alle daaropvolgende beſmetting der kinderziekte beveiligt, met die, waarin, volgens dergelijke waarnemingen, er geene volkomene zekerheid plaats had, bevinden wij weldra, dat beiden eigenlijk, wat het aantal betreft, niet met elkander in aanmerking komen, daar de laatſte door de eerſte inderdaad al te zeer overtroffen worden. Wij zien derhalve uit deze in alle landen gedane waarnemingen, dat de koepokinenting, in verre de meeste gevallen, waarin zij werd aangewend, zich als een volkomen, en volſtrekt voorbehoedmiddel, hetwelk niets meer te wenſchen overlaat, betoond heeft, en derhalve dien naam met allen regt draagt. — Wanneer wij vervolgens, aan den anderen kant, de verſchillende oorzaken van het ſomwijlen mislukken der koepokinenting, en het ontſtaan der gewijzigde kinderziekte bij zulke perſonen, zoo verre die oorzaken door de naſporingen der Geneeskundigen bekend zijn, nagaan en beoordeelen, zoo bevinden wij, dat gemelde oorzaken alle van dien aard zijn, dat de waarde der koepokinenting, als voorbehoedmiddel tegen de echte kinderziekte, daardoor niet in het minst verkort mag heeten. De oorzaken toch van de gewijzigde kinderziekte, zooverre die voor als nog bekend zijn, ontſtaan alle of uit eene voorafgegane gebrekkige koepokinenting in het algemeen, genomen in den uitgeſtrektſten zin van het woord, of in eenen onregelmatigen, of ziekelijken, ſtaat van die perſonen, welke gevaccineerd werden, en waardoor gemelde perſonen juist toen niet geſchikt waren, door de koepok, naar behooren, aangedaan, en voor eene ver-

vol-

volgens plaats hebbende besmetting der kinderziekte volkomen beveiligd te worden. Beide deze oorzaken zijn, zoo als gezegd is, niet van die natuur, dat daardoor de koepokinenting in waarde zoude dalen; beide kunnen weggenomen, of althans vermeden worden. Men behoeft derhalve geene zwarigheid te maken, de door de *Maatschappij* opgeworpen vraag: *wat is het middel, om de gewijzigde kinderziekte te verhoeden?* te beantwoorden, met te zeggen: dat middel is eene in alle opzigten volkomen, en alle kenmerken van echtheid dragende koepokinenting. Slechts door echte koepokken, onder die omstandigheden en met die voorzorgen ingeënt, en zoodanigen loop hebbende, als behoort, zal men de gewijzigde kinderziekte naderhand kunnen verhoeden. Doch het gevolg zal, in zulk een geval ook zeker zijn en de moeite loonen. — Door dit antwoord zoude ik derhalve aan dit gedeelte der vraag mogen rekenen voldaan te zijn, indien ik niet kon nagaan, dat de Maatschappij in dit geval van mij zoude verlangen, die kenschetsende teekenen en toevallen op te geven, waaruit men eene gedane koepokinenting als echt, en volkomen beveiligend zoude kunnen aanmerken, dewijl juist daarin, zoo als ik zelf beweer, het eigenlijke middel ter verhoeding, in het vervolg, van alle gewijzigde kinderziekte gelegen is. Ik moet uit dien hoofde hier nog eenige aanmerkingen, omtrent dat stuk laten volgen, dewijl ik daardoor hope, aan de vorderingen van de Maatschappij te voldoen.

De vraag is derhalve: *welke zijn de kenmerken eener echte, volmaakte en tegen de ware kinderziekte volkomen beveiligende koepok?* Gaarne beken ik de beantwoording dezer vraag, die ik mij zelve voorleg, omdat

dat ik zulks noch vermijden, noch na kan laten, tot mijn leedwezen eenigzins met tegenzin te ondernemen, dewijl ik dezelve voor eene der moeijelijkste in het gansche stuk der koepokinenting aanmerke, en de tot dusverre bekend gewordene gevoelens der Geneeskundigen, volgens mijn inzien, nog geen volkomen bevredigend antwoord hebben geleverd. Uit dien hoofde wil ik mij niet onttrekken, reeds aanstonds en vooraf te verklaren, dat ik de kenmerken der echte koepok, zoo als zij in alle gevallen, als volstrekt beveiligend tegen alle en eigelijke besmetting van kinderziekte, beveiligen, even zoo min in staat ben op te geven, als mijne voorgangers, en bepale mij, ten betooge van het regtmatige dezer openhartige en vrijmoedige verklaring, tot de volgende aanmerkingen.

1. Als een der meest afdoende kenmerken van de echtheid den koepok wordt, zoo als bekend is, door de beste waarnemers in *Engeland* en *Duitschland*, de oppervlakkige roodheid der huid om de pok, of de roode kring (*areola*) opgegeven, en men beweert, dat die koepokken, waarbij zich die roode kring niet vertoond heeft, ook niet als echt, niet als volkomen beveiligend tegen de natuurlijke kinderziekte zijn aan te merken. Het klinkt dus zeer vreemd, wanneer men verneemt, dat verscheidene der beste waarnemers en schrijvers over de koepokken in *Frankrijk* juist het tegendeel beweren, dewijl zij beweren, dat de gemelde roode kring niet als een wezenlijk verschijnsel der echte, beveiligende, koepok moet aangenomen worden, en ten bewijze van deze stelling zich op door hen waargenomene gevallen beroepen. Zoo zegt, b. v. AUBERT: „somtijds verschijnt deze ontstekingskring

kring om de puist niet, en evenwel is de perfoon voor de kinderziekte beveiligd." Voorts COLON: „ *dans plusieurs cas il n'existe ni engorgement, ni duréte dans le tissu cellulaire sons la vésicule de vaccine, et cependant son effet préservatif est aussi certain. Les boutons, qui ne s'entourent pas d'une aréole, mettent, comme les autres, à l'abri de la pétite vérole.* — En eindelijk MOREAU: *l'aréole, qui environne ordinairement la tumeur vaccine, et qui ne forme pas un symptome essentiel de la maladie.* In het aanhangfel van MUHRY op het werk van WILLAN vindt men deze plaatfen aangehaald.

Indien nu de gezegden van die verfchillende Franfche geneeskundigen allen op waarnemingen gegrond zijn, zoo als men voorzeker moet denken, zoo zien wij daaruit, dat een toeval, hetwelk wij anders algemeen als een kenfchetfend teeken van de echte, beveiligende koepokken befchouwden, die eigenfchap niet verdiend heeft, daar de koepokken in zulke gevallen, waarbij geene roode kring aanwezig was, nog voor eene befmetting met kinderziekte beveiligen. Het eenige, waardoor men de waarde van den rooden kring, als kenmerk van echtheid zoude kunnen vasthouden, komt hierop neêr, dat men beweert, de koepokken waren, in de door de Franfche bijgebragte voorbeelden, niet echt, maar valsch; de valfche toch beveiligen ook in eenige weinige gevallen, voor de natuurlijke kinderziekte, ten minfte voor een tijd lang, zoo als LÖFFLER (*) zulks reeds voorlang heeft gefteld, en het door THUESSINK (†) naderhand bevestigd is.

2. Een

(*) HUFELAND *Journ.* 21 Bd. 1 St. f. 50.

(†) T. 2. p. f. 19 20.

2. Een ander toeval, hetwelk door sommige geneeskundigen als een kenschetsend teeken der echte, beveiligende, koepokken wordt aangemerkt, is de *koorts*, welke op den achtsten of negenden dag na de inenting invalt. Inzonderheid vindt men onder de Engelsche artsen, welke de inenting sterk hebben bedreven, zeer vele, welke die koorts als een gewigtig en noodzakelijk verschijnsel beschouwen, zoo als; onder anderen, JENNER zelf. Daarentegen zijn er ook in *Engeland* zelf aanzienlijke artsen, welke het tegendeel begrijpen, en daaronder vooral AIKIN (*) en BRYCE (†), bij name verdienen genoemd te worden, en waarmede, in *Frankrijk* AUBERT en COLON zich duidelijk vereenigen, verklarende de laatste, onder andere, uitdrukkelijk het volgende: *Les sujets vaccinés, chez qui le mouvement de la fièvre n'est pas sensible, sout également préservés de cette maladie (la petite vérole).*

Na deze zoo geheel tegenstrijdige stellingen, welke MUHRY (§) echter zeer scherpzinnig met elkander heeft trachten te vereenigen, kunnen wij echter voor ons niet besluiten, de koorts bij de koepokinenting als een voor alle gevallen geldend kenmerk van derzelver beveiligend vermogen te verklaren.

3. De bepaalde, en na zoo vele duizende waarnemingen bij de koepokken bevestigde haar bijzonder *eigene* loop

(*) *A concise view of the most important facts concerning the Cow-pox.* Lond. 1801.

(†) *Pract. Beobacht. über die Impfung der kouhpocken übers von* FRIESE 1803. f. 121.

(§) T. a. p., Aanhangsel. f. 120.

loop, ten aanzien der van den eenen dag tot den anderen waargenomen gedaante en ontwikkeling der puisten zelve, onderſcheidt zelfs de echte koepokken genoegzaam van de zoogenaamde koepokken, en deze loop zoude dus als een kenmerk der echte en beveiligende koepokken aangenomen kunnen worden. Wij kunnen echter daartoe even min beſluiten, daar de ſedert de laatſte jaren van verſcheiden zijden bekend gemaakte waarnemingen ons geleerd hebben, dat ook zulke perſonen, bij welke de koepokken, zoowel ten aanzien van de gedaante, als den loop van der puisten, eenen regelmatigen loop gehad hadden, evenwel niet vrij bleven van de beſmetting den natuurlijke kinderziekte, om welke reden dat kenmerk niet als volſtrekt kenſchetſend kan worden aangemerkt.

4. De Engelſche Geneeskundige BRYCE heeft, zoo als bekend is, daarin een bepaald kenteeken der echte en duurzaam beveiligende koepokken beweerd gevonden te hebben, dat, als eenige dagen na de inenting bij dezelfde perſoon, de inenting voor de tweede maal verrigt wordt, en deze laatſte dan zoo veel ſneller voorgaat, dat beide inentingen ten zelfder tijd harê grootſte hoogte bereiken, zulke perſonen als de echte koepokken gehad te hebben moeten worden aangemerkt, en voor de kinderziekte volkomen beveiligd zijn. — Deze ſtelling van den Engelschman, wier waarde en waarheid geene theoretiſche redenering, maar alleen ervaring kan beoordeelen en beſlisſen, heeft bij vele artſen ingang gevonden. Inzonderheid ſchijnt men in *Holland* veel waarde aan deze manier te hechten, daar zij door verſcheiden geneeskundigen altijd in het werk geſteld wordt. Het zoude zeer te wenſchen zijn, dat dit gevoelen gegrond mogt wezen, daar wij

dan

dan een zeer duidelijk in het oogvallend kenteeken der echte, bestendig beveiligende koepokken zouden gevonden hebben. Doch het is jammer, dat zelfs in *Engeland* waarnemingen bekend gemaakt zijn geworden, welke juist het tegendeel bewijzen. THOMAS HUGO namelijk, te *Crediton* eerst zelfs een aanhanger van BRYCE's manier van inenten, en die haar altijd volgde, verhaalt naderhand, dat dezelve geen bewijs van de echtheid en het bestendig beveiligend vermogen der koepokken oplevert, daar een door hem, volgens de manier van BRYCE, met de koepokstof ingeënt kind naderhand toch de natuurlijke kinderziekte gekregen heeft, en van hetzelfde, aan twee andere kinderen, de natuurlijke kinderziekte, met een goed gevolg, zijn ingeënt geworden (*). Na eene zoo beslissende waarneming, kunnen wij het onmogelijk in onze gedachten nemen, de voorgedragene stelling van BRYCE als geldig en bewezen aan te merken.

Vatten wij nu de hier bijgebragte en op waarnemingen gegronde bedenkingen zamen, dan schijnt daaruit, met regt, het besluit getrokken te kunnen worden, dat wij tot dus verre een zeker en bepaald kenmerk der echte en tegen de natuurlijke inenting duurzaam beveiligende koepokken missen. Indien wij dit dan ook volledig moeten erkennen, zoo vermindert echter daardoor de voorbehoedende kracht der koepokken in het minst niet, en men mag dezelve daarom niet verkleinen, daar dezelve, door zulk een ontelbaar aantal waarnemingen, in alle werelddeelen op de proef is gesteld, dat verder daaraan te twijfelen onzinnigheid, ja razernij verdient genoemd te worden. En ook juist

(*) *Medic. and Physic. Journ.* April 1807.

deze laatſte waarnemingen van het op den duur plaatshebbend beveiligend vermogen der koepokken, tegen de natuurlijke kinderziekte, bewegen ook mij, de echte en, in alle opzigten, volkomene koepokinenting voor het beste en krachtigſte middel ter voorbehoeding der zoogenaamde gewijzigde kinderziekte aan te merken. Doch dewijl ons, zoo als gezegd is, een zeker kenteeken, waardoor de echtheid en duurzame beveiligende kracht der koepokken, in alle gevallen, zich naauwkeurig laat opmaken, bij den tegenwoordigen ſtaat onzer kennis ſchijnt te ontbreken, moeten wij ons, voor als nog, daarmede vergenoegen, de betrekkingen en omſtandigheden op te geven, onder welker inachtneming de in het werk geſtelde koepokinenting allerwaarſchijnlijkst als echt, en genoegzaam beveiligend tegen de beſmetting der natuurlijke kinderziekte kan genoemd worden. Deze omſtandigheden zullen, in allen gevalle, tot de volgende punten kunnen teruggebragt worden.

1. Men verrigte de koepokinenting, zooveel als mogelijk is, alleen bij volkomen gezonde kinderen, en inzonderheid niet bij dezulken, welke door die ziekte zijn aangetast, welke als oorzaken der gewijzigde kinderziekte zijn opgegeven; maar men trachte zulke kinderen eerst, door eene doelmatige geneeswijze, van die ziekten te bevrijden. Indien het, bij eene hevig toenemende epidemie van kinderziekte, volſtrekt noodig mogt zijn, ook zulke kinderen in te enten, merke men dezelve niet aan, als *volkomen* beveiligd, maar herhale op dezelve de koepokinenting nog eens, nadat zij genezen zijn.

2. Men neme de ſtof, welke men tot verder inenten gebruiken wil, altijd alleen uit de koepok van een in allen opzigte gezond kind.

3. Voorts

3. Voorts geve men naauwkeurig acht, dat de ſtof, welke men wil gebruiken, niet uit eene zoogenoemde valſche koepok, maar uit eene genomen worde, welke alle kenteekenen van echtheid, in zoo verre die thans bekend zijn, vereenigt.

4. Dit laatſte vooronderſteld zijnde, lette men verder bepaaldelijk daarop, dat de ſtof ter regter tijd uit de pok genomen zij. Dit moet

a. Niet *te vroeg* geſchieden, vooral niet voor den zesden dag, als wanneer de ſtof nog niet behoorlijk bereid is;

b. Doch ook niet *te laat*, te weten niet meer na den twaalfden dag, wanneer de ſtof reeds etterachtig begint te worden.

5. Men ente van één kind niet te veel anderen in, door elkander gerekend niet meer dan vier of vijf; door welk getal de inenting genoeg aan den gang kan gehouden worden.

6. De inenting geſchiede, zooveel als mogelijk is, van den eenen arm op den anderen; waar zulks niet mogelijk is, bediene men zich alleen van eene koepokſtof, welke met alle, bekende, voorzorgen bewaard is, en welke niet door ouderdom, hitte, verrotting of dergelijke omſtandigheden, hare werkzame kracht kan verloren hebben.

7. Nooit ente men de ſtof in, welke uit eene opengebarsten of opgekrabde pok nog vloeijen mogt; —

8. Evenmin uit eene pok, welke reeds te voren door kunst, tot inenting van andere kinderen, geopend werd; behalve misſchien in de uiterſte noodzakelijkheid, en dan met vele voorzorgen.

 9. Ook

9. Ook niet met eene ſtof, welke al te lang aan de werking der dampkringslucht was blootgeſteld.

10. De kunstbewerking zelve geſchiede altijd volgens de bekende vereischten, en volgens die manier, welke algemeen als de doelmatigſte is aangenomen. Men vermijde vooral de inenting door Spaanſche vliegpleisters, of door met koepokſtof bevochtigd garen; ook bediene men zich niet van verroeste lancetten of naalden.

11. Men bepale zich niet tot te weinig ſteekjes, maar make er ten minſte twee of drie op elken arm; doch ook niet veel meer, en niet te digt bij elkander.

12. Men verrigte de koepokinenting bij geen kind, hetwelk men vermoedt reeds door de beſmetſtof der kinderziekte te zijn aangetast, ten minſte niet, om bij zulk een kind het uitbotten van de menſchenpokken nog door de koepokken te verhoeden.

13. Wanneer de inenting met deze voorzorgen en eenige andere verrigt, welke in het bijzonder door KRAUS (*) goed zijn opgegeven, moet men nu verder daarop zien, of dezelve wel geſlaagd zij, dat is, of zij alle de tot dus verre bekende kenteekenen van echte koepokken draagt. Hiertoe behoort bijzonder:

a. De bekende loop der ziekte, welke aan de echte koepokken eigen is, en de van den eenen dag tot den anderen plaats hebbende ontwikkeling der koepokken, ten aanzien der uiterlijke gedaante en voorkomen.

b. Het verſchijnen van den rooden kring, welke, in weêrwil van de gezegden van de bovengemelde Franſche Geneeskundigen, altijd nog als een verſchijnſel

moet

(†) T. a. pl., S. 242, ff.

moet worden aangemerkt, hetwelk niet moet ontbreken.

c. De, op den achtſten of negenden dag, bij de koepokken ontſtaande koorts, is insgelijks een toeval, ingevolge de meeste waarnemingen, hetwelk men ongaarne mist.

14. Wanneer de koepokinenting bij een perſoon ſlechts eene eenige pok te weeg brengt, moet zulk eene pok niet geopend noch in haren loop daardoor geſtoord worden.

15. Eindelijk zoude men, naar het gevoelen van eenige Geneeskundigen, elke gevaccineerde, na verloop van eenigen tijd, nog eens kunnen inenten.

Wij hebben dan, in het bovenſtaande, de omſtandigheden, waaronder de koepokinenting moet ondernomen, en de verſchijnſelen, welke dezelve in haren loop vertoonen moet, kort aangeſtipt. Intusſchen kan dat alles op geene volledigheid en volkomene uitputting van het onderwerp aanſpraak maken, zoo als ik zulks ook geenszins doe. In de prijsvraag zelf is daartoe toch hoegenaamd geene aanleiding, en de ſchrijver dezer verhandeling kon het ook niet in de gedachten nemen, en behoefde er ook niet aan te denken, om dit onderwerp hier bijzonder en uitvoerig te bearbeiden.

De voorwaarden, die er tot het voortbrengen eener volkomene koepok vereischt worden, en de kenteekenen van derzelver echtheid en beveiligend vermogen, zijn, voor zoo verre eene opgave van dezelve voor als nog mogelijk is, door onderſcheidene ſchrijvers, in verſchilde geſchriften, zoo bondig en klaar opgegeven, dat ik eene nadere in bijzonderheden tredende opgave van dezelve, ter dezer plaats als, in allen opzigte, overtollig moet

achten; zoo als ik mede, door zulk eenen arbeid te ondernemen, deze verhandeling baarblijkelijk al te wijdloopig zoude maken. Om die reden, heb ik alles, wat hier toe behoort, ſlechts kort aangeſtipt; alleen, om van geen verzuim op dit ſtuk beſchuldigd te kunnen worden.

Vatten wij dan nu het gezegde over de middelen, ter verhoeding van de gewijzigde kinderziekte, bij te voren gevaccineerde perſonen, zamen, dan kunnen wij niet nalaten, deze vraag na eene rijpe overweging te beantwoorden, met de verklaring: het beste en werkzaamſte middel tot dat doel is de in allen opzigte behoorlijk, en volgens de regels der kunst in het werk geſtelde koepokinenting. Eene ſtelling, waarvan het bewijs op millioenen voorbeelden onbewegelijk vast ſtaat, en welke volgende eeuwen waarſchijnlijk niet zullen doen wankelen.

Met deze heerlijke reſultaten beſluit ik dan het eerſte en voornaamſte gedeelte mijner Verhandeling; hetzelve is wel wat wijd uitgeloopen, doch het gewigt der zaak duld geene meerdere bekorting. Naar mijn inzien heb ik, in dit gedeelte, alles, wat in de prijsvraag ter beantwoording is voorgedragen, behandeld, en moet het verder mijnen geëerden Beoordeelaren overlaten, te beſlisſen, in hoe verre ik aan de vraag voldaan heb, of niet. Hiermede wende ik mij derhalve tot de overweging der nog overgeblevene, in de prijsvraag bevatte vragen, bij welker beantwoording ik mij meer zal kunnen bekorten. Eensdeels toch volgt het antwoord als van zelf uit hetgene in de eerſte afdeeling is voorgeſteld; terwijl het, anderdeels, niet aan genoegzame waarnemingen mangelt, waarop wij ons beroepen, en die niet kunnen misſen ons tot een zeker reſultaat te leiden. Even als zulks in

de

de eerste afdeeling geschied is, zal ik ook in de beide volgende, op dezelfde manier, mij de in de prijsvrage behandelde orde tot een rigtsnoer stellen, en daarvan alleen afwijken, wanneer de aard der zaak het noodzakelijk maakt.

TWEEDE AFDEELING.

Wat heeft men thans te denken van het op den duur behoedend vermogen der koepokken? Is het raadzaam in elke epidemie op nieuw in te enten?

Laat ons de eerste dezer vragen, als de gewigtigste, het eerst tot een punt onzer beschouwing maken, dewijl uit eene juiste en bepaalde beantwoording van dezelve als van zelf moet voortvloeijen, wat men ten aanzien van de tweede te denken heeft.

De vraag: of de koepokinenting dezulke, welke in alle opzigten regelmatige en echte koepokken gehad hebben, ook voor het geheele leven beveiligt, om door de natuurlijke pokken besmet te worden, dan wel, of het beveiligend vermogen van dezelve, na verloop van tijd, afneemt, en welligt eindelijk wederom geheel ophoudt; deze vraag dan is een punt, hetwelk reeds van het be-

gin der uitvinding van JENNER de opmerkzaamheid der artſen heeft tot zich getrokken, en was inzonderheid den beſtrijderen der koepokinenting zeer welkom, die zich bevlijtigden, om daardoor de waarde der koepokinenting te verkleinen, en haar te doen verachten. In de laatſte jaren ſchijnt men deze tegenwerping tegen het nut der koepokinenting nog niet te kunnen vergeten, althans de waarſchijnlijkheid daarvan niet geheel te durven ontkennen, daar onderſcheidene Schrijvers, in deze laatſte tijden, daaromtrent niet beſlisſend wagen uitſpraak te doen, maar meer vooronderſtellenderwijze daarvan ſpreken. Het zoude al te wijdloopig zijn, indien ik hier alles, wat over dit ſtuk, van het begin der koepokinenting tot op den tegenwoordigen tijd voor en tegen verhandeld is, naauwkeurig wilde opgeven; ook zoude zulks alleen uit een geſchiedkundig oogpunt belangrijk wezen. Ik wil, in de plaats hiervan, naar het tegenwoordig ſtandpunt onzer kennis, ſlechts zoodanige waarnemingen en aanmerkingen mededeelen, welke, naar mijn inzien, het onderhavig vraagſtuk bondig beantwoorden, en elken onpartijdigen beoordeelaar als afdoende bewijzen moeten voorkomen.

Het is zoo, de waarnemingen van geloofwaardige Geneeskundigen hebben het, zoo als te voren gezegd is, bewezen, dat verſcheidene voorwerpen, bij welke de koepokken eenen regelmatigen loop gehad hebben, desniettegenſtaande naderhand van de beſmetting der kinderziekte niet vrij bleven, maar door deze ziekte, evenwel, ſchoon in eene zachtere en minder gevaarlijke gedaante werden aangetast. Zoodanige waarnemingen zijn er wel reeds voor vele jaren, niet lang na de ontdekking der

koe-

koepokken gedaan, dezelve vermeerderden echter met den tijd, en werden in de laatfte jaren eindelijk zoo veelvuldig, dat er bijna geene landftreek meer is, waar de kinderziekte heerfchend werd, of de artfen hebben daarvan voorbeelden genoeg ontmoet. Deze omftandigheid, dat namelijk in de laatfte jaren, de gewijzigde kinderziekte zich, bij te voren gevaccineerden, zooveel meer vertoond heeft, dan in vroeger jaren, fchijnt in het bijzonder gefchikt het vermoeden, hetwelk fommige Geneeskundigen buitendien koesteren, voet te geven, dat het beveiligend vermogen der koepokken langzamerhand afneemt, en, door lengte van tijd alleen, eindelijk geheel zou kunnen verloren gaan; een vermoeden, dat, zoo het als waar en gegrond moet worden aangemerkt, de treurigfte gevolgen voor het menfchelijk geflacht naar zich zoude flepen.

Naar mijn inzien, behoeven wij echter voor zulk eene gebeurtenis niet bevreesd te wezen, daar dit gevoelen alleen op louter willekeurige vermoedens berust, en tot dusverre althans door geen' Schrijver met overtuigende gronden is bewezen geworden. Van den anderen kant ontbreekt het ons niet aan bewijzen, waardoor wij genoegzaam kunnen betoogen, dat voortgang van tijd alleen, zonder andere medewerkende oorzaken, niet in ftaat is eene vermindering, of volkomen vernietiging, van het beveiligend vermogen der koepokken teweeg te brengen. Tot betoog van deze ftelling brenge ik alleen de volgende gronden bij.

1. Niettegenftaande het getal der gevallen, van befmetting met natuurlijke kinderziekte, na eene regelmatig afgeloopene koepokinenting, nog al aanmerkelijk is, komen

zij echter, wat hun aantal betreft, geenszins in vergelijking met die, waarbij juist het tegendeel plaats had, en de koepokken zich *op den duur* beveiligend bewezen. Bijna alle waarnemers, welke hunne waarnemingen over de gewijzigde kinderziekte hebben medegedeeld, ſtemmen daarin met elkander volkomen overeen, dat in verre de meeste gevallen de perſonen, die gevaccineerd waren, gedurende de door hen waargenomene epidemiën van kinderziekte algemeen van de beſmetting vrij gebleven zijn, alhoewel de gelegenheid tot beſmetting veelvuldig bij hen plaats had. Die gevallen, waarin zich de koepokinenting een op den duur volkomen beveiligend middel betoonde, hebben inderdaad zoo aanzienlijk een overwigt, dat zij, in vergelijking van de tegenovergeſtelde, in geene evenredigheid kunnen geſteld worden. Volgens eene waarſchijnlijke begrooting, neemt men tusſchen de gevallen, dat de koepokinenting tot geene volſtrekte en duurzame beveiliging tegen de kinderziekte verſtrekte, en de tegenovergeſtelde, waarbij zulks wel plaats had, eene verhouding, als van een tot duizend aan (*), welke wel niet, als in allen opzigte juist zal moeten worden aangemerkt, maar toch altijd een bewijs is, hoeveel overwigt, zelfs in *Engeland*, de duurzaamheid van het beveiligend vermogen der koepokken boven de tegenovergeſtelde gevallen heeft.

Nu levert juist dit overwigt, hetwelk niet alleen in *Engeland*, maar bijna in alle andere landen plaats heeft, een ſterk bewijs op voor de waarheid der ſtelling, dat de koe-

(*) Door PEARSON, in het berigt van het *Oorſpronkelijk Inſtituut voor de koepokinenting*.

koepokinenting de gevaccineerde perſonen niet ſlechts voor een' zekeren tijd voor de natuurlijke kinderpokken beveiligt, maar dat dit beveiligend vermogen zich over den geheelen leeftijd dier perſonen uitſtrekt. De beſlisſing van dit vraagſtuk is toch van dien aard, dat geene theoretiſche redeneringen, geene wijsgeerige beſpiegelingen, daaromtrent iets afdoen, maar integendeel ondervinding en waarnemingen alleen de zaak kunnen uitmaken en boven allen twijfel verheffen. Maar het is juist die ondervinding, waaruit wij duidelijk leeren, dat verre het grootſte gedeelte van met de koepokſtof ingeënte perſonen, voor het vervolg, volkomen bevrijd blijven voor alle beſmetting der kinderziekte, en ſlechts een naar evenredigheid zeer gering aantal nog door dezelve wordt aangetast; zoodat wij, ons op die ondervinding grondende, niets anders kunnen beſluiten, dan dat de koepokken niet ſlechts voor een' tijd, maar op den duur en voor het geheele leven, eene volkomene beveiliging van de ingeënte perſonen, tegen alle beſmetting van natuurlijke kinderziekte verſtrekken; of dat, ten minſte, lengte van tijd alleen, zonder medewerking van andere oorzaken, niet in ſtaat is het beveiligend vermogen der koepokinenting te verminderen en geheel weg te nemen. Op dezelfde wijze beweren wij ook ten aanzien van het kwik, dat het de veneriſche ziekte geneest, en noemen het daarom een *ſpecificum* tegen die ziekte, offchoon er verſcheidene gevallen kunnen opgegeven worden, dat een ſchrander Geneesheer dat middel daartegen niet zal gebruiken, omdat het de ziekte zigtbaar zoude verergeren. Doch, even zoo min, als wij daarom in onze gedachten zullen nemen, het kwik geen *ſpecificum* tegen die ziekte te noemen,

even min zullen wij eenig regt hebben, op den inval te komen, om de koepok de eigenſchap te betwisten, dat zij een *ſpecificum* ter verhoeding der kinderziekte is, omdat dit behoedend vermogen, in eenige weinige gevallen, miste.

2. Men heeft voorts zeer dikwijls waargenomen, dat onder de te voren met de koepokſtof ingeënte, en tot dus verre van de natuurlijke kinderziekte vrijgebleven perſonen, niet zelden zulken waren, bij welke de koepokinenting reeds zeer lang geleden, ja zelfs terſtond bij de eerſte ontdekking der koepokſtof, had plaats gehad. Offchoon velen onder deze menſchen zich herhaalde malen aan de beſmetting hadden blootgeſteld, bleven zij, zoo als gezegd is, daarvan volkomen bevrijd, en leveren dus een ſprekend bewijs, dat de koepokinenting in ſtaat is, voor het geheele leven, of althans tot op den huidigen dag, voor de kinderziekte te beveiligen, en dat in die gevallen, waarin dat beveiligend vermogen verloren is gegaan, zulks waarſchijnlijk aan andere oorzaken moet worden toegeſchreven.

3. Dit laatſte wordt nog ſterker bewezen, door de proefnemingen, welke ik zelf, met dat oogmerk, opzettelijk in het werk ſtelde. Ik koos namelijk, uit een groot getal in vorige tijden gevaccineerde perſonen twintig uit, bij welke de koepokinenting voor zestien jaren, en nog langer te voren, had plaats gehad, en bij welke de koepokken, volgens geloofwaardige getuigenisſen en de nog aanwezige litteekenen, eenen regelmatigen loop gehad hadden, zoo als die aan echte pokken eigen is. Deze twintig perſonen vaccineerde ik nu voor de tweede maal, en wel ieder afzonderlijk, met eene allezins echte

en

en verſche koepokſtof; terwijl ik tevens met dezelfde ſtof telkens een kind inentte, hetwelk de koepokken nog niet gehad had, ten einde, op die wijze, het uitwerkſel, in beide gevallen, des te juister te kunnen waarnemen en beoordeelen. Het gevolg van deze proefnemingen was dit, dat bij alle de kinderen, welke nog nooit gevaccineerd geweest waren, de inenting zeer goed vatte, en volkomen regelmatige pokken ten voorſchijn deed komen; terwijl de overige twintig perſonen, welke te voren gevaccineerd geweest waren, door de nu voor de tweede maal in het werk geſtelde inenting, allen niet dan *valſche* pokken kregen. De inenting vatte bij hen wel, daar de inentings-ſteekjes niet terſtond verdwenen, maar ſpoedig ontſtoken werden, en, in het algemeen, alle die verſchijnſelen vertoonden, welke men, door het vaccineren van menſchen, welke te voren de natuurlijke kinderziekte gehad hebben, kan te wege brengen; doch alle deze ontſtoken puistjes vertoonden hoegenaamd geene kenteekenen van ware koepokken. Ik was echter met deze proeven nog niet volkomen tevreden, om datgene, wat ik verwachtte en wenschte, te bevestigen, maar entte nu ook die perſonen, welke, zeer vele jaren geleden, de koepokken gehad hadden, en bij welke de voor de tweede maal gedane koepokinenting nu ſlechts valſche koepokken had te weeg gebragt, nog eens met *echte*, *natuurlijke menſchenſtof* in, om een volkomen zeker reſultaat te verkrijgen. Het gevolg beantwoordde geheel aan mijne verwachting; de inenting vatte bij *geen enkelen* van deze perſonen, en bragt niets voort, dan eene geringe plaatſelijke ontſteking, welke weldra wederom week, zonder

ver

verder eenige andere toevallen noch verſchijnſelen na zich te ſlepen.

De hier verhaalde proefnemingen werden, wel is waar, ſlechts bij twintig perſonen in het werk geſteld, en de inenting met de natuurlijke pokſlof ſlechts bij drie: doch dit getal is, naar mijne gedachten, voldoende, om datgene, wat daardoor moest bewezen worden, volkomen te bewijzen; namelijk, dat het verloop van tijd, op zich zelf, zonder medewerking van andere bijkomende oorzaken, niet in ſtaat is, het beveiligend vermogen der koepokken, in deze gevallen, te verminderen, of zelfs wel volkomen weg te nemen. Daarenboven, wat wij bij twintig perſonen, door zuivere en ontwijfelbare ondervinding, kunnen bewijzen, mogen wij ook met regt, bij meer, ja bij duizenden en millioenen, als waarheid aannemen.

4. Het vermoeden, dat het beveiligend vermogen der koepokken met den tijd zoude afnemen, en welligt eindelijk wel eens geheel konde ophouden, is voorts tot dus verre voor niets meer, dan eene loutere gisſing te houden, daar men bij geen' Schrijver van alle diegenen, welke zich daarover verklaard hebben, zelfs niet het minſte bewijs te vinden is, waardoor dat vermoeden tot waarſchijnlijkheid gebragt kan worden.

5. Zoo ſchijnt het ook eene noodelooze bekommering te zijn, dat ſommige Geneeskundigen vreezen, dat het beveiligend vermogen der koepokken verzwakt zoude worden, omdat dezelve niet van tijd tot tijd wederom van koeijen, maar altijd van *menſchen* genomen wordt. Verſcheidene waarnemingen bewijzen toch het tegendeel. Om hiervan ſlechts een en ander bij te brengen: de Medici-

na-

naal-Raad DIETRICH (*) heeft met de koepokſtof, welke hij, negen jaren geleden, uit *Manchester* gekregen heeft, en gedurende dien tijd, door inentingen van week tot week, en dus door eene reeks van ontelbare voorwerpen voortplantte, nog altijd eene zoo zigtbare werking op het geſtel te weeg gebragt, dat de koepokken, na meer dan zevenduizend inentingen, nog altijd zich in alle hare volkomenheid vertoonden. Na een tijdverloop van zestien jaren nam hij niet waar, dat een door hem gevaccineerd perſoon door de natuurlijke of de gewijzigde kinderziekte is beſmet geworden. De Hofraad BREMER (†) voorts, te *Berlijn*, telde in het jaar 1814 reeds 19,841 inentingen, door hem gedaan, en nog altijd zag hij zulk eene voldoende werking, dat zelfs niet de geringſte blijken eener vermindering in het beveiligend vermogen der koepokken waren te beſpeuren. De ondervinding van zulke geloofwaardige Geneeskundigen, waarbij men er ligt nog meer zoude kunnen voegen, zijn waarlijk toch wel voldoende, om ons alle vrees voor eene vermindering van het beveiligend vermogen der koepokken te benemen.

6. Eindelijk zouden wij de gewone geſteldheid van andere beſmettelijke uitſlagziekten hier ook wel toe kunnen betrekken, om daardoor te bewijzen, dat de koepokken op den duur en voor het geheele leven beveiligen. Wij zien toch bij de ware kinderziekte, de ſcharlakenkoorts en de mazelen, dat die voorwerpen, welke eenmaal eene van deze ziekten hebben doorgeſtaan, dezelve gewoonlijk voor de tweede maal niet weder krijgen, of dat, indien al

(*) KAUSCH, *Memorabiliën*, etc. III B., S. 282.

(†) HUFELAND, *Journal*, XI, B. 5. Stuck.

al ſomtijds dit het geval is, zulks niet ſlechts aan het tijdverloop moet worden toegeſchreven, maar uit andere omſtandigheden moet voortvloeijen. Mogen wij dit dan niet, met hetzelfde regt, ten aanzien van de koepokken vastſtellen, daar dezelve toch in andere opzigten zooveel overeenkomst met die ziekte, en inzonderheid met de kinderziekte hebben?

De hier aangevoerde bewijsgronden, welke grootendeels op zekere en geloofwaardige waarnemingen ſteunen, zijn naar mijne gedachten voldoende, om de door de Maatſchappij voorgeſtelde vraag, ten aanzien van de duurzaamheid van het beveiligend vermogen der koepokken, op eene bevredigende wijze te beantwoorden. Zij leiden toch tot het reſultaat, dat allerwaarſchijnlijkst langdurigheid van tijd alleen en op zich zelf, zonder medewerking van andere oorzaken, geen' invloed heeft op het beveiligend vermogen der koepokken tegen de kinderziekte, maar dat dit beveiligend vermogen zich, ten minſte, tot op den tegenwoordigen dag heeft uitgeſtrekt, en dat men derhalve, met de grootſte waarſchijnlijkheid, mag aannemen, dat dit beveiligend vermogen der koepokinenting ook *levenslang* zal plaats hebben.

Het is echter eene andere vraag: of in die gevallen, waar dat beveiligend vermogen, door middel van andere oorzaken, niet in alle hare volkomenheid wordt waargenomen; of, zeg ik, in deze gevallen de koepokinenting reeds aanſtonds niet in ſtaat geweest is, de vatbaarheid voor de beſmetting der natuurlijke kinderziekte geheel te vernietigen, dan of die vatbaarheid eerst naderhand, na eenig tijdverloop, wederom is gekomen? — Offchoon ik erkennen moet, dat ik geen beſlisſend antwoord op deze

vraag

vraag kan geven, dewijl de ondervinding alleen daaromtrent uitſpraak kan doen, en het ons, tot dus verre, op dat ſtuk, juist daaraan ontbreekt. Ik kan het evenwel niet geheel onaangeroerd laten, maar zal uit dien hoofde zooveel tot toelichting van dit onderwerp mededeelen, als ik daarover, uit onderſcheidene Schrijvers, heb kunnen putten.

In het meermalen aangehaalde werk van THOMSON worden buiten twijfel de meeste waarnemingen medegedeeld van eene gebrekkige beveiliging door de koepokken, en het ontſtaan van de gewijzigde kinderziekte, waartoe dezelve gelegenheid gaf. Deszelfs Schrijver merkt echter uitdrukkelijk aan, dat hij geene gelegenheid gehad heeft, zich er van te verzekeren, wanneer eigenlijk de koepokken haar vermogen, om, na de beſmetting der kinderziekte, het uitbarsten van deze laatſte te verhoeden, verloren hadden. Op eene andere plaats beweert dezelve, dat het geval is voorgekomen, waarin de lenigende, of wijzigende kracht der koepokken, door de langdurigheid des tijds, is verloren gegaan. De ouderdom der voorwerpen, die, na te voren gevaccineerd geweest te zijn, door de gewijzigde kinderziekte werden aangeſtoken, is zeer verſchillend, en dat verſchil ging, van weinige dagen, tot vijftien jaren.

Offchoon wij nu in dit werk geene voldoende uitkomst in het onderhavige vraagpunt kunnen vinden, komt het mij echter, uit een algemeen overzigt van de daarin verhaalde gevallen, voor, als of bij de meeste, welke na de koepokken de gewijzigde kinderziekte kregen, de koepokinenting reeds verſcheiden jaren geleden was in het werk geſteld, en derhalve het beveiligend vermogen, met de

jaren, langzamerhand was afgenomen, hoewel niet volkomen uitgedoofd.

De geleerde en onbevooroordeelde Redacteurs van het *Med. and Surgic. Journal* van *Edinburg* schijnen de zaak uit een gelijk oogpunt beschouwd te hebben, daar zij zich in de volgende bewoordingen uitdrukken: „ In „ sommige gevallen schijnen de koepokken niet op den „ duur te beveiligen, zoo als men uit de waarnemingen „ van eenigen uit dezelfde ingeënten besluiten kan, welke „ zich meermalen aan de besmetting der kinderziekte bloot- „ stelden, zonder te worden aangestoken, en ten laatste „ toch door de kinderziekte, hoewel in een' ligten graad, „ werden aangetast" (*) Op eene andere plaats, namelijk in het vierendeeljaars-berigt van het *Geneeskundig Instituut* te *Edinburg* lezen wij: „ Het is ligt moge- „ lijk, dat onvolkomene koepokken slechts eene onvol- „ komene beveiliging verschaffen, en volkomene, bij eene „ zekere gesteldheid des ligchaams, slechts voor een' tijd- „ lang beveiligen; zoodat wij gevallen van kinderziekte, na „ voorafgegane koepokinenting, op allerlei tijden, maar „ evenwel na verloop van een zeker getal jaren. veelvul- „ diger en aanmerkelijk heviger te verwachten hebben." Tot dus verre de Redacteurs van het *Edinburgsch Journal*, wier uitspraak, in deze zaak, voorzeker van groot gewigt is, daar dezelve waarschijnlijk op een groot getal waarnemingen steunt.

Het gevoelen der gemelde Journaalschrijvers, dat namelijk het beveiligend vermogen der koepokken in die gevallen, waar dezelve, wegens bijkomende oorzaken, niet vol-

(*) *Edinb. med. e surg. Journ.* Julij 1818.

volkomen werkzaam zijn, met de jaren ſteeds meer afneemt, wordt ook bevestigd door de waarnemingen van Dr. DEWAR, te *Cupar*, welke hij in een zeer lezenswaardig werk heeft medegedeeld. (*) Deze namelijk nam het uitbotten der gewijzigde kinderziekte, na voorafgegane koepokinenting, in niet minder dan vierenvijftig gevallen waar, en geeft, in eenenveertig van deze gevallen, den ouderdom der zieken naauwkeurig op; onder deze bevonden er zich eenendertig, bij dewelke de koepokinenting reeds voor meer dan acht jaren had plaats gehad.

Dr. ADAMS ſchijnt almede de zaak zoo in te zien, en daartoe door zijne waarnemingen gebragt te zijn: hij merkt uitdrukkelijk het volgende aan: „*Morbus* (*variolæ modificatæ*) *pro aetate aegrotantium multum variavit*, *et plerumque notatum eos*, *quibus jam dudum vaccinatio facta*, *gravisſime tentasſe*, *dum recens huic ſubjecti vel prorſus liberi*, *vel capti ceteris leviorem pasſi ſunt.*" Daarbij verzekert hij nog, de ziekte ſlechts eens bij een kind van twee jaren te hebben waargenomen, en wel zeer ligt, en zonder eenige koorts, en gewaagt van een ander geval, waarin dezelve, tien jaren na de koepokinenting, verſcheen, offchoon vijf jaren na deze de inenting met de natuurlijke kinderziekte beproefd, maar door dezelve ſlechts plaatſelijke ontſteking en veret-

te-

(*) *Account of an Epidemie Smallpox*, *which occurred in* Cupar *in* Fifi, *in the ſpring of* 1817, *and on the degree of protecting influence*, *which Vaccination afforded*, *accompainied which practical inferences and obſervations.* *Bij* HENRY DEWAR, M. D. &c. *Cupar* 1817.

tering aan den arm, zonder verdere uitbotting, had verkregen (*).

GIJSBERTI HODENPIJL vindt zich mede, naar aanleiding zijner eigene waarnemingen, aangezet, om aan te nemen, dat in die gevallen, waarin, zoo als gezegd en wel op te merken is, het beveiligend vermogen der koepokken, door bijkomende oorzaken, zich niet in alle zijne volkomenheid vertoonde, de langdurigheid van tijd hierop eenigen invloed heeft moeten hebben. Hij bevond namelijk bij perſonen, welke door de gewijzigde kinderziekte aangetast waren, dat diegenen, welke eerst een' zeer korten tijd geleden met de koepokken waren ingeent, de gewijzigde kinderziekte in een' veel geringeren graad bekwamen, dan diegenen, bij welke de koepokinenting reeds voor verſcheiden jaren verrigt was, en trekt hieruit het beſluit, dat, zoo deze ondervinding door een grooter aantal waarnemingen bevestigd mogt worden, juist daarin de grond wel kon gelegen wezen, waarom men de gewijzigde koepokken te voren niet zooveel als nu waarnam (†).

De door mij zelven waargenomen vijfenvijftig voorbeelden van gewijzigde kinderziekte, eindelijk, geven mij aanleiding een dergelijk reſultaat aan te nemen, als waartoe de gemelde Schrijvers gekomen zijn. Bij meer dan de helft van dezelve waren reeds meer dan tien en zelfs meer jaren verloopen, en juist bij deze de ziekte het hevigſte. Min-

(*) *Diſſ. inaugur. quaedam de variola et vaccina complectens.* Edinb. 1814, p. 22.

(†) *Vervolg*, enz., bl. 6.

Minder hevig vertoonden zich dezelve bij het overige gedeelte der voorwerpen, die ik door de ziekte zag aangeſtoken, bij welke de tusſchenruimte tusſchen de koepokinenting en de beſmetting met de gewijzigde kinderziekte verſchilde van drie tot zeven jaren, en in heb geen enkel geval waargenomen, dat een voorwerp door de gewijzigde kinderziekte is aangeſtoken geworden, bij hetwelk de koepokinenting, korter tijd, dan drie jaren geleden, had plaats gehad.

Vatten wij nu deze gevallen zamen, en beoordeelen wij dezelve, zoo ſchijnen wij er allezins het beſluit uit te kunnen trekken, dat in die gevallen, waarin het beveiligend vermogen der koepokken tegen de kinderziekte, uit bijkomende oorzaken, b. v. gebrekkige koepokken, ziekelijken ſtaat der ingeënten, enz., zich niet voldoende betoonde, in die gevallen het tijdsverloop tevens een' niet geringen invloed heeft, om dat beveiligend vermogen eenigzins te verminderen, zonder het echter geheel te kunnen uitdooven. — In alle die gevallen namelijk, waarin men zoodanig eenen invloed van het verloop van tijd eenigzins zoude kunnen aannemen, vertoonde zich de verzachtende eigenſchap der voorafgegane koepokinenting zeer duidelijk, en er ſchijnt geen eenig geloofwaardig voorbeeld bekend te zijn, dat het beveiligend vermogen van dezelve geheel had opgehouden.

Ten beſluite moet ik erkennen, zoo als ik ook reeds in het begin opmerkte, dat ik, door de hier medegedeelde waarnemingen, offchoon zij, op zich zelve, niet kunnen in twijfel getrokken worden, het laatst aangeroerde punt, en vooral ten aanzien van de duurzaamheid der beveiligende kracht der inenting, onder zulke omſtan-

digheden, waarbij andere oorzaken eene nadeelige en verzwakkende werking op dezelve hadden, niet geheel voor uitgemaakt en beslist kan houden, maar hetzelve, met den meesten nadruk, den Geneeskundigen ter verdere waarneming moet aanbevelen. Eene overvloedige en meer volledige ondervinding zal eindelijk over dit stuk een beslissend oordeel kunnen vellen; wij kunnen ons niet aanmatigen, voor als nog zulks te doen.

Zoude het dienstig kunnen zijn, bij elke epidemie op nieuw te vaccineren?

In het tot dus verre voorgedragene, meen ik, onwederlegbaar bewezen te hebben, dat de, met behoorlijke inachtneming van alle de in dit opzigt in aanmerking te nemen omstandigheden, in het werk gestelde, en met alle de teekenen van echtheid afgeloopene koepokinenting, voor het werkzaamste en zekerste middel moet gehouden worden, om het ontstaan van de zoogenaamde gewijzigde kinderpokken voor te komen; en dat voorts deze beveiliging van de gevaccineerde personen zich niet slechts tot een' zekeren tijd bepaalt, maar tot op den huidigen dag nog aanwezig is, en allerwaarschijnlijkst het geheele leven zal voortduren. Naar dit gevoelen, waarvan ik mij vleije de gegrondheid te hebben bewezen, kan ik dan ook de vraag: of het dienstig zij, bij elke nieuwe epidemie van kinderziekte, de koepokinenting te herhalen? niet wel anders, dan *in het algemeen ontkennend* beantwoorden, maar vinde mij echter aangespoord, nog eenige aanmerkingen en ophelderingen op dit stuk hier bij te voegen.

Indien, namelijk, de koepokinenting sedert den tijd,

da

dat wij haar kennen, in alle landen, met alle vereischte zorgvuldigheid en met inachtneming van alle daarop invloed hebbende omſtandigheden, werkelijk ware uitgeoefend en volbragt, zouden wij niet in bedenking behoeven te nemen de voorgeſtelde vraag: of, bij elke epidemie van kinderziekte, eene herhaling der koepokinenting noodig zij, *volſtrekt ontkennend* te beantwoorden. Wij zouden dan ten hoogſte zulk eene herhaling van de koepokinenting alleen tot dat einde aanbevelen, om ook die perſonen, welke, uit hoofde van eene hun bijzonder eigene geſteldheid, *Idioſyncraſie*, vatbaar mogten zijn voor eene tweede beſmetting met de kinderpokken, ook daartegen te beveiligen. In zulke gevallen zoude het intusſchen zeker voldoende zijn, de koepokinenting eens of tweemalen bij zulke perſonen te herhalen, en zoude het eene overtollige moeite wezen, haar telkens wederom in het werk te ſtellen.

Intusſchen worden wij, door de in de laatſte jaren zoo dikwijls plaats gehad hebbende verſchijning van de kinderpokken, na voorafgegane koepokinenting, helaas! tot het treurig vermoeden gebragt, dat de koepokinenting, in zeer vele gevallen, zeer waarſchijnlijk niet met die kennis van zaken en die zorgvuldigheid verrigt is geworden, welke hier volſtrekt gevorderd wordt; en dat juist hierin dikwijls de grond was gelegen van het onvolkomen beveiligend vermogen der vaccine. De koepokinenting wordt, helaas! in vele Staten nog niet voor eene zoo gewigtige zaak gehouden, als zij werkelijk is, en als men haar moet aanmerken, zullen wij hare weldadige middelen geheel en ongeſtoord deelachtig worden. Niet zelden wordt zij door zulke perſonen uitgeoefend, welke er niet

de geringfte kennis van bezitten konden, en die er zich alleen tot tijdverdrijf en voor hun genoegen fchijnen mede bezig gehouden te hebben. Zoo ken ik, onder anderen, eene Dame, welke, volgens hare eigene bekentenis, een aanzienlijk aantal kinderen uit hare woonplaats gevaccineerd heeft; voorts Schoolmeesters en Vroedvrouwen, welke dlr insgelijks deden, zonder dat men bij dezelve eene genoegzame kennis van de vaccine kon vooronderftellen. In andere landen zullen er waarfchijnlijk insgelijks voorbeelden voorhanden wezen, dat de koepokinenting aldaar op eene dergelijke wijze, door geheel en al onkundige menfchen, verrigt is.

Letten wij nu op deze laatfte omftandigheid, dan verdient de door de Maatfchappij voorgeftelde vraag: of eene algemeene herhaling der koepokinenting bij elke epidemie van kinderziekte nuttig is, voorzeker naar het punt, waarop de koepokinenting tot dus verre en voor als nog ftaat, zeer in aanmerking genomen te worden, daar wij noodzakelijk eeu onderfcheid moeten maken tusfchen de koepokinenting, zoo als zij *moest* zijn en bedreven worden, en zoo als zij nu nog *is* en *wordt* bedreven. In fommige landen had men, wel is waar, de koepokinenting tot eene Staats-aangelegenheid verheven, zoo als, b. v., in de Vorftendommen *Anfpach* en *Bayreuth*, en de weldadige gevolgen van dien maatregel zijn ook op eene zeer merkbare wijze ondervonden; maar in vele andere landen is deze zaak, zoo als gezegd is, zeer verwaarloosd, en behoeft, buiten twijfel, eene aanmerkelijke verbetering.

Ingevolge van deze aanmerkingen, meen ik de waarde der koepokinenting niet te na te komen, wanneer ik dat

gedeelte der prijsvraag, waarover wij nu handelen, in diervoege beantwoorde: dat in de *tegenwoordige tijden* eene herhaling der koepokinenting niet alleen nuttig, maar zelfs noodzakelijk moet geheeten worden, en men de uitvoering daarvan niet al te lang moet uitſtellen, indien men, voor het vervolg, de gewijzigde kinderziekte niet nog veelvuldiger wilde waarnemen. Ik zoude, ten dien einde, wel willen voorſtellen, alle tot op dezen dag gevaccineerde perſonen, van welke men niet door zeer geloofwaardige getuigen kon bewijzen, dat zij echte en volkomene koepokken gehad hebben, op nieuw nog eens met de koepokſtof in te enten, en dezelve eerst dan als volkomen beveiligd voor de kinderpokken aan te merken, wanneer deze inenting bij hen niet vat, of, omgekeerd, goede koepokken voortbrengt.

Deze herhaling der koepokinenting bij alle perſonen, welke reeds eens ingeënt geweest zijn, niet alleen voor nuttig, maar naar het tegenwoordig en tot dus verre plaats hebbend ſtandpunt der vaccine, zelfs voor noodzakelijk houdende, kan ik die herhaling ſlechts voor *eens* aanbevelen, en houde het voor overtollig, de koepokinenting bij elke epidemie van kinderziekte telkens wederom op nieuw in het werk te ſtellen. Zoodanig eene handelwijze zoude niet alleen het werk der koepokinenting in zijn' geheelen omvang, buiten noodzaak, moeijelijker maken, maar in zeer vele gevallen geheel en al overtollig zijn. Dit zoude ſlechts voor die weinige perſonen, zoo al boven reeds gezegd is, nog eenigzins aan te raden zijn, bij welke, uit hoofde van eene bijzondere *Idioſyncraſie*, zelfs de echte koepokken niet in ſtaat zijn, de vatbaarheid voor in het vervolg plaats gehad hebbende

kinderziekte, in ééns geheel uit te dooven; in welke gevallen zij waarſchijnlijk ook de natuurlijke kinderziekte tweemaal zouden gekregen hebben. Daar echter deze gevallen tot de zeer zeldzame behooren, verdienen zij, in dit opzigt, voorzeker niet verder in aanmerking te komen; ook zoude het, inderdaad, overdreven zijn, van de koepokken meer te vorderen, dan zelfs van de natuurlijke kinderziekte gevorderd kan worden, of deze in ſtaat zij te geven. Ten aanzien van deze laatſte was het toch reeds voorlang bekend, dat zij niet volſtrekt en in alle gevallen voor eene tweede aanſteking beveiligen kan, zonder dat daarom iemand onder de Geneeskundigen in de gedachte gekomen is, eene twee- of driemalen herhaalde inenting met de natuurlijke pokſtof aan te raden, of ook wel in het werk te ſtellen.

Nadat ik dit onderwerp nu, zoo ik meen, genoegzaam heb opgehelderd, ga ik nu tot de derde en laatſte afdeeling mijner verhandeling over, namelijk tot de beſchouwing der vraag: of eene zooveel mogelijk algemeene aanwending der koepokinenting in ſtaat is, de kinderziekte geheel en al uit te roeijen, of niet?

DER-

DERDE AFDEELING.

Zijn de middelen, in dit Rijk aangewend, om de koepokinenting in het groot aan te moedigen, toereikend, om dezelve genoegzaam te bevorderen, en om de kinderziekte geheel te doen ophouden? zoo niet: welke zouden dan de meest geschikte middelen zijn, om een zoo heilzaam oogmerk te bereiken?

Zoo ik, uit den aard der zake, bij de beantwoording der voorgaande, in de beide vorige afdeelingen bevatte vragen, niet altijd, noch in alle ſtukken, op eene allezins bepaalde en beſlisſende wijze waagde te beſluiten, verheug ik mij, de beantwoording der laatſte nog overgeblevene vraag, met des te grooter vertrouwen te kunnen ondernemen, en daarvan eene, boven allen twijfel verhevene, oplosſing te kunnen geven. De tegenwoordige vraag is namelijk van dien aard, dat wij, om haar te beantwoorden, geen geleerd onderzoek, en nog minder theöretiſche beſpiegelingen, noch ſpitsvindige ſtellingen behoeven, maar die beantwoording, in eene redelijke ondervinding, de beste geleidſter in het gebied der Genees-kunst, kunnen zoeken en vinden.

Deze ondervinding nu leert ons, dat de koepokinenting, in verre de meeste gevallen, waarin zij aangewend werd, de ten hoogſte voortreffelijke eigenſchap bezit,

de

de vatbaarheid voor eene namaals plaatshebbende besmetting der kinderziekte, volkomen en volstrekt te vernietigen, en dit niet alleen voor een' tijdlang, maar dat zij de gevaccineerden, hun leven lang, voor de kinderziekte beveiligt. Slechts in eenige, in evenredigheid weinige gevallen, is het beveiligend vermogen der koepokinenting niet geheel en al volkomen te noemen, dewijl er somwijlen, na dezelve, nog eene bijzondere verscheidenheid der kinderziekte op volgt, welke echter, in alle zoodanige gevallen, een' zachten en van alle gevaren genoegzaam bevrijden loop aanneemt; zoodat men deze ziekte, in dit opzigt, met regt, *gewijzigde kinderziekte*, *variolae modificatae*, *mitigatae*, *vaccinicae* noemen kan. De ondervinding leert ons echter tevens, dat zulk een geval, waarin het beveiligend vermogen der koepokken zich eenigzins gebrekkig betoonde, niet als door toeval ontstaat, maar dat hetzelve, ten minste voor zoo verre men uit het verledene kan oordeelen, door bepaalde oorzaken en omstandigheden wordt te weeg gebragt; en dat voorts deze oorzaken alle van dien aard zijn, dat, indien zij zich niet geheel laten wegnemen, zij ten minste vermijd kunnen worden. Die oorzaken toch zijn, ingevolge alle tot dus verre bekend gewordene waarnemingen, hoofdzakelijk gegrond, of in een of ander opzigt gebrekkige koepokinenting, of in een' ziekelijken toestand dergenen, die ingeënt werden, ten tijde, toen deze bewerking og hen geschiedde.

Nemen wij nu deze, uit in allerlei landen gedane waarnemingen voortvloeijende, resultaten in overweging, kunnen wij het ons onmogelijk laten invallen, deze vraag anders, dan bevestigend te beantwoorden, en te beweren,

ren, dat eene zooveel mogelijk algemeene verſpreiding en aanwending der vaccine het werkzaamst middel is, om het ontſtaan der natuurlijke kinderziekte, zoo niet geheel te verhinderen, dan ten minſte de algemeene epidemiſche verſpreiding te verhoeden. Dit toch is eene daadzaak, welke niet ſlechts door eenige weinige waarnemingen kan worden bewezen, maar door de in eenige landen reeds ſedert verſcheidene jaren aangewende zeer doelmatige maatregelen, ook in het groot, voldoende bevestigd kan worden. In plaats van verſchillende andere voorbeelden, breng ik alleen het Vorſtendom *Anſpach* bij, in hetwelk, volgens de algemeen door de Overheid ingevoerde koepokinenting, geene epidemie van kinderziekte meer is waargenomen geworden; zoodat men daar deze ziekte als volkomen uitgeroeid kan aanmerken. Ten hoogſte merkwaardig en andere landen ter navolging aan te bevelen, is de voor dat land verſchenen wettelijke invoering der koepokinenting, in de *allerhöchſte verordnung Seiner Majeſtät des Königs von Baiern*, waarin, onder anderen, de volgende woorden voorkomen: „ Wij zijn daardoor bewogen geworden, de pest der kinderziekte, voor het toekomende, door eene algemeene en door de wetten bepaalde koepokinenting, uit onze Staten te verbannen?" enz. En deze uitſpraak heeft daar zoo, als gezegd is, het allerwenſchelijkſte gevolg gehad. Uit eenige andere landen zoude men insgelijks dergelijke voorbeelden kunnen geven.

Volgens deze waarnemingen mogen wij dan wel, zonder de waarheid te na te komen, driest beweren, dat eene zooveel mogelijk algemeene aanwending der koepokinenting het werkzaamſte middel zoude zijn, om voor het

ver

vervolg het ontſtaan der kinderziekte te verhinderen, of althans dat geen ander middel, in dit opzigt, met de koepokinenting kan vergeleken worden. Indien het toch, zelfs bij eene algemeene invoering van dezelve, in een land, nog altijd mogelijk blijft, dat hier of daar een nog niet ingeënt voorwerp de kinderziekte kreeg, zoude de algemeene koepokinenting voorzeker altijd veroorzaken, dat de kinderziekte niet epidemisch, niet heerſchend kon worden, maar zich alleen bij die enkele perſonen zou bepalen; eene weldaad, welke wij reeds niet hoog genoeg kunnen ſchatten.

Uit dien hoofde aarzel ik dan ook niet, elken Staat eene zooveel mogelijk algemeene en uitgebreide aanwending der koepokinenting op het dringendst en nadrukkelijkst aan te bevelen. Maar ik kan niet nalaten, hier nog eenige aanmerkingen bij te voegen, over de wijze, waarop zulk eene algemeene koepokinenting zoude dienen in het werk geſteld te worden, zullen anders heilzame uitwerkſelen van dezelve kunnen verwacht worden.

1. De ondervinding leert ons, tot dus verre, genoegzaam, dat, zoolang de koepokinenting eene vrijwillige aangelegenheid blijft, die ieder, naar zijne keuze, doen of nalaten kan, er bijna in alle landen nog vele gevonden worden, welke, wel niet uit bewijzen, die zij daartoe meenen te hebben, maar uit bloote eigenzinnigheid, die door de verſtandigſte wederlegging niet zal kunnen weggenomen worden, zich tegen dezelve verzetten zullen.

Dewijl het zich nu niet wel laat aanzien, dat eene dergelijke denkwijze door den tijd veranderen zal, zoo zoude het gewis raadzaam en ten hoogſte aanbevelingswaar-

dig

dig wezen, wanneer de algemeene aanwending der koepokinenting, in elken Staat, van wege de Overheid, en volgens de wetten, werde ingevoerd, Dezelve moest, namelijk, niet alleen van wege de Overheid als zeer nuttig worden aanbevolen, daar zoodanig eene handelwijze waarſchijnlijk zooveel als niets bewerken zou, gelijk dit nog onlangs uit de tiende jaarsberigten van het Koninglijk *Poliklin-Inſtituut* te *Berlijn* gezien kan worden, (*) in welke de Schrijver aanmerkt, dat de kinderpokken, in weêrwil van alle de pogingen der ſtedelijke Wetten, en der voor niet in het werk geſtelde koepokinenting, door het vooroordeel en de zorgeloosheid der geringere volksklasſe, toch niet hebben kunnen uitgeroeid worden. Indien nu in de Pruisſiſche Staten, alwaar de Geneeskundige Staatsregeling reeds eenen hoogen trap van volkomenheid bereikt heeft, de inzonderheid met de koepokinenting belaste Geneesheeren, tot welke daar alleenlijk mannen van beproefde kundigheden, en geene onkundige menſchen worden uitgekozen, de vooroordeelen van het algemeen niet kunnen tegengaan, dan zal men ook in andere landen wel een gelijk reſultaat, dienaangaande, verwachten moeten. Om die reden zoude men een *bepaald bevel* van de Hooge Overheid noodig hebben, volgens hetwelk ieder vader of voogd, bij eene vastgeſtelde geldboete, moest verpligt zijn, zijne kinderen of pupillen, binnen eenen zekeren tijd van hunnen leeftijd, met de koepokken te laten inenten, of ten minſte ter inenting derzelve te beſchikken; zoo het dan aan de Geneesheeren, die zich hiermede bezig houden, wordt over-

(*) Z. HUFELAND'S *Journal*, 1821. Januar., pag. 7.

overgelaten, om te bepalen, of de koepokinenting reeds mag ondernomen, of, wegens omſtandigheden, nog vooreerst moet uitgeſteld worden. Offchoon de uitvoering van zulk een bevel op vele plaatſen met geene geringe zwarigheden moge verbonden zijn, zoo is toch de mogelijkheid, door de in *Beijeren* tot ſtand gebragte inrigtingen, reeds genoegzaam bewezen, en eene dergelijke verordening verdient bovendien volſtrekt geene inbreuk op de regten der menschheid genoemd te worden; maar is blijkbaar eene hoogst noodzakelijke en heilzame voorzorg der Overheid, voor het behoud harer onderdanen. Even gelijk het de betrekkingen eens Staats vereiſchen, dat een bepaald aantal van mannen, door middel der zoogenoemde *militaire conscriptie*, tot den oorlog beſtemd worden, en voor het Vaderland, opdat hetzelve blijve voortduren, als het ware, den dood moet te gemoet gaan, zoo vorderen, integendeel, de regten der Natuur, dat de Staat ook, aan den anderen kant, zooveel mogelijk, voor het behoud zijner medeleden zorg drage; en voor dat oogmerk is, buiten allen twijfel, de wettelijke algemeene invoering der koepokinenting een uitſtekend middel. Alleen door de algemeene invoering eener doelmatig ingeſtelde koepokinenting, zegt de Ridder VON HÄBERL (*), kan de Staat der gezondheid en onderhouding zijner burgers meer dienst bewijzen, dan door bijna alle de overi- Geneeskundige Staatsinrigtingen te zamen genomen, — eene uitſpraak, die elk onpartijdig beoordeelaar uit hartelijke overtuiging moet toeſtemmen. Het is hier de plaats niet,

(*) *Z. Jahrbücher der Sanitäts Weſens in Königreiche Baiern.* I. Baud. I. Heft, Seite 59.

niet, om de maatregelen, welke van den kant der Overheid, ten dien einde, kunnen genomen worden, in de ruimste uitgestrektheid mede te deelen, daar dezelve naar de omstandigheden kunnen verschillende wezen, en ik in het algemeen slechts algemeene aanwijzingen, geenszins bijzondere bepalingen, dien aangaande, zal opgeven.

2. Het verrigten der koepokinenting moet volstrekt aan alle personen, die daartoe niet aangesteld zijn, op straf verboden, maar alleen aan *gepromoveerde* Geneesheeren overgelaten worden.

3. Er moet in elken niet te wijd uitgestrekten omtrek of distrikt eener provincie een Geneesheer bijzonder aangesteld worden, aan wien de uitvoering der algemeene koepokinenting, ambtswege, wordt opgedragen, en welke daarvoor eene evenredige bezoldiging ontvangt. Dit laatste is welligt een punt, hetwelk in verscheidene landen aan zwarigheden konde onderhevig zijn, doch die, volgens de overige gevoelens der thans in *Europa* regerende Mogendheden, ook wel zullen opgeheven worden, daar het maar al te blijkbaar zij, dat de Geneesheer, die door jaren lang voortgezette moeite aan den Staat, door middel der koepokinenting, eenige duizende menschen teruggeeft, zoowel eene belooning of eene schadeloosstelling verdient, als de Generaal, die, door eene scherpzinnige en wel overwogene *taktiek*, welker uitvoering dikwijls het werk van een oogenblik is, voor den Staat eenige duizenden soldaten in het leven behoudt. — Ondertusschen diegenen alleen, welke de kosten der inenting zelf niet kunnen bestrijden, moeten op eene voor *niet* in het werk gestelde koepokinenting kunnen aanspraak ma-

ken, tot welk doeleinde den Staat bezoldigde Geneesheeren daartoe aanſtelt.

4. Opdat alle voor de koepokinenting geſchikte voorwerpen behoorlijk gevonden worden, en geene weêrſpannigen kunnen onbekend blijven, zoude het het voegzaamst wezen, wanneer de Predikant van ieder distrikt, op een' bepaalden tijd, aan de aldaar met de inenting belaste Geneesheeren, op lijsten, de namen van alle kinderen moest opgeven, welke in het laatſte halve of geheele jaar geboren waren; welke aanteekening, volgens het doopregister, gemakkelijk konde worden opgemaakt.

5. Volgens deze zoo even vermelde lijsten wordt dan de algemeene wettelijke inenting, tweemalen in ieder jaar, door de openbare en aangeſtelde Geneesheeren ondernomen, nadat de daartoe vastgeſtelde tijd behoorlijk en genoegzaam ter openbare kennis is gebragt geworden, van hetwelk, door middel der dagbladen, de bekendmaking in de kerken gemakkelijk geſchieden kan.

6. Alle tot de inenting verpligte kinderen moeten door hunne ouders, opvoeders en voogden aan deze algemeene inenting onderworpen worden, en kunnen alleen door ziekte daarvan eene uitzondering maken.

7. De Geneesheeren, belast met de inenting, verrigten hierop dezelve op den vastgeſtelden tijd, en, zoo het mogelijk zij, in tegenwoordigheid van eenen bevoegden Overheids-perſoon, gelijk dit in *Beijeren* gewoonlijk plaats heeft, opdat de zaak daardoor voor de oogen van het algemeen het noodig gewigt worde bijgezet.

8. Die voorwerpen, van welke men naar waarſchijnlijkheid vermoeden kan, dat, wegens eene plaats hebbende ziekelijke geſteldheid huns ligchaams, de koepokinenting

ting bij hen geene volſtrekte zekerheid, van niet door de kinderpokken beſmet te worden, in het vervolg zal te weeg brengen, kunnen ondertusſchen of van de inenting blijven uitgeſloten, of moeten, na de genezing hunner ziekte, op nieuw aan de koepokinenting onderworpen worden, voor zoover de Geneesheer, naar de omſtandigheden, het voegzaam acht hierover te beſlisſen.

9. De tot de inenting aangeſtelde Geneesheeren moeten gehouden zijn, om alle de door hen met koepokſtof ingeënte kinderen, op den 7den, 9den en 11den dag na de inenting, en wanneer de omſtandigheden het vorderen, nog meermalen weder te zien, om de gevolgen en het beloop der koepokken naauwkeurig waar te nemen.

10. Wanneer het nu, gedurende dien tijd, blijkt, dat bij een der ingeënte voorwerpen een of meerdere verſchijnſelen zich opdoen, die wij boven, als oorzaken van het ontſtaan der *gemodificeerde* pokken, opgaven; waaruit men ook ſlechts met eenige waarſchijnlijkheid kan afleiden, dat de koepokken in deze gevallen geene volkomene zekerheid tegen eene volgende pokken-beſmetting aan den dag leggen, zoo moeten dergelijke voorwerpen verpligt gehouden worden, zich bij eene naastvolgende algemeene inenting ter weder-inenting vinden te laten, of, in geval van nalatigheid, eene bepaalde beſtraffing verwachten.

11. Voorts moeten de, tot de inenting aangeſtelde, Geneesheeren verpligt zijn, het aantal der door hen ingeënte voorwerpen, met opmerkingen wegens het plaats gehad hebbend beloop enz., ten naauwkeurigſte, volgens een hun medegedeeld *ſchema*, aanteekenen, en deze zoogenoemde inentingslijsten, in de drie maanden of het half

 jaar,

jaar, aan den Stads-Geneesheer of aan den Phyficus van hun inentings-distrikt in te zenden, welke dezelve alsdan aan de Regering moet inleveren.

12. Elk ingeënt voorwerp moet van den Geneesheer een fchriftelijk bewijs krijgen, in hetwelk de laatfte getuigt, dat deze de koepokken in derzelver regelmatigen loop gehad hebbe, en derhalve waarfchijnlijk tegen de natuurlijke pokken zal beveiligd zijn; doch wanneer de Geneesheer eene herhaling der koepokinenting, volgens de voorafgegane omftandigheden, noodzakelijk acht, moet hetzelve in het bewijs van inenting tevens uitdrukkelijk vermeld worden.

13. Om het half jaar, of ook ten minfte flechts eenmaal jaarlijks, moet er van wege de Overheid een algemeen onderzoek en overzigt over de aan de inenting verpligt geweest zijnde kinderen worden in het werk gefteld, om naauwkeurig op te merken, of zij aan den hun opgelegden pligt ook voldaan hebben, en of zij met de bewijzen van inenting behoorlijk voorzien zijn.

14. Ook zoude het niet geheel onvoegzaam kunnen genoemd worden, wanneer een zeker aantal van dergelijke voorwerpen, bij welke de koepokinenting alreeds met gevolg wordt in het werk gefteld, na een bepaald tijdperk, b. v., na tien jaren, zich nog eenmaal op nieuw aan dezelve onderwerpen moest, om te beproeven, of ook de tijd alleen eenigen invloed moge hebben op de vermindering der beveiligende kracht van de eerfte koepokinenting.

15. Eindelijk zal het, ter bereiking van dit weldadig oogmerk, nog noodig zijn, dat er over de ten eenigen tijde voorkomende gevallen van natuurlijke en gemodifi-

ceer-

ceerde pokken, een ongemeen ſtreng opzigt der wetten worde in acht genomen, om, zooveel mogelijk, de verſpreiding der pokken-beſmetting geheel en al voor te komen.

16. Ook moet de inenting der natuurlijke pokken, tot het voornoemde doeleinde, ſtrengelijk verboden worden.

Deze hierboven genoemde maatregelen en voorwaarden zouden dan, naar mijn inzien, de krachtdadigſte zijn, volgens welke eene *algemeene wettelijke koepokinenting* in eenen Staat konde in werking gebragt worden. Ik heb, gelijk ik gezegd heb, over het algemeen over deze zaak hier ſlechts zeer korte wenken en aanwijzingen willen geven, daar de aard van derzelver uitvoering natuurlijk in elk land, naar de plaats hebbende omſtandigheden, onderſcheiden kan wezen, en, bij gevolg, naar dezelve moet worden ingerigt. Ik geloof toch de voornaamſte punten aangeroerd te hebben, op welke men, bij het verwezenlijken van een dergelijk plan, eene bijzondere opmerkzaamheid zal moeten vestigen, en door welker overweging en inachtneming eene algemeen ingevoerde wettelijke koepokinenting gewis voor het menschdom het heilzaamſte gevolg, dat men van haar zich durft toezeggen, bewerken zal. Wanneer, namelijk, het tegenwoordige geſlacht het ook niet mogt beleven, van door eene dergelijke wettelijke koepokinenting de natuurlijke pokken geheel uitgeroeid te zien, zoo kan hetzelve gewis reeds met vertrouwen hoop voeden, dat deszelfs nakomelingen, eenmaal, dat heerlijke doel zullen bereiken, en de thans levende Beſtuurders der aarde, door het maken en uitvoeren van eene zoodanige wet, eene gedenkzuil zich zullen oprigten, die nog

bestaan zal, als de Egyptische Piramiden en *Rome's* paleizen lang in het niet vervallen zijn: want dezelve zoude steeds nieuwer en schooner weder onder het vernieuwd menschelijk geslacht opbloeijen. Maar wij, welke thans leven, zullen door de uitvoering van het bevel eener algemeene koepokinenting ten volle reeds het in waarde onberekenbaar nut ondervinden, dat de kinderpokken, in het vervolg, niet meer *epidemisch* onder ons zullen heerschen, maar in alle gevallen slechts hier en daar een enkel voorwerp kunnen aantasten, gelijk hetzelve in den zoogenoemden, uit een half millioen inwoners bestaanden, *Rezatkreits*, tot nu toe, reeds is bewezen geworden, naardien aldaar het getal der aan de kinderpokken ziek zijnde personen, sedert het jaar 1807, slechts achttien bedraagt (*), en de Koninklijke Beijersche Regering van den *Rezatkreits*, in die blijde en beloonende overtuiging, deswegens eene bekendmaking heeft kunnen uitvaardigen, welke met de volgende woorden aanvangt: „In naam van Zijne Majesteit den Koning. De kinderziekte, die geesel des menschdoms, die, verwoestender dan de pest, duizenden in den bloei huns levens, onder gruwzame martelingen, wegnam en verminkte, is, door de vaderlandlievende zorgen van Zijne Majesteit den Koning, in het instellen eener algemeene koepokinenting, welke de belangrijkste ontdekking voor de menschheid is, en de eerste voorwaarden, het voornaamste belang van den Staat, de eerste en edelste goederen van menschen en huisgezinnen, leven en gezondheid ten grootsten doelwit heeft, sedert het jaar 1807 in den *Rezatkreits* uitgeroeid; terwijl

(*) Z. KRAUSS, a. a. C. S. 533.

wijl in dat tijdperk in andere Staten aan deze befmettelijke ziekte talrijke offers ftierven." (*) Met deze uitfpraak zullen nogtans, in het vervolg, alle landen kunnen inftemmen, wanneer zij flechts dergelijke maatregelen, ter bereiking van die weldadige bedoeling, willen nemen, tot welke de Voorzienigheid een zoo voortreffelijk hulpmiddel ons in de koepokken heeft aangewezen.

En hiermede kom ik dan eindelijk aan het flot mijner verhandeling, welke ik voorzeker nog aanmerkelijk breeder had kunnen uitbreiden; daar het geenszins aan ftof, over dit onderwerp, hapert, en waarfchijnlijk ook in het vervolg nog in lang niet haperen zal, hetgeen ik ondertusfchen, uit vrees van de voorgefchrevene grenzen te zullen overfchrijden, liever heb wil nalaten, of tot eene andere gelegenheid uitftellen. Ik zoude mij namelijk nog in wijdloopige theoretifche onderzoekingen, over den aard der kinderziekte en koepokken, in het algemeen, als ook over de onlangs beweerde volkomene gelijkvormigheid dezer beide ziekten hebben kunnen verliezen, ook zoude ik zelfs de in latere tijden nog opgetredene tegenftanders der koepokinenting, door menigvuldige bewijzen, kunnen wederleggen; ik zoude de vervolgens geuite vrees, dat door de algemeene wettelijke invoering der koepokinenting de bevolking der aarde te zeer zou toenemen, en alles, wat daartoe nog meer mogt betrekking hebben, als ijdel en valsch, door bewijzen hebben kunnen in het licht ftellen; wanneer het mij alleen te doen geweest ware, om een *volumineus* werk te leveren, hetwelk, na verloop van

(*) *Publicandum*, d. d. Ausbach, d. 17 Maf 1817,

van een jaar, geene andere waarde meer hebben zou, dan om welligt nog den eenen of anderen Schrijver tot aanhaling, dat het voorhanden was, te verſtrekken, en om, overigens, een rustend medelid der boeken-verzamelingen te wezen. Deze redenen dan geven mij aanleiding, om te verklaren, dat ik niet uit overijling of nalatigheid hier dergelijke onderzoekingen en ſchriften ben voorbijgegaan, maar mij *opzettelijk* alleen bepaald heb, zulke *reſultaten* te verzamelen, en uit dezelve hier *een geheel* te leveren, welke de voortreſſelijke leermeesteres der Geneeskunst, *de rationele ondervinding*, mij daartoe aan de hand gaf, en welke ik, volgens mijne overtuiging, weder zuiver en onvervalscht mededeele.

Het zij mij geoorloofd, ten ſlotte, de *reſultaten* dezer ondervinding, welke zelfs in mijne verhandeling geheel wijdloopig uiteen gezet zijn geworden, hier nog eenmaal in korte ſtellingen te herhalen, welke beſtaan in de volgende:

1. De koepokinenting heeft, in verre de meeste gegevallen, waarin dezelve werd aangewend, de verwonderenswaardige eigenſchap, van tegen eene volgende beſmetting van kinderpokken met volkomen volſtrekte zekerheid beveiligende kracht uit te oefenen.

Wij moeten ondertusſchen, volgens het tegenwoordig ſtandpunt, waarop zich de koepokinenting bevindt, toegeven, dat in eenige en zekerlijk in evenredigheid tot de tegenovergeſtelde, ſlechts in zeer weinige gevallen, de beveiligende kracht der koepokinenting zich niet als volſtrekt bewezen hebbe, maar dat na dezelve nog eene beſmetting van kinderpokken hebbe plaats gehad.

4. Dezelve deedt echter ondertusſchen in de laatſte

ge-

gevallen, waarin de koepokinenting geene volkomene beveiliging tegen eene volgende besmetting van pokken te weeg bragt, nog eene zeer weldadige uitwerking, daar de kinderpokken, door malkander genomen, eene zeer goedaardige en zachte, bijna gevaarlooze geaardheid en beloop aannamen; om welke reden men haar ook met den naam van *gemodificeerde* pokken heeft bestempeld.

4. Deze *gemodificeerde* pokken verdienen ondertusschen, ten opzigte der burgerlijke wetten, de grootste opmerkzaamheid, dewijl zij, door middel eener natuurlijke of door kunst voortgebragte besmetting, bij voorwerpen, welke geene koepokken gehad hebben, weder eene echte, niet *gemodificeerde*, kinderpokziekte te weeg brengen.

5. Dezelve onderscheiden zich vervolgens door verscheidene boven bijzonder opgegevene kenteekenen, op eene zeer in het oog loopende wijze, van de echte kinderpok, als ook van de tot nu toe bekende valsche pok, *varicella*.

6. Het ontstaan dezer *gemodificeerde* pokken berust niet alleen op toevallige omstandigheden, of slechts op eene met den tijd opgevolgde vermindering van de beveiligende kracht der kinderpokken, maar hetzelve wordt door zekere, bepaalde en boven insgelijks nader en uitdrukkelijk opgegevene oorzaken voortgebragt.

7. Deze oorzaken, die bij eenige voorwerpen de *gemodificeerde* pokken doen ontstaan, zijn alle van dien aard, dat zoo zij zich al niet ten allen tijde, geheel en al laten wegnemen, doch zeker volkomen vermijd kunnen worden; zoodat, dien ten gevolge, de waarde der beveiligende eigenschap niet in het minste daardoor kan benadeeld worden.

8. Het beveiligend vermogen der koepokinenting is, integendeel, door deze oorzaken ſlechts aan eene tijdelijke vermindering onderworpen', en bewijst, na derzelver gemakkelijk in het werk geſtelde wegruiming, zich weder in zijne volle kracht en oorſpronkelijke gedaante.

9. Het beste en werkzaamſte middel, om ook het ontſtaan der *gemodificeerde* pokken voor te komen, beſtaat derhalve alleen in de echte en volkomene te noemen koepokinenting zelve; onder deze vooronderſtelling echter, dat alle voorwaarden en vereischten, die, om beveiligende kinderpokken voort te brengen, volſtrekt waargenomen worden, en aanwezig moeten zijn, ook in elk geval wezenlijk hebben plaats gehad.

10. De koepokinenting is een middel, hetwelk niet alleen voor eenen tijdlang tegen de natuurlijke pokken beveiligt, maar zich, ten gevolge van alle waarnemingen, nog tot op den huidigen dag, en hoogst waarſchijnlijk ook tot den geheelen leeftijd der ingeënte voorwerpen uitſtrekt. In die gevallen echter, waarin de beveiligende kracht der koepokinenting, door vreemde oorzaken, eene vermindering ondergaat, ſchijnt het, als of ook de tijd tevens eenigen invloed daarop hebbe; terwijl, namelijk, dan die beveiligende kracht, hoe langer hoe meer, vermindert.

11. Eene, telke reis bij het uitbreken eener *epidemie* van kinderpokken, herhaalde koepokinenting is daardoor in het geheel niet noodzakelijk, zoodra reeds het verrigten der koepokinenting op eene andere en betere wijze is in werking gebragt. Doch in den tegenwoordigen tijd, en na het tot hiertoe plaats gehad hebbend gebruik en wijze van de koepokinenting te verrigten, zoude het toch

wel

wel raadzaam zijn, ten minſte in ſommige landen, de vroeger reeds met koepokſtof ingeënte voorwerpen, nog eenmaal op nieuw aan dezelve te onderwerpen.

12. De werkzaamſte maatregelen eindelijk, door welke het ontſtaan der kinderziekte in eenen Staat op den duur meer voorgekomen, en deze pestachtige ziekte ten laatſte waarſchijnlijk geheel en al uitgeroeid zoude kunnen worden, beſtaan, in eene zooveel ſlechts mogelijke verbreiding der koepokinenting, en hoofdzakelijk in eene algemeene aanwending derzelve, die door de wetten wordt ingevoerd, volgens aanleiding en met in achtneming der tot dit hoogst heilzaam oogmerk boven nader opgegevene punten.

Ik eindige dan nu met deze voortreffelijke *reſultaten* mijne Verhandeling, die ik aan de *Maatſchappij van Wetenſchappen*, te *Haarlem*, toezende; niet, als of ik vermoeden konde, dat men dezelve misſchien uit vele andere dergelijke Verhandelingen den prijs zal toewijzen; maar alleen, om aan den drang mijner gevoelens toe te geven, welke mij ſchier verpligten, om mijne onderzoekingen en waarnemingen over de kinderziekte en koepokken, welke ik, deels uit andere Schrijvers getrokken, deels gelegenheid gehad heb zelf te kunnen doen, niet ſlechts voor mij zelven alleen te bewaren, maar dezelve eene Maatſchappij aan te bieden, welke, uit hoofde van hare van ouds bewezene geleerdheid, gewis het doelmatigst gebruik er van maken zal, offchoon zij aan dezelve den prijs van uitſtekendheid niet konde toewijzen.

Moge dan de geest van dien edelen en grootmoedigen Brit, door wien de Voorzienigheid ons de koepokinenting ontdekken deed, vervolgens ook op ons en onze nako-

me-

melingen rusten, en ons ſteeds meer bemoedigen, om, met vereenigde krachten, ter bereiking van het weldadigst doeleinde, te ſtreven. Mogten deze regelen, wanneer misſchien ooit hen het geluk te beurt mogt vallen, van in handen des edelen JENNERS te geraken, denzelven een gering bewijs opleveren, hoezeer derzelver Schrijver zijne verdiensten huldige, en welke treffelijke uitwerkingen zijne ontdekking op het vaste land hebbe te weeg gebragt, en nog meer in het vervolg zal te weeg brengen.

Multum egerunt, qui ante nos fuerunt, ſed non peregerunt, multum adhuc restat operis, multumque restabit, nec ulli nato post mille ſaecula praecluditur occaſio aliquid adhuc adjiciendi.

SENECA.

Waarnemingen door den Hoogleeraar G. VROLIK, *te* Amſterdam, *aan den Secretaris der Maatſchappij medegedeeld, met verlof, om dezelve als aanteekeningen, bij deze Verhandeling te plaatſen.*

De Heer VROLIK heeft opgemerkt, dat de korst van de echte pok zich tusſchen de vingers tot poeder, of ten minſte tot eene fijne ſtof, laat wrijven; doch dat de korst van de gevaccineerde hoornachtig is, en weêrſtaat onder gelijke poging dezer wrijving.

De Heer VROLIK heeft, bij veeljarige ondervinding, bevestigd gevonden, dat bij voorwerpen, die meer dan eens met goede ſtof te vergeefs gevaccineerd waren, bij het eindelijk vatten der vaccine de gedaante der puist of puisten zeldzaam beantwoorden aan de vereischten eener goed afloopende vaccinatie; gelijk men ook zelden ſlaagt in het bekomen van goede puisten, bij lieden, die de jaren der kindschheid voorbij, en tot gevorderden leeftijd gekomen zijn.

De

—

De Heer VROLIK heeft doorgaans bevestigd gevonden, dat eene herhaalde vaccinatie, bij voormaals goed gevaccineerden, geene echte koepok ten voorſchijn brengt; waaruit hij dit gevolg afleidt, dat, bij gemis van vertrouwen op de eerſte vaccinatie, men bij het op nieuw vaccineren gevaar loopt van nog in grootere (hoewel ongegronde) verlegenheid te geraken; en dat men derhalve, bij nieuw ontſtaande Epidemiën, nimmer tot eene nieuwe inenting der vaccine behoort over te gaan, ten zij, in gevalle van volſtrekte onzekerheid des voormaals wel volbragten afloops.

DRUKFEILEN.

Bl. 180, reg. 8 van ond.,	*ſtaat:* hen *Schouw*,	*lees:* het *Schouw*.
— 183, — 13 van bov.,	—— welke beſtaan,	—— beſtaan, welke.
— 201, in de noot,	—— plaat II,	—— plaat I.
— 207, ————	—— plaat II,	—— plaat I.

